

Medlemmar i rörelse

En studie av förändringar i Svenska kyrkans medlemskår

AV JONAS BROMANDER OCH PERNILLA JONSSON
MED MEDVERKAN AV MARIE SCHÖTT, KRISTINA HELLQVIST OCH PATRIK SVENSSON

Medlemmar i rörelse

En studie av förändringar i Svenska kyrkans medlemskår

AV JONAS BROMANDER OCH PERNILLA JONSSON
MED MEDVERKAN AV MARIE SCHÖTT, KRISTINA HELLQVIST OCH PATRIK SVENSSON

Svenska kyrkan

POSTADRESS: 751 70 Uppsala

BESÖKSADRESS: Sysslomansgatan 4

TELEFON: 018-16 95 00

FAX: 018-16 96 40

WEBB: www.svenskakyrkan.se

FLER EXEMPLAR KAN BESTÄLLAS FRÅN SVENSKA KYRKANS WEBBSHOP:

<https://webbshop.svenskakyrkan.se/>

ARTIKELNR: SK17891

ISBN: 978-91-86781-37-8

OMSLAGSFOTO: Magnus Aronson

FORM: BrandFactory

TRYCK: XXXXXX

Innehåll

FÖRORD	5
KAPITEL 1. INLEDNING	6
Medlemstapp, en trend i traditionella folkrörelser	7
Svenska kyrkan – en organisation bland andra?	8
Tro och kyrkotillhörighet i förändring	9
Förklaringsmodeller för medlemsförändringar i de nordiska folkkyrkorna	11
Vilken är kunskapen om dem som aktivt inlett medlemskap i Svenska kyrkan?	13
Vad vet vi om dem som valt att avsluta sitt medlemskap?	14
Religionens betydelse vid migration	15
Metod	17
Disposition	17
KAPITEL 2. MEDLEM, IN- OCH UTTRÄDARE – EN STATISTISK ANALYS	19
Svenska kyrkans medlemmar – en karaktäristik	19
Relationen till Svenska kyrkan allt svagare	22
Fler väljer att träda in	23
Unga kvinnor, men även äldre, bland de nyinträdna	24
Många unga med utländsk bakgrund bland inträdarna	26
Färre väljer ett livslångt medlemskap	28
Unga vuxna stor grupp bland utträdarna	30
Unga män mer utträdesbenägna	33
Flest träder ut vår och höst	34
Vanligare att höginkomsttagare träder ut	35
Beslut att lämna kyrkan kan omprövas	36
Avslutning	37
KAPITEL 3. DE SOM VÄLJER ATT TILLHÖRA	38
Återinträdare	39
Frikyrklig bakgrund	41
Konvertiter med bakgrund i islam	43
Konvertiter med kristen bakgrund	45
Avslutning	46
KAPITEL 4. DE SOM VÄLJER ATT LÄMNA	47
Socialisationens betydelse för utträdet	47
Kyrkouträdet – en process	49
Teologiskt motiverade utträden	51
Ekonomiskt motiverade utträden	54
Medialt drivna utträden	57
Etiskt motiverade utträden	57
Ideologiskt motiverade utträden	60
Vad är alternativet till utträde?	62
Avslutning	65

KAPITEL 5. FÖRSAMLINGENS MÖTE	
MED IN- OCH UTTRÄDARE	67
Blanketter ska fyllas i och tas om hand	67
Variation i rutiner för kontakt med dem som går in och dem som går ur	69
Anställdas syn på medlemskap och dess förändring	70
Avslutning	78
KAPITEL 6. SLUTSATSER	80
Kyrkans utmaningar	85
REFERENSLISTA	86
Digitala källor	88
BILAGA 1. KÄLLOR, URVAL OCH METOD	90
Svenska kyrkans medlems- och verksamhetsstatistik	90
SCB:s individbaserade registerdata	91
Intervjustudien	92
Intervjuguider	94
Inträdare	94
Utträdare	94
Kyrkoherde/anställd i församling	95
Enkätstudie och telefonintervjuer med kyrkoherdar	96
BILAGA 2. TABELLBILAGA	97

Förord

Svenska kyrkan är i rörelse. Att vara en kyrka som förmår att beröra och vara relevant i våra medlemmars vardag men också möta nya medlemmar är en framtidsfråga. Medlemskåren är inte på samma sätt som tidigare ett tvärsnitt av befolkningen och förändringstakten accelererar. De som allra bäst förmår att peka på orsakerna till förändringen är de individer som aktivt väljer att tillhöra Svenska kyrkan och de som väljer att lämna densamma. Alla bär de en berättelse som både förtroendevalda och anställda har skäl att lyssna till. I kyrkans inre sammanhang kommer de sällan till tals, trots att det är deras beslut som avgör åt vilket håll kyrkan kommer att röra sig framöver.

Jag är därför särskilt glad att kunna presentera den första rapporten ur ett treårigt forskningsprojekt som just handlar om på vilket sätt Svenska kyrkans medlemskår förändrar sig i relation till den svenska befolkningen i sin helhet. *Medlemmar i rörelse* bygger på analyser av ett kvalificerat statistiskt material (med såväl enkäter som registerdata) samt intervjuer med både in- och utträdare och församlingsanställda.

Intervjuerna har genomförts med personer som fattat sitt in- eller utträdesbeslut under 2016. Det var ett speciellt år för Svenska kyrkan, med ett par stora mediala granskningar, debatt kring kyrkohandboksarbetet och upp slitande diskussioner på sociala medier om det som benämndes Mitt kors. Koncentratet av dramatik gör att vi som organisation kan lära extra mycket av dem som under motsvarande period valt att påbörja eller avsluta sitt medlemskap.

Förutom författarna Jonas Bromander och Pernilla Jonsson vill jag särskilt tacka Kristina Hellqvist, Marie Schött, och Patrik Svensson som med stort kunnande och engagemang medverkat i projektet.

Helén Ottosson Lovén

SVENSKA KYRKANS GENERALSEKRETERARE

Kapitel 1

Inledning

År 2016 och 2017 har varit speciella för Svenska kyrkans medlemsutveckling – båda dessa år har över 90 000 medlemmar aktivt valt att lämna kyrkan. Detta innebär ett tapp på dubbelt så många medlemmar som föregående år. Det betyder att antalet kyrkoutträden åter tagit fart, från att tidigare ha stabiliserat sig på en lägre nivå. Nätsidor som erbjudit hjälp med att träda ut har tillkommit. Mediers granskningar av församlingars och utlandskyrkans resor under försommaren 2016 fick stor uppmärksamhet. Därtill har återkommande debatter om kyrkans identitet och politisering, ställningstaganden, ”Mitt kors”-debatten och handboksarbetet uppmärksammat Svenska kyrkan både i riks- och lokalmedia. Detta har inneburit en utmaning för Svenska kyrkan. Minskningen är tydlig, men den kombineras med att ett större antal också väljer att tillhöra. Mot bakgrund av detta kommer kyrkan med stor sannolikhet att behöva förhålla sig till en mer dynamisk medlemskår framöver. Svenska kyrkan är dock fortsatt landets största medlemsorganisation och kommer att vara det långt in på 2020-talet, men medlemssammansättningen kommer med all sannolikhet att se annorlunda ut.

Syftet med denna studie är att fördjupa kunskapen om vad som ligger bakom att människor väljer att inleda eller avsluta medlemskap i Svenska kyrkan.

Studien är unik, eftersom ingen tidigare studie på ett motsvarande sätt kunnat kombinera ett kvalificerat statistiskt material med intervjuer av anställda, inträdare och utträdare. För att få bättre förståelse för den senaste tidens medlemsförändringar har samtliga intervjupersoner som ingår i studien gjort sina in- respektive utträden under 2016. Därtill har enkätfrågor ställts till kyrkoherdar under 2017.

Frågeställningar i studien är:

- Vem är den typiska inträdaren respektive utträdaren?
- När sker de flesta in- respektive utträdena?
- Vilka är de huvudsakliga anledningarna till att påbörja eller avsluta medlemskap i Svenska kyrkan?
- Hur ser in- respektive utträdesprocessen ut?
- Har utträdesprocessen förändrats för dem som väljer att utträda idag i jämförelse med dem som lämnade Svenska kyrkan direkt efter relationsförändringen mellan kyrka och stat?

- Finns det beröringspunkter mellan dem som väljer att inträda respektive utträda?
- På vilket sätt agerar församlingarna för att bemöta dem som inleder eller avslutar sitt kyrkomedlemskap?

Detta är den första rapporten från ett treårigt forskningsprojekt vars syfte är att analysera hur kyrkans medlemskår förändras i relation till landets befolkning i sin helhet, i fråga om demografisk, socioekonomisk och etnisk struktur. Vidare syftar projektet till att undersöka hur deltagandet i Svenska kyrkans verksamhet påverkas mot bakgrund av dessa förändringar.¹

Som aktiv inträdare räknas här den som är över tolv år då ansökan om medlemskap i Svenska kyrkan beviljas. Till denna grupp räknas även inträden genom dop av personer över 18 år. Aktiva utträden inkluderar ansökningar om utträde i alla åldrar. För minderåriga barn fattas beslutet av föräldrarna, men om barnet har fyllt tolv år krävs hens samtycke.

MEDLEMSTAPP, EN TREND I TRADITIONELLA FOLKRÖRELSE

Det är numera snarare regel än undantag att organisationer minskar i medlemstal. De stora folkrörelserna har tappat mark, även om de i en internationell jämförelse fortfarande är stora. Sedan 1990 har de politiska partierna förlorat nästan hälften av sina medlemmar och de fackliga organisationerna och frikyrkorna går i samma riktning med en förlust på cirka en femtedel av sina medlemmar. Visserligen är inte Svenska kyrkan en föreningskyrka, men har under samma period följt en liknande utveckling. Antalet medlemmar har minskat från 7,8 till 6,1 miljoner, vilket motsvarar en minskning med 22 procent. Även andra organisationer, som idrotts- och friluftorganisationer, har upplevt sjunkande medlemstal. Framför allt är det de passiva medlemmarna som lämnar föreningslivet. Detta kan tyckas oproblemiskt eftersom de inte deltar i verksamheten eller på andra sätt gör sina röster hörda. Färre passiva medlemmar riskerar dock att på sikt minska bredden i föreningslivet, andelen inkomster via medlemsavgifter och möjligheten att vid behov mobilisera lokalt.² En annan grupp som minskar sitt föreningsmedlemskap är de unga.³ Det finns dock mottrender. Engagemanget mobiliseras i nätverk och mer informellt organiserade rörelser. Även organisationer inom kultur och fritid, som är riktade mot medlemmarna och deras behov och intressen, har vuxit.⁴ Engagemang uttrycks idag allt oftare genom att ge av sin tid som ideellt arbete och av sina pengar till den verksamhet man vill stödja, och inte självklart genom formellt medlemskap och förtroendeuppdrag.⁵

1 Svenska kyrkan, analysenheten vid kyrkokansliet i Uppsala, <https://www.svenskakyrkan.se/analys/aktuella-forskningsprojekt>.

2 Thomson 2017. Wallman Lundåsen & Trägårdh 2017.

3 MUCF 2014.

4 Thomson 2017. von Essen et al 2015. MUCF 2014.

5 von Essen et al 2015, s. 55f.

Organisationssverige byggdes upp under 1900-talet. Medlemmarna bar organisationens idé, verksamhet och kraft. Företagsekonomerna Filip Wijkström menar dock i boken *Civilsambället i samhällskontraktet* att många organisationer idag själva tonar ner medlemskapet till förmån för andra begrepp som *kund*, *givare* och *volontär*.⁶ I utredningen *Framtidens civilsambälle* konstaterar statsvetaren Tobias Harding att tendensen går mot att fler och fler vill ha ut något för egen vinnings skull av sitt medlemskap, i form av specifika förmåner. Att vara fackligt ansluten av solidaritet står sig inte lika starkt som argument idag och även Svenska kyrkans medlemmar vill ha förmåner för sitt medlemskap.

Också den till medlemsantalet i särklass största organisationen – Svenska kyrkan – har under de senaste decennierna upplevt en kraftigt minskad lojalitet från sina medlemmar och har kanske fått finna sig i att allt mer få rollen som leverantör av specifika tjänster, om än vid viktiga tillfällen i livet, som bröllop och begravningar.⁷

SVENSKA KYRKAN – EN ORGANISATION BLAND ANDRA?

Resonemanget bygger på att trossamfundet Svenska kyrkan kan ses som en organisation bland andra. Att vara ett kristet trossamfund med tusenåriga rötter i landet är dock något speciellt. Dopet är vägen in i gemenskap med Jesus, kyrkan och en världsvid kristen gemenskap. Detta tillsammans med att Svenska kyrkan tidigare var en kyrka med automatiskt medlemskap för alla födda i Sverige har gjort att medlemsbegreppet inte varit en självklarhet. Tidigare var medlemskap och medborgarskap i princip detsamma. Vid relationsförändringen mellan Svenska kyrkan och staten benämndes de som betalade kyrkoavgift och deras barn som kyrkotillhöriga. I dag får man nog mena att begreppen används som synonymer, men i kyrkoordningen används fortfarande begreppet kyrkotillhörig.

Även om tron står i centrum för Svenska kyrkans verksamhet, betraktar sannolikt många Svenska kyrkan som en aktör som levererar vissa tjänster, som det uttrycktes i den citerade statliga utredningen ovan. Sedan 1980-talet har ”marknaden” som ett primärt styrningssätt inneburit en spridning av marknadslogiken inom praktiskt taget alla sfärer av det moderna sociala och kulturella livet. Detta påverkar även trossamfund och religiösa organisationer.⁸ Kritiker menar att risken med att applicera en marknadslogik och ”ekonomiserat språk” på den egna verksamheten kan leda till att trossamfundet reduceras till producenter av ”tjänster” som ska säljas in till ”kunden” med motiveringen att de ger mervärde eller ”nytta” (frälsning, sinnesfrid, tjänster i form av dop etc). Marknadslogiken skapar en lockelse att försöka ändra

⁶ Wijkström 2012, s. 24.

⁷ Harding 2012, s. 61.

⁸ Martikainen & Woodhead 2013.

”produkten” så att den passar efterfrågan.⁹ Ur ett annat perspektiv kan emellertid denna ”marknadsanpassning” tolkas som ett uttryck för en nödvändig lyhördhet mot medlemmars intressen och behov som ger förutsättningar för meningsskapande och livstolkning.¹⁰

TRO OCH KYRKOTILLHÖRIGHET I FÖRÄNDRING

Sverige benämns ibland som ett av världens mest sekulariserade länder. Den diskussionen utgår från att organiserad religion under lång tid har tappat mark i Sverige. Svenska kyrkan har under århundraden haft vad man kan kalla monopolställning för landets religionsutövning. Över tid har denna ställning successivt lösts upp och sedan relationsförändringen år 2000 har Svenska kyrkan i princip tappat sin särställning som religiöst samfund. Det finns dock fortfarande en specifik lagstiftning om Svenska kyrkan (lag 1998:1591 om Svenska kyrkan). Svenska kyrkan har även genom en särskild lagstiftning, begravningslagen (1990:1144), anförtratts ansvar för begravningsverksamheten på de flesta ställen i landet. Det religiösa landskapets förändring hänger också samman med att många migranter sökt sig till landet. Det handlar om både kristna och bekännare av andra religiösa trosinriktningar, inte minst islam. Vid en räkning av den totala religionsutövningen i Sverige år 2000 kunde man konstatera att ungefär 10 procent av hela befolkningen deltog i gudstjänst, andakt eller annat religiöst möte under ett veckoslut i november.¹¹

Medlemskap i de nordiska folkkyrkorna har varit föremål för diskussion inom religionssociologin under lång tid. Ofta har den diskussionen intresserat sig för att kyrkorna har höga medlemstal med relativt få aktivt religiösa. Man kan prata om tillhörighet utan tro, ”belonging without believing”, för att anknyta till den brittiska religionssociologen Grace Davie. Hon benämnde briterne som ”believing without belonging”.¹² Detta förhållande där de flesta fortfarande är kvar som medlemmar, följer kristna traditioner över året, men inte betraktar sig som troende har kontrasterats mot brittiska studier, där bland andra David Voas och Alasdair Crockett har gått så långt att de talar om ”neither believing nor belonging”.¹³ Även inom Norden har ökade utträden och ungas förändrade förhållande till att tillhöra en kyrka uppmärksammats. Kati Niemelä tar steget ännu längre och benämner finländarna som ”no longer believing in belonging” då hon studerar 80- och 90-talisters utträdesmönster och förhållande till den Evangelisk-lutherska kyrkan i Finland. Studien visar att en mindre andel unga idag är medlemmar. Skälet till att lämna kyrkan är starkt

9 Einstein 2007, s. 7–14. Se även till exempel Stewart Hoover (2006), *Religion in the Media Age*.

10 Reimers 1995.

11 Skoog 2001.

12 Davie 1990.

13 Voas & Crockett 2005. Voas 2012.

kopplat till deras tro, inte till att de blivit besvikna på kyrkan. Dessa unga söker istället en egen djup upplevelse och mening. För att stanna kvar i kyrkan räcker det inte att medlemskapet i sig betyder något, utan de unga behöver uppleva att det passar in i deras egna värderingar och förståelse av livet i bredare mening. De som vuxit upp i en familj där det religiösa livet varit en del av uppfostran och som upplevt konfirmationen som något positivt var dock mer benägna att stanna kvar. Andelen som får med sig religiös uppfostran som en del av uppväxten minskar dock.¹⁴ Detta bekräftas också av svenskt material som visar att relativt få svenska ungdomar menar att de växer upp i hem som präglas av kristendomen.¹⁵

En utveckling mot ett mer sekulärt samhälle ses runt om i Västvärlden. Trots betydande inverkan av invandring och påverkan av ickeinstitutionell andlighet är den dominerande trenden att de flesta som lämnar kristendom går till gruppen utan religiös tillhörighet. Ofta minskar det religiösa deltagandet då individen eller hushållets inkomster ökar, däremot tycks inte det omvända gälla. Inkomstminskning har enligt en brittisk studie ingen inverkan på religiös tillhörighet eller praktik. Däremot upplever religiöst aktiva inte en privatekonomisk kris lika negativ och är mer tillfredsställda med livet.¹⁶

Ökade utträden gör att kyrkans medlemmar inte längre speglar befolkningens sammansättning och förändrar måhända även bilden av vem som är kristen och kyrkomedlem. Förändringarna i kyrkotillhörighet ser heller inte likadana ut i alla samhällsgrupper. Flera internationella studier tyder på att personer som definierar sig som icke-religiösa tenderar att vara män snarare än kvinnor och oftare yngre än äldre. Studier har uppmärksammat en koppling till de olika religiösa etiketter som är knutna till flickor och pojkar, där föräldrar tenderar att oftare beskriva pojkbarn som ”icke-religiösa”. Detta påverkar barnens förhållande till religion och kyrka senare i livet. Ofta förknippas även högre utbildning med ”icke-religiös”. En studie visar dock att bland unga vuxna i Storbritannien är förhållandet delvis det omvända, där insocialisering sker via gudstjänstdeltagande i studentmiljöerna och utbildningsnivå som ”går i arv”. Detta hindrar dock inte att färre är kyrkotillhöriga och färre deltar i gudstjänstlivet.¹⁷ Skillnader ses även i Sverige. Sociologen Erika Willanders studie av religiös tillhörighet visar en tudelning bland män utifrån socioekonomisk tillhörighet. De med högre utbildning och som är mer etablerade på arbetsmarknaden är både överrepresenterade bland dem som definierar sig som icke-troende och bland dem som är aktiva medlemmar i Svenska kyrkan. Män i lägre socioekonomiska grupper återfinns oftare som passiva medlemmar. Denna tudelning ses

14 Niemelä 2015. Se även Hytönen 2017.

15 Löwheim & Bromander 2012.

16 Storm 2017.

17 Voas & McAndrew 2012.

dock inte lika tydligt bland kvinnor eller bland unga. Kvinnor är oberoende av klassstillhörighet oftare medlemmar, och framför allt aktiva medlemmar. Yngre är mer sällan medlemmar, få är aktiva och i det svenska enkät materialet syns inga tydliga skillnader utifrån klassstillhörighet.¹⁸

Det råder alltså skillnader i hur människor i allmänhet ser på, och väljer att relatera till, Svenska kyrkan. Men Svenska kyrkan är i sig ingen enhetlig storhet. Visserligen är den (och ska enligt svensk lag vara) en evangelisk-luthersk folkkyrka. Men hur den ska realiseras är egentligen upp till varje enskild församling att själv bestämma. Folkkyrkotanken är, och har under 1900-talet varit, en i allt väsentligt dominerande föreställning om Svenska kyrkan. Det vill säga att kyrkan ska vara till för alla som vistas inom församlingens territorium. Men de teologiska skillnaderna har ändå varit tydliga. Inom ramen för folkkyrkan har såväl låg- som högkyrklighet härbärgerats.

FÖRKLARINGSMODELLER FÖR MEDLEMSFÖRÄNDRINGAR I DE NORDISKA FOLKKYRKORNA

Medlemskapet i de nordiska kyrkorna har varit starkt förknippat med statsmakten och relationen till nationalstaten. I Sverige sträcker det sig bakåt i tiden ända till då Gustav Vasa var kung. Initialt var det inte möjligt att lämna Svenska kyrkan med mindre än att man också lämnade landet. Successivt har dock banden mellan kyrka och stat luckrats upp och under mitten av 1800-talet blev det tillåtet att gå ur Svenska kyrkan, förutsatt att man samtidigt inträdde i annat av staten godkänt samfund. Den lagen ersattes 1951 av en ny religionsfrihetslag, vilken gör gällande att det står varje människa fritt att själv välja om man ska vara medlem i ett samfund eller inte. Men fortfarande 1970 var hela 95 procent av befolkningen medlemmar i Svenska kyrkan.¹⁹ Att fortsatt en stor andel av befolkningen är medlemmar i de nordiska kyrkorna har bland annat diskuterats utifrån två förklaringsmodeller anförda av sociologen Susan Sundback. I religionssociologen Jonas Bromanders utträdesanalys från 2003 diskuteras medlemsförändringarna utifrån dessa. Den ena förklaringsmodellen benämns *lokalsamhällesteorin*. Den går ut på att kyrkolojaliteten ofta är knuten till ett visst lokalsamhälle och en viss kyrkobyggnad. Kyrkan blir därmed som en sammanhållande kraft för orten och den lokala identiteten. Inflyttare till ett landsbygdssamhälle kan anknyta till den lokala identiteten genom att bli medlemmar och aktiva i kyrkan.²⁰ I och med urbaniseringen är det dock betydligt fler som flyttar från landsbygden och in till städer, där identiteten inte på samma sätt är knuten till den historiska kyrkan. I en betydligt senare studie har kulturgeografen Andreas Sandberg kun-

18 Willander (kommande).

19 Svenska kyrkan statistikdatabas, medlemsstatistik.

20 Bromander 2003, s. 17.

nat konstatera att kyrkolojaliteten försvagas i anslutning till att unga vuxna flyttar från en ort till en annan. Han visar att de som flyttar är mer utträdesbenägna än de som bor kvar under en längre tid på samma ställe.²¹ Den andra förklaringsmodellen benämns *civilreligionsteorin*. Den utgår från relationer mellan kyrkan och nationalstaten. Susan Sundback visar att i perioder av kris och yttre hot blir det viktigare att vara medlem i den historiska kyrkan och sluta sig samman som folk.²²

Jonas Bromander diskuterar i rapporten *Svenska kyrkans medlemmar* tre huvudsakliga anledningar till medlemskap i Svenska kyrkan: (1) Trogenskap med Svenska kyrkan, (2) en vilja att stödja Svenska kyrkan som förvaltare av traditioner och kulturhistoria och (3) en vilja att stödja Svenska kyrkans sociala arbete.²³ Den andra av dessa anledningar knyter an till civilreligionsteorin, medan den tredje till viss del anknyter till lokalsamhällesteorin. De som motiverar sitt medlemskap utifrån denna tredje kategori, gör det i hög grad utifrån att kyrkans uppgift är att hjälpa människor som finns på nära håll, åtminstone inom landets gränser. För dem blir kyrkan en sammanhållande kraft som tar ansvar för samhällets svagaste. Studiens grundläggande slutsats är dock att de som motiverar sitt medlemskap utifrån samtliga tre kategorier har en starkare relation till Svenska kyrkan än om man enbart bejakar ett av alternativen. Att enbart motivera sitt medlemskap med att kyrkan har en bra social verksamhet (diakonin) gör relationen sårbar. Insikten om att kyrkan använder sina pengar ”fel” eller upplevelsen av att andra organisationer är bättre på just detta kan motivera till utträde. Studien identifierar även en stor grupp individer som egentligen inte har några genomtänkta skäl för att vara medlem. För dem är varken tro, tradition eller idealitet bärande för deras medlemskap. Dessa är de minst kyrkolojala och mest utträdesbenägna av medlemmarna.²⁴

En studie som särskilt behandlar frågor som berör människors relation till Svenska kyrkan är religionssociologen Per Petterssons studie *Kvalitet i livslånga tjänsterelationer*. Som titeln antyder är detta ett exempel på när man inom forskningen har betraktat kyrkan som en tjänsteproducent som förser medlemmarna med olika mer eller mindre efterfrågade nyttigheter. Enligt Pettersson utgör uppväxtåren den viktigaste faktorn för att stärka relationen till Svenska kyrkan. Perspektivet skulle kunna benämnas som en socialisationstes. Socialisationsteorin har även stärkts av senare studier kring Svenska kyrkan och dess medlemmar.²⁵ Generellt kan denna faktor – och därmed relationen till Svenska kyrkan – antas försvagas i takt med en pågående generationsväxling. Enklast kan man avläsa detta genom att allt färre av Svenska

21 Sandberg Nyckeln 2013.

22 Susan Sundback 1980.

23 Bromander 2011, s. 61.

24 Bromander 2011.

25 Pettersson 2000. Bromander 2004 och 2010.

kyrkans medlemmar låter konfirmera sig.²⁶ Banden till Svenska kyrkan stärks inte på samma sätt idag som de gjorde då människor bodde på samma ställe i generationer och kyrkan var en mer central aktör genom människors livscykel. Tidigare i detta kapitel har det också diskuterats hur man i såväl Finland som Sverige har identifierat att ungdomar inte längre växer upp i kristet präglade hem, på motsvarande sätt som man gjorde tidigare.

Pettersson identifierar även andra viktiga faktorer som är av betydelse för hur relationen till Svenska kyrkan ska utvecklas. Inte minst har familjsituationen relevans i detta sammanhang. Svenska kyrkans ställning stärks när människor bildar familj och får barn och ett behov uppstår av att binda samman familjen och traditionen. Man skulle kunna tolka detta som att medvetenheten om kyrkan reaktiveras vid livscykelns brytpunkter. Det gäller inte minst då ett liv kommer till världen, valet att bilda familj och dödsfall. Men även skilsmässor har denna funktion. Såväl Pettersson som Bromander har visat att kvinnors band till Svenska kyrkan är starkare än männens. Det har diskuterats tidigare i detta kapitel och det framgår också av den ut- och inträdesstatistik som finns i Svenska kyrkans statistikdatabas. Detta är också ett mönster som framträder i övriga nordiska kyrkor.²⁷

Alla ovan refererade studier tydliggör, om än på olika sätt, att människors kyrkolojalitet och relation till Svenska kyrkan byggs upp av möten mellan individ och kyrkans företrädare. Det sker under barn- och ungdomsåren eller senare i livet. Det sker i synnerhet vid livets brytningstider. Men mötena sker både genom media och genom direkta kontakter vid t.ex. kyrkliga handlingar (dop, konfirmation, vigsel och begravning) eller enskilda möten med präster. Det är genom dessa indirekta eller direkta kontakter relationen till Svenska kyrkan utvecklas.²⁸

VILKEN ÄR KUNSKAPEN OM DEM SOM AKTIVT INLETT MEDLEMSKAP I SVENSKA KYRKAN?

Forskning om inträden i de nordiska folkkyrkorna är inte lika vanligt som den om tillhörighet, medlemskap och utträden. Undantag finns dock. I den ovan refererade studien av Per Pettersson framhålls att tillhörigheten med Svenska kyrkan är huvudmotivet för dem som valt att inleda ett medlemskap i organisationen. Intervjupersonerna hade inte för avsikt att särskilt delta i Svenska kyrkans verksamhet men menar att ”det känns bra att tillhöra det större sammanhang som Svenska kyrkan utgör”.²⁹ Några av dem ser också medlemskapet som en slags försäkring, att det kan innebära en trygghet om något skulle hända.

²⁶ Se Svenska kyrkan, statistikdatabas.

²⁷ Pettersson 2000, s. 346, Bromander 2004, s. 145, Jonsson 2017 och Ketola & Sohlberg 2017, s. 28ff.

²⁸ Pettersson 2000, s. 337 och Bromander 2004.

²⁹ Pettersson 2000, s. 322.

Pettersson konstaterar vidare att somliga jämför Svenska kyrkan med andra trossamfund när de gör sin bedömning av medlemskapet. Det kan röra sig om personer med katolsk bakgrund som kontrasterar den i deras ögon konservativa katolska kyrka mot den progressiva och mer jämställda Svenska kyrkan. På samma sätt kan svenskfödda kyrkointrädare göra jämförelser mellan Svenska kyrkan och andra frikyrkosamfund som faller ut till Svenska kyrkans fördel, exempelvis att Svenska kyrkan inte är så påträngande och konservativ som frikyrkorna. I andra fall utfaller jämförelsen negativt för Svenska kyrkan som upplevs som stel i jämförelse med frikyrkorna.³⁰

Generellt har inträderna ökat i de nordiska kyrkorna, även om det inte på långa vägar uppväger utträdena.³¹ I detta sammanhang är dock Evangelisk-lutherska kyrkan i Finland särskilt intressant, eftersom den på senare år haft många aktiva inträden. Det rör sig om drygt 17 000 personer 2015. I en nyligen genomförd finsk enkätstudie framgår att cirka 3 procent av de tillfrågade sannolikt kommer att bli medlemmar och att 9 procent överväger detsamma.³² Det tycks således som det inte är helt osannolikt att samma individer kan både lämna och senare återinträda i kyrkan. En sådan rörelse sågs inte i de tidigare refererade svenska studierna, men kan mycket väl finnas idag.

VAD VET VI OM DEM SOM VALT ATT AVSLUTA SITT MEDLEMSKAP?

Jonas Bromanders studie *Utträden som utmanar* fokuserar specifikt på frågan om anledningar för att lämna Svenska kyrkan. Studien visar att beslutet ofta föregåtts av en process där man under en längre tid haft tankar på utträde. Tydligt är att de som valde att lämna kyrkan sällan var delaktiga i verksamheten eller hade en kristen tro. Ofta har dock en specifik händelse utlöst att tanken blivit till handling, exempelvis en ny insikt om möjligheten att spara pengar genom att lämna Svenska kyrkan, en irritation över en kyrkdebatt eller en enskild företrädare. Bromander lyfter fram den senmoderna reflexiviteten som kännetecknande för vår tid. Att då vara medlem i en kyrka från födseln eller utan att ha funderat så mycket på varför man är medlem, passar dåligt in i det identitetsbygge som många ägnar sig åt idag.³³

För de medlemmar som Bromander i en senare studie identifierat som mest utträdesbenägna var däremot kyrkoavgift det mest sannolika skälet för utträde medan de mindre utträdesbenägna hade kvinno- prästmotståndet som den största anledningen till ett eventuellt utträde. Oavsett vilket skäl som får vågskålen att tippa över, menar Bromander att det ofta krävs flera orsaker för att ett utträde ska realiseras.³⁴

³⁰ Pettersson 2000, s. 314f.

³¹ Jonsson 2017.

³² Ketola & Sohlberg 2017, s. 39.

³³ Bromander 2003, s. 60. Se även Svensson 2006, s. 40.

³⁴ Bromander 2004.

Studierna visar att det idag är legitimt att lämna Svenska kyrkan, man skulle kunna säga att den sociala acceptansen för det nu är väl etablerad. Såväl Sundback som Bromander har resonerat kring att det upplevts särskilt legitimt att lämna kyrkan av ekonomiska skäl. Eftersom kyrkoavgiften är kopplad till inkomst kan den upplevas som hög för den som betalar den. Likaså är det ekonomiska motivet inget som står i församlingens makt att påverka.

Samtidigt är inte ekonomi ett skäl som tas upp av de svarande i enkätstudierna 2016. Istället är det absolut vanligaste skälet till att människor säger upp sitt medlemskap är att de inte tror på Gud. Hela 40 procent av de svarande uppgav detta svar. Därefter kommer skäl som att medlemskapet inte känns meningsfullt och först på tredje plats ekonomiska motiv, vilket motsvarar nästan 20 procent. Drygt 4 procent uppger att de valt att lämna Svenska kyrkan på grund av att de blivit besvikna eller arga på någon av kyrkans representanter.³⁵ Även Evangelisk-lutherska kyrkan i Finland tappar medlemmar genom utträden. Studien *Luthersk delaktighet* visar att en femtedel av medlemmarna överväger utträde samt att nära hälften av dem som trätt ut motiverar detta med att man inte är religiös och inte tror på Gud.³⁶

Detta väcker frågor om individers relation till kyrkan, vad som upplevs som viktigt i relation till beslutet att vara kvar eller lämna kyrkan, men också vad som upplevs som legitima skäl av individen och den omvärld den befinner sig i.

RELIGIONENS BETYDELSE VID MIGRATION

De senaste åren har Sveriges befolkning främst vuxit genom invandring. Detta innebär att Sverige blir allt mer mångreligiöst, men också att Svenska kyrkan möter många nya församlingsbor som aldrig tidigare varit i kontakt med trossamfundet. Det finns alltså skäl att i en studie kring in- och utträden i Svenska kyrkan också sätta sökarljuset på den forskning som genomförts om relationen migration och kyrklig tillhörighet. När det kommer till religionens betydelse för invandrare diskuteras ibland tre ”r”: tillflykt (refuge), respekt och resurser.³⁷ I sociologen Daniel Sjödins doktorsavhandling *Tryggare kan ingen vara* framkommer att

*Religionen och det religiösa samfundet är en varm tillflyktsort där främlingen kan komma in från kylan, och i bästa fall till och med för ett ögonblick upphöra att vara främmande.*³⁸

35 Jonsson 2017.

36 Ketola & Sohlberg 2017, s. 35ff.

37 Connor 2010, s. 211.

38 Sjödin 2011, s. 112.

Detta bekräftas även i sociologen Alessia Passarellis europeiska studie om religionens roll för integration.³⁹ Det är inte enbart olika trygghetsaspekter som gynnas av tillhörighet till ett samfund. Även praktiska omständigheter kan leda till att många väljer att gå till den kyrka som ligger närmast, oavsett trossamfund, under förutsättning att det är en välkomnande församling. Att ingå i en trosgemenskap med andra från det egna hemlandet kan skapa trygghet att bygga vidare på, medan gemenskapen i det nya hemlandets majoritetskyrka kan erbjuda bryggor till det nya landet. Kyrkor och trossamfund är en viktig del i civilsamhället. Statsvetarna Robert D. Putnam och David E. Cambell drar i *American Grace* slutsatsen att religiösa organisationer och nätverk – religiöst kapital – fungerar särskilt bra för att skapa tolerans i samhället.⁴⁰ I kulturanthropologen Kristina Helgesson Kjellins studie *En bra plats att vara på* pekar människor hon möter inte minst på nattvarden, delandet av bröd och vin i gudstjänsten, som en rit där sociala relationer omformas och blir mer jämlika.⁴¹ Många får också väldigt konkret, avgörande hjälp genom sitt religiösa sammanhang som underlättar etablering i det nya landet. Det kan handla om allt från att förstå myndighetspapper till hjälp att betala hyran i ekonomisk kris eller kontakter för att hitta ett jobb.⁴²

Situationen med ökad migration har fått Svenska kyrkan och andra kristna trossamfund att uppmärksamma frågor kring nyanländas önskan att gå med i samfunden. I ett biskopsbrev skriver Svenska kyrkans biskopar:

*Ibland vill den som ska döpas i samband med konversion markera ett avståndstagande från sin tidigare trostradition. I sådana fall kan det vara viktigt att föra ett samtal med dopkandidaten om hon eller han i första hand går från något eller till något. Det bästa i en sådan situation är att hjälpa dopkandidaten att på något sätt försona sig med eventuella dåliga erfarenheter av den egna, tidigare trostraditionen.*⁴³

Svenska kyrkans officiella hållning i detta är således att iaktta försiktighet, inte att driva på och till varje pris rekrytera nya medlemmar.

Det är förstås inte självklart att intresse för en lokal församling leder till ett formellt medlemskap i Svenska kyrkan. Kulturgeografen Andreas Sandberg konstaterar i en artikel från 2014 att Bergsjöns församling i nordöstra Göteborg, trots att gudstjänstbesöken ökade med närmare 80 procent under perioden 2001–2013, under samma period haft

39 Passarelli 2007, s. 10.

40 Se Putnam & Cambell 2010, s. 472–480.

41 Helgesson Kjellin 2016, s. 171.

42 Ibid. och Hellqvist & Sandberg 2016.

43 De kyrkliga handlingarna i en mångreligiös kontext – ett brev från Svenska kyrkans biskopar 2012, s 29

sjunkande medlemstal.⁴⁴ I studien *En tid av möten – arbetet med asylsökande och nyanlända i Svenska kyrkans församlingar 2015–2016* konstateras att alla fem fallstudieförsamlingar har erfarenhet att genom arbetet med asylsökande och nyanlända också få nya medlemmar till församlingen, speciellt från grupper som varit lite längre tid i Sverige. Det handlar dock om enstaka individer och församlingarna är måna om att alla är välkomna till verksamheten och att medlemskap i Svenska kyrkan inte är målet för det diakonala arbetet.⁴⁵

METOD

Den här studien är unik genom att den systematiskt väger samman ett kvalificerat statistiskt material, intervjuer och i viss mån enkätsvar. Den statistiska delen redogör för hur situationen med anställda, inträdare och utträdare förändrats över tid och vilka karaktäristika som är kännetecknande för dem som trätt in eller ut under senare år. Förändringen över tid i antalet medlemmar, in- och utträden totalt och i förhållande till befolkning och olika åldrar studeras via Svenska kyrkans medlemsregister 2000–2017 (Kbok 2004). För den fördjupade undersökningen av vad som kännetecknar den genomsnittlige medlemmen och in- och utträdaren i olika avseenden används avidentifierade registerdata för 2005, 2010 och 2015 genom individbaserad SCB-data (MONA, Microdata-Online-Access). För att undersöka vad som påverkade individer att gå in i och ut ur Svenska kyrkan 2016 har intervjuer genomförts i åtta strategiskt valda församlingar där medlemmar som tillkom eller lämnade kyrkan under just detta år valts ut slumpmässigt. Därtill har intervjuer gjorts med kyrkoherdar eller andra anställda med ansvar för att hantera medlemskap i de utvalda församlingarna. Totalt har 31 intervjuer genomförts. Denna undersökning har kompletterats med en enkätstudie riktad till kyrkoherdar i alla pastorat och telefonintervjuer med frågor om hur församlingarna kommunicerar med den som fått sin ansökan om medlemskap eller sin begäran om att avregistreras som medlem beviljad. En mer utförlig metodbeskrivning återfinns i bilaga 1.

DISPOSITION

Denna rapport har inletts med en översikt av tidigare forskning. De teorier som har lyfts fram är av särskild vikt för de resultat som identifieras i rapportens empiriska avsnitt. Fokus ligger i hög grad på sådan forskning som belyser mönster i utveckling av kyrkotillhörighet och religiös praktik, medlemskap i de nordiska folkkyrkorna och i viss utsträckning på frågor som rör migration.

Kapitel 2 ger en genomgång av Svenska kyrkans medlemsutveckling över tid med särskilt fokus på de senaste årens utveckling. I kapitlet

44 Sandberg 2014, s. 94.

45 Hellqvist & Sandberg 2017, s. 208f.

besvaras utifrån statistik frågor om vem den genomsnittlige kyrkomedlemmen är baserat på olika socioekonomiska mått, men också vad som kännetecknar den typiska inträdaren respektive utträdaren.

Efter den statistiska genomgången följer en empirisk del som bygger på intervjuer med in- och utträdare, kyrkoherdar och andra församlingsanställda som hanterar utträden. I kapitel 3 behandlas berättelserna om vad som lett till beslutet att träda in i Svenska kyrkan. I kapitel 4 beskrivs skäl till utträde och vad som lett fram till att lämna kyrkan. Rapportens sista empiriska del, kapitel 5, bygger på både enkätfrågor och intervjuer. Kapitlet behandlar frågan om hur anställda i församlingar ser på medlemskap och kommunicerar med dem som ansöker om in- eller utträde.

Det avslutande kapitlet har ambitionen att utifrån de empiriska delarna och med hjälp av den tidigare forskningen identifiera nya slutsatser kring vad som påverkar Svenska kyrkans medlemsutveckling.

En mer omfattande metoddiskussion redovisas i bilaga 1 och vissa resultat redovisas i tabellform i bilaga 2.

Kapitel 2

Medlem, in- och utträdare – en statistisk analys

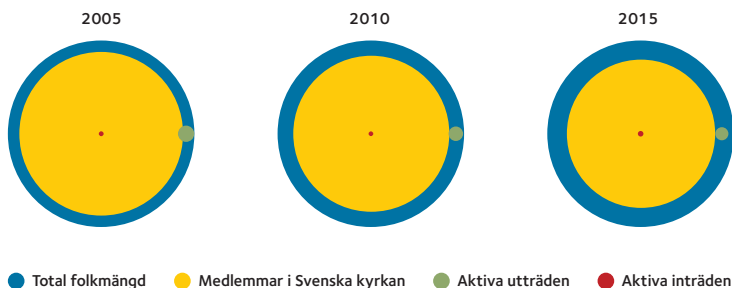
Sjunkande medlemstal är varken nytt eller förvånande. En åldrande befolkning och fallande doptal innebär, allt annat lika, färre medlemmar framöver. Det som skulle kunna bryta en sådan trend är att fler väljer att döpa sina barn eller att fler aktivt väljer att träda in i Svenska kyrkan. Dödsfall och födslar är inget som verksamma i Svenska kyrkan råder över, däremot i viss mån om människor gör valet att aktivt träda in eller att träda ut. De som en gång har trätt ut kan också fatta nya beslut om sin relation till kyrkan senare i livet. Det gör det intressant att mer ingående studera vad som kännetecknar Svenska kyrkans medlemmar, de som väljer att aktivt träda in som vuxna och de som väljer att lämna kyrkan. I detta kapitel ställs även frågor om vilka trender i in- och utträden som ses över tid? Vem väljer att bli medlem i Svenska kyrkan? Vem är den typiske utträdaren? Undersökningen är baserad på Svenska kyrkans medlemsstatistik och individbaserad SCB-data (MONA).

SVENSKA KYRKANS MEDLEMMAR – EN KARAKTÄRISTIK

För att få en bild av vad som kännetecknar den genomsnittlige kyrkomedlemmen analyseras vad som brukar kallas socioekonomiska mått (inkomst och utbildning) men också födelseland eller snarare i vilken del av världen individen har sitt ursprung (se bilaga 1). Denna del av undersökningen behandlar åren 2005, 2010 och 2015. Orsaken till att inte senare år kan undersökas är att inkomstuppgifterna släpar efter två år; inkomsten deklarerars efterföljande år och först därefter kan data kvalitetssäkras.

Även om många träder ut och prognoserna visar fortsatt sjunkande medlemstal är förändringen ännu inte dramatisk. Förändringen mellan 2005 och 2015 illustreras i figur 1. Den yttre cirkeln som beskriver befolkningens storlek blir långsamt större och den inre cirkeln som motsvarar medlemmarna i Svenska kyrkan minskar något. Att den mörka kanten blir bredare illustrerar därmed att andelen i befolkningen som tillhör kyrkan minskar. Detta är en effekt av att befolkningen i Sverige under de senaste åren främst vuxit tack vare invandring. Samtidigt sjunker medlemstalen till följd av generationsväxling och att fler träder ut än in. Det senare illustreras i figuren av att den lilla punkten i mitten motsvarar de som varje år träder in, och den lite större punkten i kanten motsvarar de som har lämnat kyrkan under året.

FIGUR 1. ANDEL AV BEFOLKNINGEN SOM ÄR MEDLEM I SVENSKA KYRKAN, SAMT INTRÄDEN OCH UTTRÄDEN 2005, 2010 OCH 2015.

Källa: Svenska kyrkans statistikdatabas, medlemsstatistik.

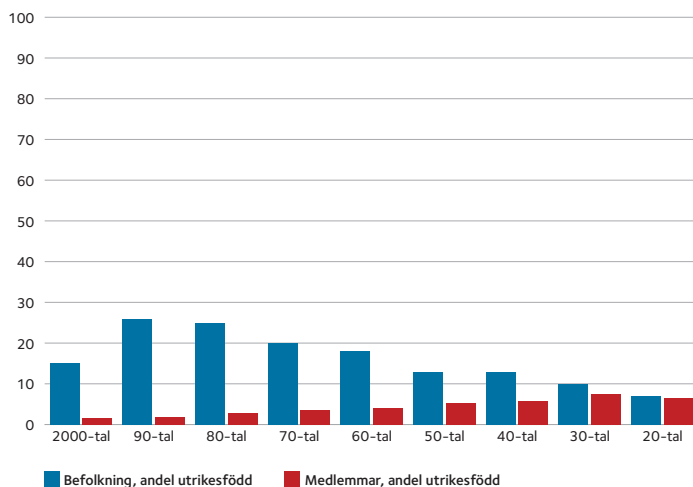
Utvecklingen innebär att medlemmarna i Svenska kyrkan skiljer sig mer från befolkningen som helhet än vad de gjorde för några decennier sedan. Skillnaderna är dock fortfarande förhållandevis små. År 2015 var Svenska kyrkans medlemmar något äldre än genomsnittssvensken: 35 procent av medlemmarna var äldre än 55 år mot 30 procent i befolkningen. Medelåldern hos kyrkotillhöriga var därmed 45 år mot 42 år i befolkningen som helhet.

Över tid har skillnaderna i levnadsförhållanden mellan kyrkotillhöriga och befolkningen som helhet ökat något. Däremot kan man inte säga att kyrkotillhöriga är en mer eller mindre välbeställd grupp än gemene man. Dels för att en mycket stor andel av befolkningen fortfarande är medlemmar i kyrkan, dels för att resultaten av undersökningen visar på ett sammansatt mönster. År 2005 hade kyrkotillhöriga fram till 40-årsåldern lägre inkomst än genomsnittet. De äldre kyrkotillhöriga hade till skillnad från de yngre antingen lika hög eller högre inkomst än sina generationskamrater. Till 2015 hade skillnaden ökat så till vida att kyrkotillhöriga i åldrarna fram till 50-årsåldern har något lägre inkomster än genomsnittet. Äldre medlemmar i Svenska kyrkan har fortfarande högre eller lika hög årlig inkomst som befolkningen i övrigt. Lägre inkomster i yngre åldrar skulle dock kunna bero på att medlemmar i Svenska kyrkan i högre grad studerar vidare efter gymnasiet, men de kyrkotillhöriga unga har generellt inte högre utbildningsnivå än befolkningen som helhet. Däremot skiljer sig utbildningsnivå åt betydligt mellan män och kvinnor. Särskilt kvinnor under 50 år har i betydligt högre grad än män längre eftergymnasial utbildning. Detta gäller såväl i befolkningen som bland kyrkomedlemmar (se bilaga 2). Una kyrkotillhörigas lägre inkomster kan därmed inte förklaras av uppskjuten inkomst på grund av studier. Skillnaderna skulle istället kunna förklaras av var i landet man bor eller att yngre välbeställda generellt väljer att lämna kyrkan i högre grad än andra (se ”Vanligare att höginkomsttagare träder ut” nedan).

Medlemmar i Svenska kyrkan bor mer sällan i storstad, och skillnaderna är störst bland yngre. Det är betydligt ovanligare att vara medlem i Svenska kyrkan i åldrarna mellan 15 och 40 och bo i Stockholm, Göteborg eller Malmö, än i övriga delar av landet (se bilaga 2).⁴⁶ I storstäderna är endast 45 procent av befolkningen i dessa åldrar medlemmar, medan hela 70 procent i mindre städer och på landsbygd.

Den största skillnaden mellan kyrkotillhöriga och befolkningen i stort är dock, som förväntat, födelseland. Hela 96 procent av Svenska kyrkans medlemmar är födda i Sverige mot 83 procent i befolkningen som helhet. Figur 2 illustrerar hur denna skillnad ser ut beroende på när man är född. De blå staplarna beskriver andelen per ålderskull i befolkningen som är utrikesfödd. De röda staplarna visar motsvarande andel bland Svenska kyrkans medlemmar. Av figur 2 framgår att skillnaden är betydligt större mellan befolkning och kyrkomedlemmar i yngre åldersgrupper än i äldre. Bland dem födda på 1980- och 1990-talen kommer drygt en fjärdedel av befolkningen från något annat land, jämfört med endast 2–3 procent av Svenska kyrkans medlemmar i samma åldersgrupper.

FIGUR 2. ANDEL UTRIKESFÖDDA I OLIKA ÅLDERSGRUPPER I BEFOLKNINGEN OCH BLAND MEDLEMMAR I SVENSKA KYRKAN 2015

Källa: Svenska kyrkan, medlemsregister, Kbok 2004 och SCB, MONA (Microdata-Online-Access).

⁴⁶ Skillnaden består i att andelen kyrkotillhöriga som bor i storstad är mindre än i befolkningen som helhet. Störst är skillnaderna i de yngsta åldrarna och upp till 40-årsåldern (en skillnad på mellan 8 och 5 procentenheter mellan befolkning och kyrkotillhöriga).

RELATIONEN TILL SVENSKA KYRKAN ALLT SVAGARE

Inte heller för dem födda i Sverige är medlemskap och en relation till Svenska kyrkan något självklart. Andelen i befolkningen som har en aktiv relation till Svenska kyrkan minskar. År 2016 firades över 380 000 gudstjänster, inklusive kyrkliga handlingar (dop, konfirmation, vigsel och begravning.) Gudstjänstdeltagande har minskat med en fjärdedel sedan 2000 till 14,8 miljoner besök under ett år. Det innebär i genomsnitt nästan 2,5 besök per person och år. Av enkätstudier framgår dock att religiös praktik i form av gudstjänstfirande ser väldigt olika ut i olika åldersgrupper. Det är betydligt vanligare att fira gudstjänst minst en gång i månaden bland dem födda på 1930- och 1940-talen än bland yngre, medan det är vanligare bland dem födda på 1990-talet att inte ha deltagit i någon gudstjänst under ett år.⁴⁷ Det finns även geografiska skillnader. Traditionellt är gudstjänstfirande vanligare i Sydsverige än i Norrland, där det i sin tur är vanligare än i Mälardalen.⁴⁸ Detta mönster består, men under senare år har nedgången i antalet gudstjänstbesök per medlem varit betydligt större i de områden som tidigare haft en mer livaktig kyrklig tradition. De geografiska skillnaderna minskar därmed. Även skillnaden mellan stad och land minskar mer generellt. Det är dock fortfarande vanligare att fira gudstjänst om man bor i storstäder, på landsbygden och i glesbygden än i övriga delar av landet.⁴⁹

Det är inte lika vanligt som för ett decennium sedan att medlemmar väljer att konfirmeras, vigas, döpa sina barn eller begravas i Svenska kyrkan. Takten i minskningen har dock stannat av eller vänt. Idag döps 44 procent av de barn som fötts, endast 27 procent av 15-åringarna konfirmeras och 34 procent av vigslarna sker enligt Svenska kyrkans ordning. Andelarna är dock betydligt högre om jämförelsen görs i förhållande till dem som är medlemmar. Nästan nästan sju av tio av de barn som har minst en kyrkotillhörig förälder döps, vilket är en svag ökning jämfört med tidigare år. Drygt fyra av tio kyrkotillhöriga 15-åringar väljer att konfirmeras. Det innebär att andelen kyrkotillhöriga 15-åringar som konfirmeras idag är större än 2005. Detta är dock en effekt av att färre 15-åringar är döpta och därmed kyrkotillhöriga, än att intresse för konfirmationen skulle ha ökat.⁵⁰

Nedgången i gudstjänstfirande och kyrkliga handlingar innebär inte en avsaknad av en kontaktyta med Svenska kyrkan. Trots att relationen till kyrkan har förändrats så möter fortfarande de flesta av Svenska kyrkans medlemmar sin kyrka i någon form under ett år.⁵¹ Formerna för mötena förändras dock. Öppen verksamhet för vuxna och olika

47 Svenska kyrkans enkät till allmänheten, "kyrkbuss" 2014.

48 Carlsson 1990. Andersson & Bromander 1999.

49 Svenska kyrkan, statistikdatabas, verksamhetsstatistik.

50 Andelen svenskfödda kyrkotillhöriga 2000-talister som konfirmerats är 70 %.

51 90 % av medlemmarna angav 2014 i Svenska kyrkans enkät riktad till allmänheten att de mött Svenska kyrkan under året och 24 % av de svarande som inte var medlemmar angav att de mött Svenska kyrkan i någon form under året. Webpanel (Nordstats guldpanel) med 5 028 svarande.

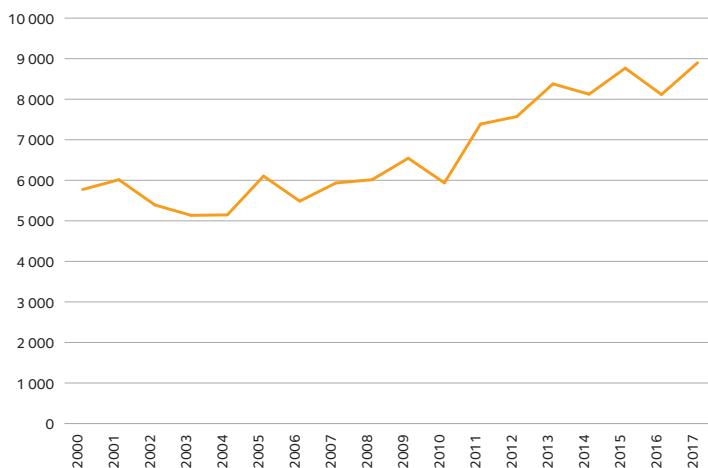
former av diakoni växer. Konserter och kulturella evenemang är relativt välbesökta. Sociala medier skapar nya fora för att möta Svenska kyrkan. De relationer som byggs i dessa möten påverkar val om fortsatt eller förnyat medlemskap. För framtiden är det dock illavarslande att barn- och ungdomsverksamheten når färre. Sedan 2000 har deltagandet i den öppna verksamheten och gruppverksamheten för barn- och ungdomsverksamheten minskat med 22 respektive 31 procent.⁵² Sammantaget innebär detta att färre barn, unga och unga vuxna har en tät relation med Svenska kyrkan och framför allt med församlingens gudstjänstliv.

FLER VÄLJER ATT TRÄDA IN

Samtidigt som fler väljer att lämna Svenska kyrkan, väljer också fler att aktivt träda in. Det sker dock inte i samma omfattning. Av figur 3 framgår att sedan de inledande åren på 2000-talet har inträderna ökat från mellan 5 000 och 6 000 per år till drygt 8 000. Under rekordåret 2015 valde nästan 9 000 att träda in och preliminära data tyder på att 2017 kommer att bli ett nytt rekordår. I förhållande till antalet barn-dop är därmed de som aktivt väljer att träda in i kyrkan i tonåren eller som vuxna en växande grupp, även om barndopen fortfarande är fler till antalet. En dryg femtedel av inträdarna utgörs av de tonåringar som valt att konfirmeras och blivit döpta i anslutning till detta, totalt drygt 1 800 individer per år. Detta innebär att antalet 15-åringar som träder in idag är cirka 600 fler än vid början av 2000-talet. Ökningen är inte förvånande eftersom dopet sedan 1996 är medlemsgrundande och när inte alla barn döps blir färre medlemmar sedan födseln. Därtill är en större andel av tonåringarna idag födda utomlands och därmed inte döpta i Svenska kyrkan. Även antalet vuxna som döps har ökat, till cirka 1 100 per år. Detta kan vara en effekt av att fler invandrade konverterar till den lutherska bekännelsen, detta har dock inte undersökts vidare i denna studie.

52 Svenska kyrkans verksamhetsstatistik. Jonsson 2016.

FIGUR 3. ANTALET AKTIVA INTRÄDEN I SVENSKA KYRKAN 2000–2017

Källa: Svenska kyrkans statistikdatabas, medlemsstatistik.

Anmärkning: Uppgifterna för 2017 är preliminära.

Även om det råder en variation i inträdesnivåer för varje år så finns det ett mönster inom respektive år. En topp i inträden ses på våren, från april till juni, då många konfirmeras. Under kyrkovalsår ses även en ökning i inträden i september. Detta är något förvånande eftersom inträdet måste ha skett minst en månad före valdagen för att den nya medlemmen ska bli röstberättigad. Ökningen kan bero på att de som träder in inte känner till detta, eller att några hundra varje valår engageras och i samband med detta väljer att bli medlemmar. Inträdena 2017 har legat något högre än tidigare kyrkovalsår, men endast med några hundra. Nytt är dock att betydligt fler inträden gjordes i augusti inför kyrkovalet och rekordnivåer i inträden uppnåddes under september, vilket i båda fallen är över 400 fler än ett ”vanligt” valår. Eftersom även valdeltagandet ökade dramatiskt under 2017 är det inte långsökt att tänka sig att de ökade inträdesnivåerna under perioden drivs på av samma orsaker som gjorde att intresset för valet ökade.

UNGA KVINNOR, MEN ÄVEN ÄLDRE, BLAND DE NYINTRÄDDA

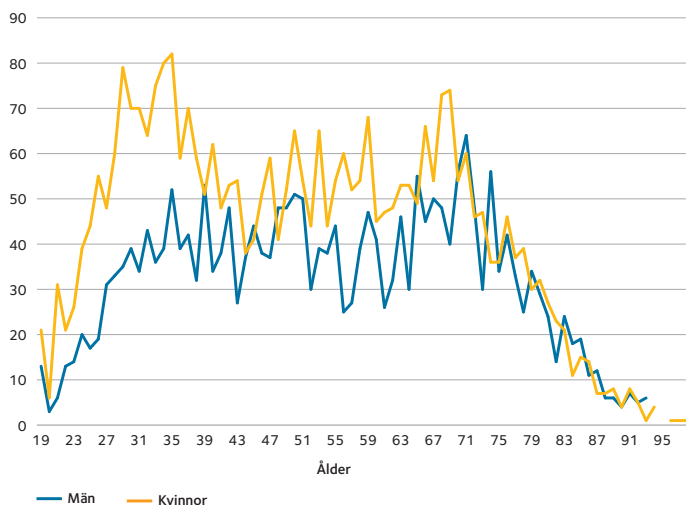
Fyra av tio som träder in i Svenska kyrkan är under 30 år. Under 2015 då ovanligt många valde att bli medlemmar i Svenska kyrkan var ökningen störst i åldrarna 25–29 år och 35–39 år. Det var mer än dubbelt så vanligt att gå med i dessa åldrar än deras andel i befolkningen som helhet.⁵³ I övrigt är inträdena efter konfirmation relativt jämnt

⁵³ Jonsson 2017. I dessa åldrar var ökningen 18 respektive 15 % sedan föregående år, jämfört med en genomsnittlig ökning på knappt 7 %.

fördelade över ålderskullarna födda mellan 1940- och 1980-talen. Få träder dock in efter 80 års ålder.

Kvinnor är i majoritet bland inträdarna. Nästan 60 procent av dem som aktivt fattat beslutet att träda in är kvinnor. Fler flickor än pojkar väljer att konfirmeras och könsskillnaden består bland unga vuxna som väljer att bli medlemmar. Av figur 4 framgår att skillnaden mellan könen är som störst i åldrarna mellan 20 och 30 år. I dessa åldrar är det nästan dubbelt så vanligt att den som träder in är en kvinna. Därefter minskar skillnaden med stigande ålder och är helt utsuddad i 70-årsåldern.

FIGUR 4. VUXNA INTRÄDARE FÖRDELADE PÅ ÅLDER OCH KÖN 2015

Källa: Svenska kyrkan, medlemsregister, Kbok 2004.

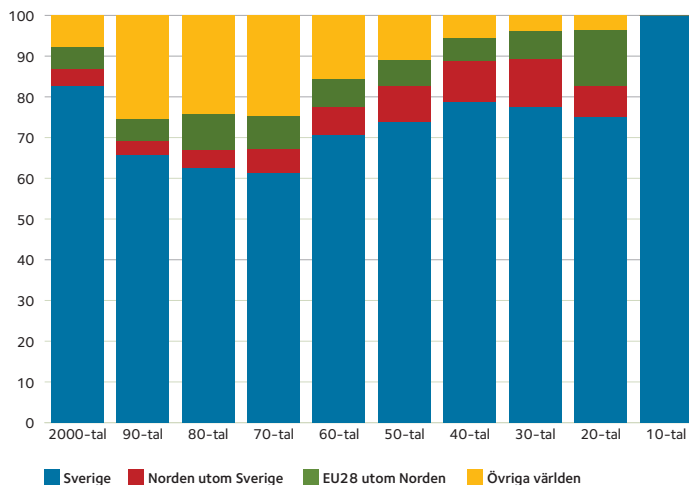
Trenden med ökade inträden och att unga träder in ses såväl i Svenska kyrkan som i de nordiska systerkyrkorna. I Finland har de senaste åren mellan 15 000 och 17 000 nya medlemmar tillkommit genom aktiva inträden per år. Närmare hälften av inträdarna 2015 i Evangelisk-lutherska kyrkan i Finland var under 30 år. Enligt enkätundersökningen Gallup Ecclesiastica motiverade unga vuxna sitt medlemskap framför allt med kyrkans roll som hjälpare och försvarare av dem som har det sämst ställt. De stora högtidernas kristna traditioner samt kyrkliga handlingar som hör samman med familjefester lyfts också fram av de yngre medlemmarna.⁵⁴

⁵⁴ Se Jonsson 2017. Evangelisk-lutherska kyrkan i Finland, Inträdena fortsätter att öka, <http://evl.fi/EVLUutiset.nsf/Documents/04786A713A74CB90C2257F30003BB142?OpenDocument&lang=SV>, 2016-04-01.

MÅNGA UNGA MED UTLÄNDSK BAKGRUND BLAND INTRÄDARNA

År 2015 var totalt en fjärdedel av dem som trädde in födda utanför Sverige, det vill säga drygt 2 300 personer. Cirka hälften av dessa har sitt hemland utanför Norden och EU. Det är främst nya svenskar i åldrarna mellan 20 och 40 år som hittar till Svenska kyrkan. Dessa återfinns alltså inte främst bland de tonåringar som döps i anslutning till konfirmationen. Figur 5 illustrerar skillnader i hur stor andel av inträdarna som är födda i Sverige och hur stor andel som har sitt ursprung i andra delar av världen. Den nedre blå delen av staplarna illustrerar att majoriteten av dem som träder in är födda i Sverige. De övre delarna beskriver andelen utrikesfödda inträdare och från vilken del av världen de invandrat. Av figur 5 framgår att det är vanligt särskilt bland unga inträdare att ha en utländsk härkomst, nästan 40 procent bland dem födda mellan 1970 och 1980. Detta innebär att det är betydligt vanligare att vara född utomlands bland inträdare än i motsvarande åldrar i befolkningen som helhet (se figur 2 ovan). Många av dessa unga inträdare med rötter utanför Sverige är födda utanför Norden och EU. De flesta har sitt ursprung i Mellanöstern, övriga Asien och Afrika, vilket är ungefär lika vanligt bland kvinnor som bland män. Bland de yngsta och de äldsta inträdarna är det dock inte lika vanligt att vara född utomlands. Av dem som döps i samband med konfirmationsläsning är knappt en femtedel födda utomlands. Bland äldre är det också ungefär en dryg femtedel som är födda utomlands och de flesta har invandrat från de nordiska grannländerna, främst Finland. Det är dock intressant att notera att det finns en relativt stor grupp inträdare födda på 1920-talet som har sina rötter utanför Norden och EU.

FIGUR 5. INTRÄDARE FÖRDELADE EFTER FÖDELSELAND OCH GENERATION 2015, I PROCENT

Källa: Se figur 2.

Anmärkning: Inträda från 15 år.

Även om andelen av Svenska kyrkans medlemmar som är födda utomlands totalt sett är liten, är det tydligt att nya svenskar har hittat till Svenska kyrkan. I intervjumaterialet framkommer att många utrikes födda redan är aktiva i församlingen när de ansöker om att bli medlemmar i Svenska kyrkan. I flera fall handlar det om flyktingar som haft mycket kontakt med kyrkan under sin första tid i Sverige och som nu är etablerade här. De vill ge tillbaka, bidra ekonomiskt till arbetet.⁵⁵ I en församling där många har sitt ursprung i Finland har inträderna ökat efter att det uppmärksammats att medlemskapet i Evangelisk-lutherska kyrkan i Finland inte automatiskt överförts till Svenska kyrkan vid flytten till Sverige.⁵⁶

En högre andel unga utrikesfödda bland inträdna tyder på att arbetet i invandratäta områden, engagemang för flyktingar och en utbredd verksamhet med asylsökande och nyanlända i församlingarna lett till nya medlemmar. Församlingarnas möjligheter att i mötet med nya svenskar bygga en relation för framtiden ses såväl på landsbygd och i mindre städer, som i storstäderna med kranskommuner. Även om flest inträden av nya svenskar sker i storstäderna är inträden i relation till befolkningens storlek och andelen utrikesfödda något vanligare utan-

⁵⁵ Telefonintervju nr 6 kyrkoherde 24 mars 2017.

⁵⁶ Telefonintervju nr 3 kyrkoherde 24 mars 2017.

för storstadsområdena.⁵⁷ Detta kan bero på att migranternas egna kyrkor eller trossamfund inte finns representerade på mindre orter eller att Svenska kyrkan fortfarande upplevs ha en tydligare samlande roll i lokalsamhället.

Av de unga vuxna som träder in är något färre döpta, mindre än 60 procent mot 90 procent av 80- och 90-talisterna som sedan tidigare är medlemmar. Färre av inträdarna är konfirmerade, endast 28 procent av 80-talisterna. Det är en effekt av att många av dem är födda utomlands. De svenskfödda som träder in är oftare eller lika ofta döpta eller konfirmerade som kyrkotillhöriga. Detta tyder på att många är återinträdare, vilket studeras vidare nedan (se ”Beslut att lämna kyrkan kan omprövas”).

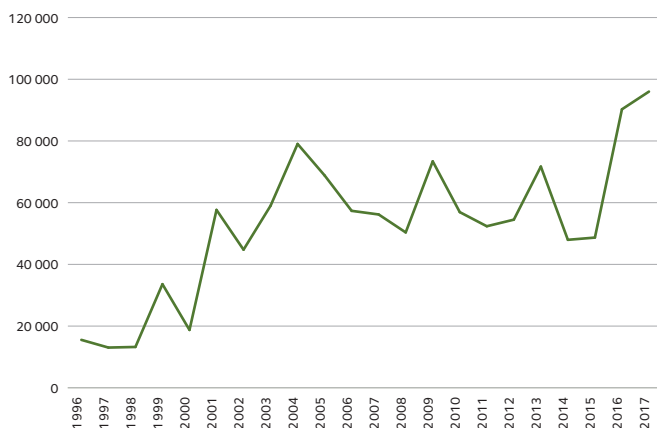
FÄRRE VÄLJER ETT LIVSLÅNGT MEDLEMSKAP

Ett livslångt medlemskap från födsel till livets slut har under århundraden varit det som nästan varje svensk har hållit fast vid. Det har varit en följd av tro, tradition och lagstiftning. Så är det även idag, men sedan relationsförändringen 2000 har betydligt fler än tidigare tagit beslutet att lämna Svenska kyrkan. Av figur 6 framgår att utträdena sedan början av 2000-talet stadigt har legat mångdubbelt högre än nivåerna på 1990-talet. Under de senaste tio åren har mellan drygt 40 000 och drygt 90 000 medlemmar per år aktivt fattat beslutet att lämna Svenska kyrkan. Det motsvarar ett tapp av mellan 0,8 och 1,5 procent av medlemmarna per år. Medlemmar bosatta i Stockholm, Göteborg eller Malmö väljer oftare att lämna kyrkan än medlemmar i andra delar av landet. Inflyttningskommuner har högre utträdestal än utflyttningskommuner. Minst utträden, även i förhållande till medlemstalen, gjordes i glesbygdskommunerna. Där valde sex av 1 000 medlemmar mot en av 100 i storstäderna att träda ut. I övrigt var skillnaderna små.⁵⁸

57 Av de drygt 2 300 nya medlemmar som trädde in 2015 och var utrikesfödda bodde drygt 1 000 i Stockholm, Göteborg eller Malmö eller kringliggande kommuner, 800 i andra större städer eller storstadsnära kommuner, samt 500 i mindre stad eller på landsbygd.

58 Jonsson 2016. Se även Sandberg 2013.

FIGUR 6. ANTALET AKTIVA UTTRÄDEN UR SVENSKA KYRKAN 1995–2017

Källa: Svenska kyrkans statistikdatabas, medlemsstatistik.

Anmärkning: Uppgifterna för 2017 är preliminära.

Utträden varierar dock över tid. De regelbundet återkommande topparna i utträden illustrerar att fler lämnar kyrkan under kyrkovalsår. Därtill ses ytterligare två år med stora utträden: 2004 och 2016. Under båda dessa år uppmärksammades kyrkan av andra orsaker. År 2004 uppmanade Aftonbladet till utträde genom att publicera en talong med rubriken ”Så går du ur Svenska kyrkan”. År 2016 debatterades Svenska kyrkan vid flera tillfällen i riksmidierna. I mars uppmärksammades en rapport från Svenskt näringslivs tankesmedja Timbro. Kritik riktades mot Svenska kyrkans ledning och vad som ansågs vara en vänstervriden opinionsbildning samt mot att Svenska kyrkan sällan granskas på samma sätt som politik och näringsliv.⁵⁹ Under försommaren publicerade Aftonbladet och Sveriges radios ekoredaktion resultat av granskningar av församlingars respektive chefer i Svenska kyrkan i utlandets resor och representation. Stora utgifter för resor samt i vissa fall representation och användning av resebonusar på sätt som inte överensstämde med interna regelverk uppmärksammades. Senare under sommaren utlöste diskussioner om ”Mitt kors” och konflikter kring förslag till Kyrkohandbok för Svenska kyrkan debatt både på sociala medier och i traditionella medier.⁶⁰ Därtill uppmärksammades

59 D.v.s. rapporten av Annika Borg och Eli Göndör *Omvägen om Gud – Svenska kyrkan och opinionsbildningen* utgiven av Timbro i mars 2016.

60 Se t. ex. SR Ekot, 31 maj 2016, ”De reser för miljoner – Ekot granskar Svenska kyrkan”, <http://sverigesradio.se/sida/artikel.aspx?programid=83&artikel=6443385>. Aftonbladet, 30 maj 2016, ”Biskopen åkte på lyxsemester – kyrkan fick betala”, <https://www.aftonbladet.se/nyheter/article22911607.ab>.

webbsidor som erbjuder hjälp med utträden mot betalning.⁶¹ Endast i samband med granskningarna av resor och representation kan dock utträden direkt kopplas till mediebevakningen (se nedan ”Flest träder ut vår och höst”).

Stora medlemstapp är inte unikt för Svenska kyrkan. Systerkyrkorna i Norge, Danmark och Finland har också upplevt stora utträden det senaste året eller åren. I Norge valde drygt 48 000 att lämna den Norska kyrkan under 2016, vilket motsvarar 1,1 procent av medlemmarna. I Finland lämnade nästan 2 procent av medlemmarna 2010 och 2014, samt 1,3 procent 2016.⁶² Den danska folkkyrkan förlorade 2016 nästan dubbelt så många som det föregående året. Omfattningen i relation till antalet medlemmar var dock betydligt lägre än i Sverige och Finland, 0,6 procent.⁶³

Skälen till de höga utträdesnivåerna varierar, men uppmärksamhet i medierna eller särskilda kampanjer tycks påverka människors val. I Norge trädde många ut i samband med införandet av möjlighet till in- och utträden med bankID på Norska kyrkans hemsida, vilket också uppmärksammades i media. I Danmark skedde utträdena i samband med en reklamkampanj från organisationen Ateistisk Selskab, som erbjöd hjälp att lämna kyrkan via sin hemsida. I Finland är utträdesökningen förknippad med ställningstaganden i förhållanden till samkönade par, men reaktionen kom från olika håll vid de två tillfällena. År 2010 skedde utträdena efter att en kyrklig representant uttalat sig negativt om homosexuella i en TV-sändning. År 2014 kom stora utträden under kort tid som en reaktion från mer konservativa medlemmar mot ärkebiskopens uttalade stöd till att godkänna samkönade äktenskap.⁶⁴ Den största gruppen som väljer att träda ut är dock unga vuxna, som framför allt motiverar sitt ställningstagande med att de inte tror på Gud eller att de inte finner det meningsfullt att tillhöra kyrkan.⁶⁵

UNGA VUXNA STOR GRUPP BLAND UTTRÄDARNA

Även om många unga gör valet att lämna Svenska kyrkan så är fyra av tio kyrkotillhöriga 35 år eller yngre. Omprövningen av medlemskapet och valet att lämna Svenska kyrkan görs ofta som ung vuxen, men med en liten ökning även i pensionsåldern. Båda dessa tidpunkter i livet kan ses som existentiella brytpunkter. I åldrarna mellan 20 och 30 år sker för de flesta inträdet i vuxenlivet: att flytta hemifrån, studera eller inleda en yrkeskarriär, och kanske hitta en partner för framtida

61 DN 26 september 2016, ”Elektronisk utskrift kan ta dig ut ur Svenska kyrkan”, <https://www.dn.se/nyheter/sverige/elektronisk-underskrift-kan-ta-dig-ut-ur-svenska-kyrkan/>.

62 <http://www.km.dk/folkekirken/kirkestatistik/>, https://www.ssb.no/kirke_koetra, <http://evl.fi/fakta-om-kyrkan/statistik>. Se även Jonsson 2017.

63 Jonsson 2017.

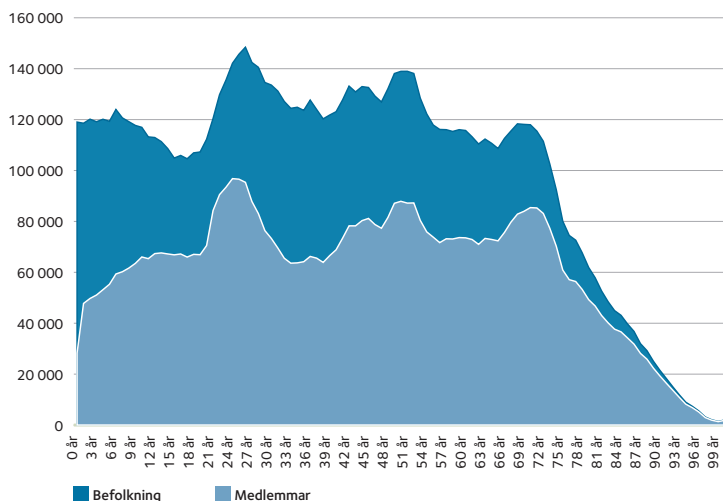
64 Sohlberg & Ketola 2017, s. 33–34 och Jonsson 2017.

65 Niemelä 2015, s. 176 och 180.

familjebildning. Pensionsåldern innebär istället, för de flesta, ett avsked från ett långt arbetsliv.

Det stora antalet utträden bland unga vuxna är delvis ett resultat av att de är fler idag än för ett decennium sedan. Av figur 7 framgår att utträdena i stort följer storleken på generationerna. Den översta mörka linjen visar antalet individer i befolkningen per åldersgrupp. De tre topparna på kurvan motsvarar de stora barnkullarna på 1940-, 1960- och 1990-talen. Den ljusa linjen nedanför visar antalet medlemmar. Kurvan följer i stort befolkningen, förutom att andelen som är medlemmar är något högre bland dem i åldrarna 20–25 år och bland dem över 70 år. Att unga vuxna oftare är kyrkotillhöriga än befolkningen som helhet, med undantag för äldre generationer, är en effekt av att de är den sista generationen som blev medlem i och med födseln. Detta innebär att hela 70 procent av 22-åringarna är kyrkotillhöriga jämfört med endast 52 procent av dem som är tio år äldre och 60 procent av dem som är tio år yngre.

FIGUR 7. ANTAL INDIVIDER PER ÅLDERSGRUPP I BEFOLKNINGEN, OCH BLAND MEDLEMMAR I SVENSKA KYRKAN

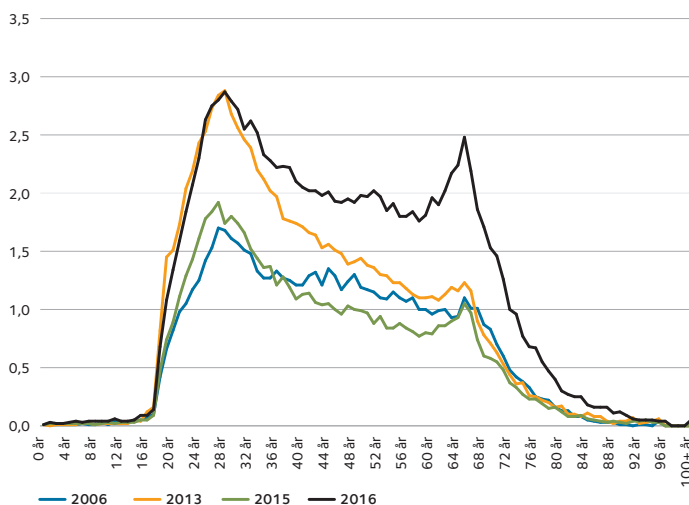
Källa: Svenska kyrkans statistik, Medlemsregister, Kbok 2004.

När denna största nu levande generationen går in i en ålder då det är vanligt att ompröva sitt medlemskap ökar utträdena. Det är vanligare att fatta beslutet att lämna kyrkan mellan 20 och 40 än senare i livet.

Utträden kan dock inte enbart kopplas till storlek på generation. Under kyrkovalsår ökar utträdena och de ökar framför allt bland de yngre. Sammantaget har utträdena under kyrkovalsår i genomsnitt legat nästan

dubbelt så högt som ”vanliga” år. Det innebär att andelen som lämnat Svenska kyrkan i förhållande till antalet medlemmar ligger relativt stabilt på 1,1 procent under kyrkovalsår och 0,8 procent under mellanliggande år. Av figur 8 framgår tydligt att benägenheten att lämna kyrkan är som störst i de stora kullarna, födda under det sena 1980-talet och tidiga 1990-talet. Utträdarna i åldrarna 25 till 30 år är till och med mer benägna att träda ut ett vanligt år än den genomsnittlige medlemmen ett kyrkovalsår. Under valår ökar utträden i denna åldersgrupp med upp till 25 procent.⁶⁶ Vad som också gör 2016 till ett speciellt utträdesår är att även äldre ökade sin benägenhet att lämna kyrkan. Särskilt stor var ökningen i åldrarna 55+ med en tydligt ökad benägenhet att träda ut kring pensionsåldern (se vidare ”Flest träder ut vår och höst”).

FIGUR 8. ANDEL UTTRÄDDA PER MEDLEM OCH ÅLDER 2006, 2013 (KYRKOVALSÅR), 2015 OCH 2016

Källa: Se figur 7.

Anmärkning: Dessa år har valts för att illustrera ”vanliga” år, vilka här representeras av 2006 och 2015, ett kyrkovalsår då utträdena är betydligt högre än ”vanliga” år, samt 2016 som är det år då flest lämnat Svenska kyrkan trots att det inte var ett kyrkovalsår.

Över tid ses ingen trend med ökad benägenhet att lämna Svenska kyrkan bland unga vuxna under perioden 2000 till 2015. Men 2016 var ett ovanligt år. Av figur 7 framgår att 90-talisterna 2016 var betydligt mer benägna att gå ur Svenska kyrkan än tidigare år, och till och med

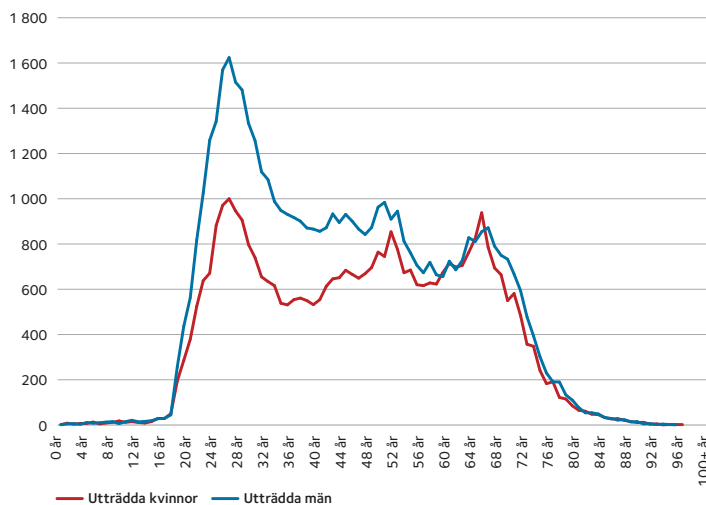
⁶⁶ Mellan 1,1 och 1,4 % av kyrkotillhöriga i åldern 25–30 har trätt ut under ”vanliga” år under perioden 2000–2016. För kyrkovalsår har motsvarande mellan 1,4 och 1,7 % i denna åldersgrupp valt att lämna Svenska kyrkan.

lika benägna att träda ut som under kyrkovalet 2013. Det innebär att unga vuxna mellan 20 och 35 år sedan 2000 aldrig varit så utträdesbenägna som under 2016. Preliminära data för 2017 tyder även på en högre utträdesbenägenhet bland unga vuxna än tidigare kyrkovalet. De höga utträdena bland unga vuxna väcker frågor om detta är enstaka händelser eller ett trendbrott där medlemskap i Svenska kyrkan upplevs som mindre betydelsefullt idag än tidigare. Det vill säga ett skifte från det nordiska mönstret där få ser sig som kristna men ändå många fortsatt att tillhöra kyrkan, vad som kallats ”belonging without believing”, till att inte längre uppleva medlemskapet som relevant, ”not believing in belonging”.⁶⁷

UNGA MÄN MER UTRÄDESBENÄGNA

Det är vanligare att män lämnar Svenska kyrkan än kvinnor, nästan 60 procent av utträdena är män. Av figur 9 framgår att könsskillnaderna i hur många som aktivt beslutar sig att lämna kyrkan är som störst i de yngre åldrarna. Den blå linjen illustrerar antalet män som träder ut i olika åldrar och den röda linjen antalet kvinnor. Avståndet mellan kurvorna indikerar att det är betydligt vanligare att unga män begär utträde än att unga kvinnor gör det.

FIGUR 9. ANTALET KVINNOR OCH MÄN PER ÅLDERSGRUPP SOM LÄMNAT SVENSKA KYRKAN 2016

Källa: Svenska kyrkans statistik, Medlemsregister, Kbok 2004.

67 Jämför med Davis 1990. Voas & Crocket 2005. Niemelä 2015.

Bland dem över 55 år har könsskillnaderna i stort sett jämnats ut. Mönstret liknar därmed det för inträdarna, men omvänt. De unga männen träder ut medan de som träder in oftare är unga kvinnor, både i samband med konfirmation och som unga vuxna. Det blir därmed tydligt att Svenska kyrkan misslyckas med att upplevas som lika relevant för unga män som för unga kvinnor.

FLEST TRÄDER UT VÅR OCH HÖST

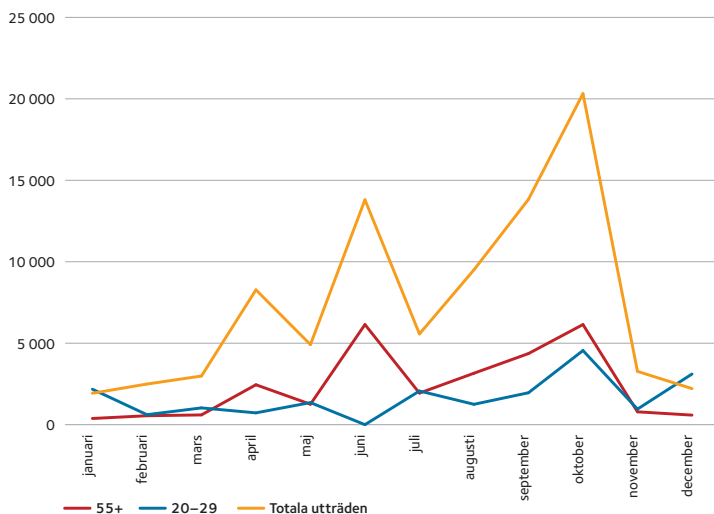
Som framgår av figur 10 är antalet utträden särskilt höga i april och maj, samt i september och oktober. Dessa fyra månader rymmer cirka två tredjedelar av de utträden som görs under ett år. Tidpunkterna sammanfaller med skattedeklarationen på våren och att sista dag för utträde för att slippa betala nästa års kyrkoavgift närmar sig på hösten. Dessa båda tillfällen har koppling till ekonomi, vilket dock inte behöver betyda att skälet till utträde är ekonomiskt.

Under sommarmånaderna 2016 ses ett tydligt samband mellan utträden och mediegranskningen av resor och representation inom Svenska kyrkan i utlandet och Svenska kyrkans församlingar. Den 31 maj inledde Aftonbladet och Sveriges radios ekoredaktion en serie publiceringar om församlingars respektive chefer i Svenska kyrkan i utlandets resor och representation. Av figur 10 framgår att mediegranskningarna i början av juni hade en tydlig effekt på utträdena. Vid en jämförelse över året ses kraftigt ökade utträden under sommaren 2016: under juni och juli då vanligtvis några tusen träder ut lämnade nästan 20 000 Svenska kyrkan. Mönstret avviker också från det vanliga genom att nya grupper dominerar bland dem som valt att lämna kyrkan. Under sommarmånaderna 2016 ses en kraftig ökning av utträden bland äldre. Under dessa månader var hela 44 procent av dem som lämnade Svenska kyrkan 55 år eller äldre, mot i genomsnitt 25 procent de föregående månaderna. Medelåldern bland utträdarna var något högre än vanligt även under de följande månaderna fram till oktober.

Detta tyder på att utträdena under sommarmånaderna kan förklaras av en besvikelse och ett brustet förtroende för Svenska kyrkan i och med granskningarna. Däremot förklarar inte granskningarna hela den stora ökningen i utträden och framför allt inte ökningen bland yngre medlemmar. En enkätundersökning som genomfördes under de första veckorna i juli visar att mindre än hälften av Svenska kyrkans medlemmar uppmärksammat granskningarna. Färre av de unga som svarat på enkäten hade uppmärksammat mediegranskningarna medan fler av de äldre tagit del av dem.⁶⁸

68 Svenska kyrkans varumärkesgranskning, enkätundersökning genomförd 1–7 juli 2016 (Nordstatsguldpanel, n=1025 av dessa var 635 medlemmar i Svenska kyrkan). 42 % av de tillfrågade medlemmarna i Svenska kyrkan hade uppmärksammat granskningen av Svenska kyrkan i medierna. 29 av de 54 individer som svarade på enkäten och var födda på 1930- och 1940-talen hade uppmärksammat granskningen av Svenska kyrkan i medierna, jämfört med endast 16 av de 49 svarande födda på 1990-talet.

FIGUR 10. ANTALET UTTRÄDDA PER MÅNAD TOTALT OCH I TVÅ ÅLDERSGRUPPER SOM SPEGLAR UNGA OCH ÄLDRES UTTRÄDESMÖNSTER 2016

Källa: Svenska kyrkans statistik, Medlemsregister, Kbok 2004.

VANLIGARE ATT HÖGINKOMSTTAGARE TRÄDER UT

Enkätstudier visar att bristen på tro är det vanligaste skälet som anges för att lämna Svenska kyrkan. Mindre än en femtedel uppger ekonomiska skäl.⁶⁹ Skillnaderna i inkomst mellan medlemmar, inträdare och utträdare är relativt små. Genomgående har utträdare en högre medelinkomst än medlemmar och de som träder in. Detta kan dock delvis vara en effekt av att utträden är vanligare i storstäderna, där även lönenivåerna generellt är något högre. Inträdare har oftare högre utbildningsnivå än den genomsnittlige medlemmen och detta gäller även de yngre utträdarna. Socioekonomiska skillnader är således en komponent som skiljer in- och utträdaren från den genomsnittlige medlemmen eller inträdaren. Intressant att notera är att inträdare i något högre grad har eftergymnasial utbildning, trots att de oftast inte har högre medelinkomst (se bilaga 2). I denna studie har ingen fördjupad analys av spridning och andra mönster som döljs bakom medelvärdena gjorts.

Bland unga vuxna, där många utträden görs, är det vanligare att inte vara konfirmerad. Endast 30 procent av 90-talisterna som tagit steget att lämna kyrkan är konfirmerade, mot 43 procent i samma åldersgrupp som fortfarande är medlemmar (se bilaga 2). Detta är att förvänta. Det innebär dock att nästan var tredje ung vuxen som träder ut cirka tio år tidigare deltagit aktivt och regelbundet i Svenska kyrkans

69 Jonsson 2017.

verksamhet och gudstjänstfrände. Andelen är betydligt större än de som är missnöjda med sin konfirmandtid. Konfirmläsning, även om den upplevts som positiv, är därmed inte en vaccination mot att några år senare ta beslutet att lämna kyrkan. Andelen som är konfirmerade är även lägre bland dem som träder in än bland medlemmar, vilket är en effekt av att många av de yngre inträdarna inte är födda och uppvuxna i Sverige.

BESLUT ATT LÄMNA KYRKAN KAN OMRÖVAS

Ökade inträden i spåren av ökade utträden ses även i de nordiska systerkyrkorna, men nettoeffekten är trots detta ett tydligt tapp av medlemmar. Att fler träder in kan åtminstone delvis tolkas som återinträden efter tidigare stora utträden. Omprövningen av beslutet kan ha flera grunder. Å ena sidan kan det handla om att man av olika skäl fattat beslut att träda ut tidigare i sitt liv men nu valt att träda in. Å den andra sidan kan man tidigare på grund av utlandsflytt ha förlorat sitt medlemskap i Svenska kyrkan och efter hemkomst till Sverige valt att återinträda.

För att få veta mer om de vuxna som valt att träda in studeras särskilt de som var 20 år eller äldre och trädde in 2015. För att kunna följa deras ut- och inträdesbeteende behöver de finnas med i databasen hela den studerade perioden, det vill säga från 2000 till 2015. Totalt rör det sig om 4 776 individer. Av dessa var fler födda utanför Sverige än i hela gruppen inträdare totalt, hela 37 procent. Eftersom 17 procent av de boende i Sverige är födda utomlands, innebär detta att det är mer än dubbelt så vanligt att vara född utomlands bland dem som trätt in som vuxna än i befolkningen som helhet. Övriga 63 procent är därmed födda i Sverige. Dessa kan antas ha varit medlemmar från födseln och därmed lämnat Svenska kyrkan vid ett tidigare tillfälle under livet, antingen via eget beslut, föräldrars beslut, eller utlandsflytt. De flesta inträdarna är därmed återinträdare.

Den genomsnittlige återinträdaren som lämnade Svenska kyrkan någon gång under perioden 2000 till 2014 har valt bort medlemskapet under sju år (se bilaga 1). Men ibland kan det fattade beslutet snabbt ändras. Av dem som trädde in 2015 hade 127 individer lämnat kyrkan året innan.⁷⁰ Det innebär att de ångrat sitt beslut redan inom ett år och trätt in igen. Några av dem som trädde in 2015 hade redan hunnit träda in och ut flera gånger: 38 stycken har gått ur kyrkan två gånger och fyra individer tre gånger under den studerade perioden. Dessa individer kan ha ångrat sina utträdesbeslut men de kan också ha vistats utomlands under flera längre perioder.

⁷⁰ Av de inträdare som är födda i Sverige och aktivt valde att bli medlemmar i Svenska kyrkan 2015 hade 2 657 trätt ut en gång under perioden 2000–2014. Av dessa hade 127 trätt ut 2014.

Drygt 1 300 individer var födda i Sverige och hade, då de trädde in 2015, inte varit medlemmar sedan 2000. Dessa individer har alltså valt att bli medlemmar i Svenska kyrkan igen, trots att de på 15 år inte varit det.

AVSLUTNING

Ökad inflyttning till Sverige och decennierna efter relationsförändringen till staten 2000 innebär att ett medlemskap i Svenska kyrkan inte längre är en självklarhet. Medlemmarna i Svenska kyrkan skiljer sig därmed mer från befolkningen som helhet än tidigare. De är något äldre och framför allt oftare födda i Sverige än genomsnittet. I övrigt är skillnaderna inte så stora.

En framtida ökad könsskillnad mellan kyrkomedlemmar och befolkningen är att förvänta. Unga kvinnor träder oftare in och unga män träder oftare ut. I mycket liten grad och sakta minskar överrepresentationen av svenskfödda i medlemskåren, förutsatt att de senaste årens tendens fortsätter. Inträdaren är ofta ung och utlandsfödd.

Även om inträderna har ökat uppväger de inte på långa vägar antalet som aktivt väljer att lämna kyrkan. De höga utträdestalen 2016 kan till viss del förklaras med att äldre medlemmar med en lång relation till kyrkan valde att lämna Svenska kyrkan under sommarmånaderna, i samband med negativ publicitet i medier. I övrigt tas beslutet att lämna kyrkan ofta av unga vuxna i samband med att deklaraationsblanketten kommer på våren eller strax innan sista dag för att slippa betala kyrkoavgift nästkommande år. Över tid ses ingen trend med ökad benägenhet att lämna kyrkan bland unga vuxna. Fler utträden bland unga är därmed främst en effekt av att många är i en mer utträdesbenägen ålder än att det har blivit vanligare bland yngre att lämna kyrkan. Händelserna under 2016 och 2017 kan dock vara ett brott med tidigare trend. Om detta är fallet kommer medlemsminskningen att öka snabbare än tidigare prognoser.

De som träder ut skiljer sig främst från befolkningen i övrigt genom att de tjänar mer, oftare bor i storstad och att de oftare är män. Några av dem som trätt ut omprövar sitt beslut och träder in igen. Frågorna om varför människor omprövar sin relation till Svenska kyrkan, att lämna eller träda in behöver därmed genomlysas mer utförligt. Detta görs genom intervjustudier i de följande kapitlen.

Kapitel 3

De som väljer att tillhöra

Svenska kyrkan får varje år många nya medlemmar. De flesta gör dock inte detta val själva, eftersom det sker i anslutning till det egna dopet. Det är således ofta ett föräldrabelut som leder till kyrkomedlemskap. Hur många av dem som väljer att låta döpa sina barn just för att vederbörande ska få ett medlemskap i Svenska kyrkan är inte helt enkelt att svara på. De tolv inträdare som intervjuats i denna studie har alla själva valt att som vuxna gå in som medlemmar i Svenska kyrkan, ett år när fler än vanligt valde att utträda men också att inträda.

År 2016 gjordes drygt 8 100 inträden av personer som är tolv år eller äldre. Ungefär en femtedel av dem döptes i anslutning till sin egen konfirmation. För att konfirmeras är man tvungen att vara döpt, vilket också renderade ett kyrkomedlemskap. Därtill låter drygt 1 000 individer döpa sig som vuxna. Övriga dryga 5 200 valde dock i andra skeden av livet att bli medlemmar i Svenska kyrkan och det är de som fokuseras i detta kapitel.

Valet att träda in som medlem i Svenska kyrkan drivs på av olika bevekelsegrunder och det går knappast att säga att det enbart finns ett förhärskande skäl. Däremot är det möjligt att urskilja ett antal huvudmotiv som är värda att inledningsvis benämna. Ett av dessa motiv är att man i vissa livssituationer ställs inför existentiella frågor där Svenska kyrkan framstår som en viktig och angelägen resurs som man vill komma närmare. Det kan handla om en allvarlig sjukdom, en nära anhörigs död eller andra omvälvande livshändelser.

Andra har valt att inträda av mer solidariska skäl för vad Svenska kyrkan uträttar. Man menar att kyrkan gör bra saker som man vill stödja. Det är inte minst inom det diakonala fältet detta skäl blir tydligt. För dessa inträdare blir medlemskapet snarast en manifestation som markerar att man vill vara med och stödja ett gott arbete. Detta motsvarar i allt väsentligt vad Bromander benämnde som ett av tre bärande skäl för medlemskap i Svenska kyrkan år 2005. Ett annat skäl för medlemskap var gudstro vilket dessutom är det som starkast knyter bandet till Svenska kyrkan. Flera av dem som nu inträtt motiverar också sitt medlemskap på detta sätt. Att Svenska kyrkan erbjuder ett viktigt sammanhang för gemenskap, tro och teologi har visat sig viktigt för en del av informanterna. Ett antal av dem som inträtt har valt att engagera sig som medlemmar just för att sammanhang och innehåll möter deras kristna behov.

Familjebildning och partners betydelse för inträdet är också skäl som Petterson lyfter i sin studie från 2000. Det innebär att vid tillfällen när människor knyter nya relationer kan medlemskap i Svenska kyrkan komma på tal. Skälen för kyrkointräde kan variera, men under arbetets gång har fyra olika kategorier vuxit fram. Kategoriseringen bygger i allt väsentligt på kyrkointrädarnas olika bakgrund och inte på själva motivet för att man valt att gå med i Svenska kyrkan. De individer vi pratat med bär nämligen olika erfarenhet av sin relation till såväl Svenska kyrkan som det svenska samhället. Motiven för att välja medlemskap blir härigenom snarast avhängiga dessa erfarenheter.

De grupper som framträder är *återinträdare*, inträdare från *frikyrkan*, *konvertiter med bakgrund i islam* och *konvertiter med kristen bakgrund*.

ÅTERINTRÄDARE

Återinträdarna utgör en relativt stor grupp av samtliga inträdare. De har alla det gemensamt att de någon gång valt att lämna Svenska kyrkan för att nu träda tillbaka in. Det faktum att man tidigare lämnat kyrkan och nu valt att gå in, vittnar om att man i hög grad omprövar sina tidigare val. Somliga återinträdare – om än inte funna i denna intervjustudie – kan ha lämnat Svenska kyrkan genom utlandsflytt tidigare i livet och nu velat återinträda igen. Att man tidigare lämnat Svenska kyrkan behöver alltså inte basera sig på ett aktivt val relaterat till Svenska kyrkan. Men samtliga återinträdare som intervjuats i denna studie har någon gång aktivt valt att lämna organisationen.

Vid flera av intervjutillfällena har det också framkommit att beslutet att träda in i (eller för den skull även ut ur) Svenska kyrkan inte är ett definitivt beslut. Man lämnar helt enkelt dörren öppen för att det framöver kan bli fler ställningstaganden i detta avseende. Ett sådant flöde diskuterades tidigare rörande den Evangelisk-lutherska kyrkan i Finland, men även den statistiska beskrivningen i denna rapport talar ett sådant språk. Att samma individer träder både ut ur och in i Svenska kyrkan tycks således vara en trend som ökar.

Man kan också skönja andra gemensamma kännetecken bland återinträdarna. Ett sådant är att individer i gruppen snarare vill vara medlemmar än att på annat sätt engagera sig i Svenska kyrkan. Detta förhållande framträdde också i den studie som religionssociologen Per Petterson gjorde 2000, vilken diskuterades i ett tidigare kapitel. Inget talar för att den här gruppen av nygamla kyrkomedlemmar skulle bli mer aktiva än en genomsnittsmedlem. Snarare vill de stödja kyrkan, men de vill även säga något med sitt medlemskap. Det som skiljer dem från genomsnittsmedlemmen är alltså inte den kyrkliga aktivitetsnivå de vill bidra med. Snarare utmärker de sig genom att ha gjort detta val att återinträda. Det blir en markering. Annars hade det varit lättare att

förbli icke-medlem. Kanske skulle man kunna hävda att medlemskapet blir en manifestation av den man är, en sådan som stödjer Svenska kyrkan.

... kyrkan som jobbade jättebra med flyktingar, jättemycket bra, [...] stått för så mycket bra. Så att det är mer det än att jag har fått en religiös uppenbarelse. Det är mer det att jag tycker att det här, det här är bra, och det här vill jag vara med och stödja.⁷¹

Informanten har gjort en insikt om det praktiska arbete som kyrkan utför och vill verkligen stödja den delen. För andra handlar det mer om vad som skulle kunna betraktas som en mer lågmäld tillhörighet. En person berättar om den återinträdesprocess som skedde under en nära anhörigs sista tid i livet.

... utifrån vårt jobb där vi har nästan arbetat sida vid sida med bra präster och vi hade en bra vän som vi umgicks med och jag hoppas han finns i livet, han bor väl kvar i NN, han var också präst. Och han var den här verkliga, kurativa, som man kunde prata med. Nu har vi inte haft kontakt på många år. Men det var också en sän person. Så då är vi tillbaka till, ja, det känns rätt, därför att tillbaka till det här, då kommer vi in på värdegrunden. Och jag har föreläsningar om värdegrund och värdegrundsarbete. Och det stämde ihop på något sätt. Kyrkan är ju någon form av (i allt detta bråk och elände, och käbblande med politiker, ja ni vet vad jag menar va) så måste det ju finnas en värdegrund i samhället. En gemenskap som vi delar. Man kan ju inte leva tillsammans med människor som inte delar egentligen grundläggande värdena för att vi ska kunna leva gemensamt. Och det är nog det också.⁷²

När intervjupersonens anhörige blev dödligt sjuk ställdes de existentiella frågorna på sin spets och paret funderade över var de hörde hemma. I citatet blir det tydligt att intervjupersonen verkligen rannsakar sina kontakter med kyrkan genom åren. Genom möten med kyrkliga företrädare kom hen till slutsatsen att det var viktigt att gå med igen. Frågan om kyrkointräde aktualiserades av partnerns sjukdom och i det läget gick makarna tillbaks och tänkte igenom vad som varit och är meningsbärande.

Gemensamt för återinträdarna är att berättelsen om inträdet på något sätt ofta förhåller sig till deras tidigare val att lämna Svenska kyrkan. En person hade utträtt efter skilsmässa då ekonomin försämrades. Vederbörande valde att träda in då ekonomin stabiliserat sig. En annan, som valde att gå ur med anledning av att en präst visade motstånd mot homosexuella, har nu valt att gå in efter att hen som homosexuell

⁷¹ Intervju nr 21.

⁷² Intervju nr 16.

känt sig välkommen i kyrkan. En annan person omprövar sitt beslut vid en kontakt med Svenska kyrkan i samband med sin skilsmässa.

Men, det var ju det här när vi skulle skriva på papper [bodelningen] här då. Men så tänkte jag, vad tänkte jag? Varför har jag gått ur? Då blev det anledning att jag gick med. Man är ju dels kristen och sen då ville jag väl betala.⁷³

FRIKYRKLIG BAKGRUND

Det är inte helt ovanligt att medlemmar i de traditionella frikyrkorna också är medlemmar i Svenska kyrkan. Dessa brukar benämnas dubbelanslutna medlemmar. Detta var dock vanligare innan Svenska kyrkan och staten förändrade sin relation år 2000. Före relationsförändringen pågick en del opinionsbildning inom svensk frikyrklighet för att de dubbelanslutna skulle lämna Svenska kyrkan.⁷⁴ Nu väljer en del av dem att återinträda, men somliga av de frikyrkliga medlemmar som valt att inträda har aldrig heller varit medlemmar i Svenska kyrkan. Skälet för dem vi talat med att ta steget in i Svenska kyrkan handlar i huvudsak om att deras nuvarande frikyrkosammanhang inte fungerar på önskvärt sätt. Om man inte ”behövt” ta steget in i Svenska kyrkan, hade man nog gärna avstått.

... men jag har levt ett vanligt missionsförbunderliv med, med [skratt] och hållit mig fast vid det. Om jag ska göra en lång historia kort, så är ju det här, att jag har gått in i Svenska kyrkan, ett slags missnöjesyttring med det jag har i vår egen församling. Men samtidigt också så har jag gått en del i Svenska kyrkan, jag har gått med i en bibelstudiegrupp där, en bibel- och samtalsgrupp här, vi håller till i prostgården, och upplever en gemenskap där, jag känner många människor där också. Samtidigt är jag kvar i NN-kyrkan. Dom tycker väl att jag är lite mystisk ibland, mina vänner där då, att jag har gått över till Svenska kyrkan då, men jag lämnar väl inte det här nu. Vi är en, som så många andra frikyrkoförsamlingar, och även svenskkyrkliga, så är det ju bristande medlemsantal. Vi har inga ungdomar alls. Vi som driver den här församlingen nu är 75, 80, 85, 90, upp till 103 år. Så att det är liksom. Det känns att det är så, liksom ett slags uppgivenhet.⁷⁵

Intervjupersonen säger själv att valet att gå in i Svenska kyrkan är en ”missnöjesyttring”. Hen pekar också på den höga åldern och därmed svaga återväxten i frikyrkoförsamlingen. Till skillnad från återinträdaren hänger den här intervjupersonens inträde samman med att hen blivit aktiv och trivs i den kristna gemenskap som församlingen utgör.

⁷³ Intervju nr 18.

⁷⁴ Bromander 2003.

⁷⁵ Intervju nr 13.

Att det är ett andrahandsval framgår tydligt då informanten fortsätter sin berättelse.

Det knepiga är ju att jag tillhör en frikyrkoförsamling och då har jag ju känt mig som en svikare då delvis mot det, och, samtidigt har jag ju känt att jag inte helhjärtat går in för Svenska kyrkan heller. Den är som en slags [skratt] reserv på något vis.⁷⁶

Berättelsen tydliggör inte bara att Svenska kyrkan blir ett tillgängligt alternativ till vad som står överst på önskelistan. Att inträda i Svenska kyrkan kräver också sitt pris i form av de lojalitetsband man har till sin gamla församling. I frikyrkan är ofta kraven på engagemang och lojalitet starkare än i Svenska kyrkan. Det här blir tydligt i en annan av berättelserna.

Och så, just det där att, jag kan inte köra ihop för mycket saker för då orkar jag inte, liksom. Men nu är jag ju med i båda församlingarna. Så fick jag liksom, pastorn våran han råkar ha en son som har bott här mitt emot mig och han nästan sträckte upp mig när han träffade mig här om dagen för att ”jag ser dig aldrig i kyrkan” liksom.⁷⁷

Inträdare med frikyrklig bakgrund utgör en kategori av religiöst erfarna individer. Man är van att diskutera teologiska frågor och att man i predikningarna upplever något att ta med sig i livet. Då detta börjar krackelera i den egna frikyrkoförsamlingen tycks Svenska kyrkan under rätt förutsättningar vara ett gott alternativ. Nedan följer ett citat från samma intervjuperson. Hen sammanfattar väldigt väl essensen av inträdare med frikyrkobakgrund.

Det finns ju många, Martin Lönnebo och sådana där, det finns ju sådana här profeter verkligen i Svenska kyrkan, som vi inte har några nu hos oss egentligen. Tomas Sjödin kan ju vara en sån, men han är ju inte ens NN. Och likaså tycker jag mycket om Jackelén också, ärkebiskopen.⁷⁸

I berättelsen fortsätter intervjupersonen att berätta om hur hen lyssnar på både frikyrkliga och svenskkyrkliga predikningar med stor behållning. Att träda in i Svenska kyrkan är således inget brott med det gamla. Däremot upplever intervjupersonen sin gamla församling som gammal och trött. Detta betyder inte att hen helt tar avstånd från frikyrkoförsamlingen. Som dubbelansluten medlem är det möjligt att ta del av det bästa från båda världarna. Eftersom Svenska kyrkan ofta upplevs som mindre krävande vad gäller ideellt engagemang kan

⁷⁶ Intervju nr 13.

⁷⁷ Intervju nr 20.

⁷⁸ Intervju nr 13.

kontakten med frikyrkan fortsätta och det som är bra i Svenska kyrkan adderas till detta. I citaten framgår också att detta inte sker med lätt-het. Intervjupersonen uttrycker att hen känner sig lite som en svikare mot sin gamla församling. Detta indikerar att den här kategorin av inträdare betalar ett pris för sin handling som ligger vid sidan av kyrko-avgiften. Det skulle kunna handla om prestige och social ställning i vänkretsen etc. Detta visar i sin tur på att valet att inträda i Svenska kyrkan är av betydelsebärande karaktär. Kostnaden för dessa är dock inte lika stor som för nästa inträdeskategori.

KONVERTITER MED BAKGRUND I ISLAM

Konvertiter med bakgrund i islam utgörs av en grupp vars bevekelsegrund för inträdet är en annan än för övriga intervjupersoner. Vägen in i Svenska kyrkan visar sig kopplad till en upplevelse av nådefullhet som skiljer sig från de religiösa erfarenheter man har med sig hemifrån. Man uttrycker att den gudstjänstfirande församlingen blir ett för dem nytt centralt sammanhang, som en ny familj. Samtidigt är det inte i första hand medlemskapet i Svenska kyrkan som står i centrum för dem, det är snarare dopet.

En av intervjupersonerna var placerad i en familj, eftersom hen klas-sades som ensamkommande flykting. Vederbörande led av besvär med bröstsmärtor och hade påtalat detta för sin styvfar, vars nationalitet var densamma som hens egen. När vi kommer in i berättelsen hade styvfadern skrattat åt besvären.

Ja just det. Så på morgonen jag kom tillbaka till kyrkan. Och sen NN var där och när jag hälsade på henne hon frågade efter mig och sa "har du bokat tid?". Och jag sa nej, han ville inte. Och sen sa hon vi kan gå tillsammans, till NN. Hon var med fyra timmar så där. Alltså det är, när jag var sjuk, min familj, han var muslim, han hade samma religion, men han hjälpte mig inte, men NN var kristen och hon hjälpte mig. Alltså det kom att hända något i mitt hjärta. Varför är det så här? Sen jag sa ja. Jag kan lära mig först om kristendomen och så. Och sen kanske en vecka jag sa till NN "kan jag få en bibel på persiska" och sen hon sa "ja, absolut" och jag fick den bibeln och sen jag har läst och börjat alltså lite grann och sen jag gick i kyrkan. För att islam kvinnor kan inte göra någonting alltså, dom har ingen ingenting, bara sitta hemma, dom måste ha sjal och någonting, dom måste vara hemma, det hindrade min syster så här, det är, jag hade mycket problem alltså, varför min religion bestämmer så här. När jag gick in i kyrkan i NN på mässan, på söndag, jag såg NN var kvinna och präst! Alltså, det är, då blev det mycket så. Jag bestämde mig att jag måste vara kristen. För det är en fri religion för alla.⁷⁹

⁷⁹ Intervju nr 12.

Citatet visar på den process informanten gått igenom innan det slutgiltiga steget att bli kristen togs. Det framgår också att beslutet är grundat utifrån jämförelser med den religion hen växt upp med. Efter citatet fortsätter berättelsen och handlar då om de förbud som upplevdes inom islam. I följande del blir dock det pris denna kyrkointrädare får betala för sitt beslut uppenbart.

Jag pratade med min mamma i Afghanistan. Min storebror han är som en imam alltså. Han jobbar som en imam. Och jag pratade med min mamma "jag vill döpa mig till kristendom". Först min mamma var mycket arg, hon sa nej. Jag sa att jag ska bestämma själv, nu jag är 18, jag kan bestämma själv. Och sen det kanske tagit tio dagar hon ringde tillbaka hon sa "ok, ingen fara, du kan välja var du vill. Du är [mitt barn], om du var kristen, någon annan religion, du är [mitt barn]. Det kan jag inte säga nej till." Och min bror var där den dagen jag pratade med min mamma. Han var där och har tagit mobilen och han sa att "när du är kristen, du får inte komma här, och när jag hittar dig jag ska döda dig". Alltså det är så här, till nu. Efter kanske en månad när jag fick döpa mig efter det min mamma har ringt två gånger. Efter det han sa att "du får inte längre telefonen". Nu det är tre månader eller nästan fyra månader jag kan inte prata med min mamma.⁸⁰

Visserligen kunde de frikyrkomedlemmar som inträtt i Svenska kyrkan känna viss skuld inför sina gamla vänner, men i jämförelse med denna konvertit med bakgrund i islam framstår skulden ändå som marginell. Att på detta sätt förändra sin religionstillhörighet kan bokstavligen handla om liv och död. Genom inträdet betalas ett högt pris; familjens dom, rädsla för vad som skulle hända vid ett återvändande till ursprungslandet. Detta är också en fara som biskoparna genom sitt biskopsbrev i ämnet och Sveriges kristna råd varnar för. I dag är Migrationsverket tydliga med att man inte tar hänsyn till religiös tillhörighet vid beslut av asylärenden. Det påtalas även i biskopsbrevet.⁸¹

KONVERTITER MED KRISTEN BAKGRUND

Den sista gruppen kallar vi konvertiter med kristen bakgrund. I likhet med föregående kategori är dessa invandrade till Sverige. Bevekelsegrunderna för att inträda varierar, men några exempel vi funnit är att man önskar knyta närmare band med svensk kultur, svenska språket och det svenska samhället eller att man avser gifta sig i Svenska kyrkan. Men naturligtvis kan det vara ett stort steg att gå från en kristen kyrka till en annan.

⁸⁰ Intervju nr 12.

⁸¹ De kyrkliga handlingarna i en mångreligiös kontext – ett brev från Svenska kyrkans biskopar 2012, s. 30 och <https://www.skr.org/verksamhet/verksamhetsomraden/migration/material>.

Allt var enkelt. För att i ortodoxa kyrkor de brukar va jättedekorerade och så här lite gammeldags. Dom ser ut som onion domes, som ni kanske känner till. Och det här kändes som bara ett jättestort bibliotek [skratt] som tömdes på böcker och bara fylldes i med folk som bad till Gud, men det var bara första intrycket. Men sen det var mycket mer församlingen, att umgås och att till och med läsa Bibeln och diskutera. Det var mycket mer aktivitet inte bara dekoration som kyrkan betydde då för mig i NN. Det var annorlunda men jätteviktigt på det sättet.⁸²

Den i förhållande till ortodoxa kyrkor dekorativt avskalade evangeliskt lutherska framträder i berättelsen som ett tydligt tecken på skillnader. Men naturligtvis möter också teologin på variation. Någon upplever Svenska kyrkan som progressiv, vilket är en central bevekelsegrund för att bli medlem. En annan är direkt tveksam till vigsel av samkönade par. Det finns således en ganska stor teologisk spännvidd i denna grupp av relativt religiöst erfarna. Spännvidden är inte på något sätt ny inom Svenska kyrkan som organisation. Den finns oberoende av konvertiterna.

Ja, för visst det finns ju skillnader där. I början var det som, nånting som jag behövde fundera på, men behovet av att vara med i kyrkan var mycket större än liksom principen att det är annorlunda. Det är ändå samma Gud som vi tror på. Och människor var alltid jättegglada, positiva och vänliga och man kände sig som en del av nått större, av en kyrka och samhälle och det var jättepositivt på det sättet ... Först så började jag tänka på den här skillnaden men sen det här positiva det bara tog över. Ja, så för mig så spelar det egentligen inte så stor roll vad det är för kyrka. Jag vill inte bråka utan jag vill bara sprida glädje och tro på Gud. Det är inte några större skillnader ändå som det innebär tycker jag.⁸³

Intervjupersonen har hanterat skillnaderna genom att fokusera på det som är lika och det hen bedömer som fördelar med att tillhöra Svenska kyrkan.

AVSLUTNING

De aktiva inträderna i Svenska kyrkan har under senare år ökat märkbart. Främst genom att flera av de icke-medlemmar som inte döpts som barn vill konfirmera sig. Men också på grund av att ett tidigare kyrko-utträde omprövas samt att människor väljer att komma till Svenska kyrkan från andra kristna/religiösa sammanhang. Det rör sig å ena sidan om svenskfödda och utlandsfödda med kristen bakgrund, å andra sidan utlandsfödda med bakgrund i islam. Dessa för Svenska kyrkan helt nya medlemmar bär av naturliga skäl på religiösa erfarenheter

⁸² Intervju nr 14.

⁸³ Intervju nr 17.

sedan tidigare och många av dem har socialiserats in i en annan religiös tradition sedan barnsben.

Redogörelsen har tydliggjort att skälen för inträde kan variera från individ till individ. Samtliga berättelser bär dock på ett par gemensamma nämnare. Inträdet bottnar i ett beslut som av ett eller annat skäl varit väldigt betydelsebärande. Alla dem vi talat med menar att inträdet i kyrkan varit både viktigt och angeläget. Dessutom lyfter de alla att inträdet i hög grad underlättats av någon person som sedan länge stått nära Svenska kyrkan.

Med undantag för dem som återinträder kan man nog säga att inträdarna betalar ett pris vid sidan om kyrkoavgiften. Ibland ett väldigt högt pris. Man går mot strömmen, utifrån vad som i det egna sammanhanget måste betraktas som normalt. Några av berättelserna tydliggör detta.

Återinträdarna visar å sin sida på att valet att utträda aldrig är absolut. Sannolikt innebär detta att valet att inträda inte heller är absolut. Därför ska vi i nästa kapitel ta reda på vad som motiverat till kyrkoutträde under 2016.

Kapitel 4

De som väljer att lämna

Att Svenska kyrkan årligen förlorar medlemmar har redovisats tidigare i denna rapport. Många försvinner genom dödsfall, men tappet drivs idag framför allt av de aktiva utträden som är baserade på ett direkt beslut från medlemmen. Detta kapitel bygger på intervjuer med elva personer som har det gemensamt att de lämnat Svenska kyrkan någon gång under 2016.

SOCIALISATIONENS BETYDELSE FÖR UTTRÄDET

Det är inte på samma sätt som rörande kyrkointrädena möjligt att kategorisera dem som lämnat kyrkan utifrån deras tidigare religiösa och kyrkliga erfarenheter. Så när som på en individ, har nämligen samtliga intervjupersoner varit medlemmar i Svenska kyrkan under hela, eller stora delar av, sitt liv fram till 2016. Tidigare i rapporten har socialisationens betydelse för utträdet diskuterats. Statistiskt har det konstaterats att fler av dem som lämnar kyrkan också valt bort att konfirmeras oftare än vad som är fallet för medlemskåren i stort. Även tidigare forskning har pekat på de tidiga barn- och ungdomsårens betydelse för hur den kyrkliga relationen kommer att byggas upp och vidmakthållas.⁸⁴ Dessa mönster framträder även i denna studies intervjuer. Men det är viktigt att erinra om att en svag relation till kyrkan under barn- och ungdomsår knappast kan förklara hela den utträdesväg som skett under 2016. Men helt klart är det en bidragande orsak.

Endast en av de informanter som deltagit i den här studien har berättat om ett starkt engagemang i kyrkan som barn och ung. Hen har också efter utträdet uttryckt en önskan om att söka sig till kyrkan i olika sammanhang. Men just det faktum att gudstron saknas gör att det upplevs svårt att vidmakthålla medlemskapet i kyrkan.

Jag sjöng i kyrkokör. Jag är uppvuxen i NN och sjöng i olika kyrkokörer där under min uppväxttid, och jag var aktiv i Kyrkans ungdom som det hette då, och, jag var också konfirmationsledare, ja, ett tag.⁸⁵

Övriga berättelser visar i olika grad på att det inte funnits särskilt mycket av vad som kan benämnas som kyrklig prägel i deras uppväxt. Somliga är dock både döpta och konfirmerade. Ett ganska typiskt kon-

⁸⁴ Jfr Pettersson 2000 och Bromander 2011.

⁸⁵ Intervju nr 1.

staterande framträder hos nästa informant. Hen svarar på frågan om föräldrarna varit kyrkligt engagerade.

Nej, det var dom inte. Farmor var religiös. Hon lyssna på Jan Sparring och gilla det kristna budskapet. Fast inte så att hon gick i kyrkan rätt ofta utan det var mer en personlig grej för henne antar jag.⁸⁶

Det kyrkliga arvet tycks inte bara ha hoppat över en generation, utan faktiskt två. Även om farmodern gillade Jan Sparring och det kristna budskapet tycks det ha varit något hon ägnade sig åt på egen hand och inte som aktiv församling medlem. När samma informant får en fråga om den egna konfirmationen blir svaret som följer:

För mig dels var det tradition. Syrran var konfirmerad, hon är tre år äldre än vad jag är. Men helt ärligt jag var för ung, jag var för omogen. Puberteten. När jag tänker tillbaks, det var inge bra för mig för att hitta ett intresse i religionen. Jag tycker det är jätteintressant att läsa om olika religioner, inriktningar och så, men då var jag personligen för ung faktiskt. Jag fick ju välja om jag ville göra det. Det var inte så att jag hade ett måste att göra det hemifrån. Men likväl som många andra såg man väl framför sig att man skulle få konfirmationspresenter vilket är en banal grej egentligen...⁸⁷

Konfirmationsundervisningen och konfirmationen tycks inte gjort något nämnvärt intryck på den intervjuade. Däremot ger berättelsen en rimlig förklaring till varför konfirmationen inte bidrog till att stärka tonåringens band till Svenska kyrkan. Den intervjuade upplever sig själv som för omogen och att det var presenterna som lockade. Kanske kan man också läsa in ett visst gruppträck. Det var något de flesta gjorde. Motivationen och konfirmationens innehåll var helt enkelt ganska svaga. Tidigare nämndes att konfirmationen knappast vaccinerar mot kyrkoutråde. Det här är ett talande exempel på detta. Men intervjupersonen visar också att den i övrigt svaga kyrkliga socialisationen sannolikt bidragit till att banden till kyrkan inte blivit särskilt starka. En annan tidigare konfirmerad berättar dock på ett helt annat sätt om konfirmationens inverkan.

Min mamma var kristen. Ganska djupt troende. Pappa var det inte och ingen av dom har någonsin försökt att säga åt mig vad jag ska tycka, tänka och tro. Jag är döpt visserligen. Men när konfirmationen kom då tyckte min mamma att det ska vi göra men jag var inte helt sugen på det. Det är ett bra tillfälle att lära sig i alla fall om religionen och dess förankring i samhälle och kultur så det gjorde jag. Och där så med Bibeln som grund så började min, jag ska inte säga

⁸⁶ Intervju nr 6.

⁸⁷ Intervju nr 6.

*triviala tvivel jag är inte så tvivlig, men jag kunde inte riktigt köpa det som stod i Bibeln ...*⁸⁸

Visserligen var informanten inte mer än måttligt intresserad av kyrkan innan konfirmationen. Citatet visar på att informanten tog till sig av innehållet under konfirmandtiden, men detta gav snarare upphov till tvivel än att stärka banden till kyrkan.⁸⁹ En annan av informanterna beskriver kontakten med kyrkan på följande sätt.

*Jag blev inte konfirmerad men jag blev döpt. Det blev jag när jag var sex år och det tror jag att mina föräldrar gjorde för dom tyckte att dom skulle göra det. Så det var nog mer ett tryck på det sättet. Och sedan har jag inte varit aktiv sen dess så att säga i kyrkan.*⁹⁰

Det korta citatet vittnar om att föräldrarna knappast hade prioriterat någon kristen fostran. Dopet väntade de med tills barnet fyllt sex och då var det mer av yttre press. En annan av utträdarna berättar på följande sätt efter en fråga om det funnits någon religion närvarande under uppväxten.

*Nej, inte alls. Alltså mina föräldrar var ju med i kyrkan och vi är gifta i kyrkan, döpte barnen i kyrkan, konfirmerad, vilket jag ser mer som en kulturell akt som lika gärna kunde vara borgerlig kanske. Fast vi har inte den traditionen. Men absolut ingen religiositet i familjen.*⁹¹

Med undantag från en av de intervjuade tycks alltså kyrkouträdarna inte haft någon nämnvärt kyrkligt präglad uppväxt. Det talar för att den av flera tidigare studier poängterade socialisationsteorin fortfarande har fog för sig.

KYRKOUTTRÄDET – EN PROCESS

Tidigare studier har poängterat att kyrkouträdet ofta varit en del av en process.⁹² Huruvida den processen blivit längre eller kortare för dem som lämnat Svenska kyrkan 2016 är omöjligt att säga. Men ett antal av respondenterna i denna studie bekräftar att det endast är i undantagsfall som intervjupersonerna lämnat kyrkan utan föregående reflektion. Vad som blir tydligt i berättelserna är att denna kan ha skett såväl långt tillbaka i tiden som relativt nyligen.

⁸⁸ Intervju nr 7.

⁸⁹ Se även Willander 2016.

⁹⁰ Intervju nr 5.

⁹¹ Intervju nr 4.

⁹² Se Bromander 2003 och Pettersson 2000.

Ja, det har jag tänkt ganska länge att det borde jag göra men jag har inte tatt mig för det egentligen. Det har inte blivit av.⁹³

Även om beslutet egentligen togs för länge sedan har själva utträdet låtit vänta på sig. Intervjupersonen signalerar att hen varit medlem av gammal vana. Steget att utträda har inte blivit av. Följande individ uttrycker sig något annorlunda:

Jag hade funderat under längre tid men inte gjort någonting.⁹⁴

Om det förra citatet fokuserade på beslutet att gå ut, uttrycker det andra snarare att det funnits en längre tankeprocess. Men den tanken har initialt varken lett till beslut eller handling, förrän nu. På samma sätt är det med fler av de intervjuade:

Och det var ju inte bara så [knäpper med fingrarna: intervjuarens tillägg] utan det har ju legat och grott.⁹⁵

Ja, äh mentalt sätt har jag nog gått ur för ganska länge sen.⁹⁶

Det var länge sen jag bestämde mig att jag inte var troende. Men att sedan så har det bara legat och vilat.⁹⁷

Det har väl legat på lur egentligen ett tag.⁹⁸

Dessa relativt kortfattade konstateranden indikerar att beslutet om utträde inte gjordes spontant. Att något legat på "lur", att man tänkt på utträdet ganska länge eller att man "mentalt" gått ur kyrkan för ganska länge sedan vittnar i allt väsentligt om att tiden varit avgörande i detta ställningstagande. Det indikerar att det rör sig om en process. Vissa av de intervjuade verkar dock ha fattat beslutet för ganska länge sedan, medan själva handlingen låtit vänta på sig till just 2016. Det är således en tidsmässig skillnad på beslut och handling. Dessa två komponenter av själva utträdet tycks enligt berättelserna inte nödvändigtvis sammanfalla i tid.

Även om utträdet ofta görs som en effektivering av tidigare fattade beslut eller av något som successivt förflyttats, finns det också undantag.

Jag gick ur Svenska kyrkan. I lite av ett nyck kan jag säga.⁹⁹

93 Intervju nr 4.

94 Intervju nr 1.

95 Intervju nr 8.

96 Intervju nr 7.

97 Intervju nr 5.

98 Intervju nr 3.

99 Intervju nr 6.

Att beslutet var spontant utan närmare eftertanke framgår lite senare i berättelsen.

Det kanske inte var genomtänkt för så mycket stålar är det inte det rör sig om.¹⁰⁰

Det är tydligt att flera av dem som lämnat Svenska kyrkan under 2016 fattade sitt beslut flera år tidigare. Det innebär att de händelser som särskilt drivit på utträdesvägen 2016 mest har varit av katalysatorisk art. Därför är det särskilt intressant att diskutera skälen till varför människor valt att utträda.

TEOLOGISKT MOTIVERADE UTTRÄDEN

Det har konstaterats att beslut om utträden har vuxit fram och fattats vid olika tidpunkter för de intervjuade individerna. Mot bakgrund av det är det inte förvånande att skälen för utträde också varierar.

Redan tidigare i denna rapport har det visat sig att det främsta utträdesskälet är att man inte tror på Gud. Avsaknaden av gudstro blir ett i allt väsentligt avgörande skäl för att inte vilja stå kvar som medlem i Svenska kyrkan.¹⁰¹ Ett motiv av det slaget bygger rimligen på teologiska bevekelsegrunder. Naturligtvis behöver det inte handla om en kvalificerad teologisk problematisering i akademisk mening. Men bara det faktum att de intervjuade konstaterar att man inte tror på Gud är i sig ett teologiskt konstaterande. De berättelser som på något sätt refererar till Bibeln, Gud eller den kristna tron betraktas därför i detta avseende som teologiska.

Eftersom avfärdande av Guds existens varit ett i statistisk mening vanligt motiv, är det inte förvånande att motsvarande berättelser dyker upp även i intervjuerna. Men intervjustudien identifierar även andra förklaringar till utträdet som bär på teologiskt innehåll.

Precis som teologi utgör en mångfacetterad tolkningspalett inom såväl akademi som hos de kyrkligt aktiva (präster, lekmän m.fl.), är det på samma sätt hos dem som lämnar Svenska kyrkan. Det är knappast så att det är en enhetligt utformad teologi som leder till beslutet att lämna Svenska kyrkan. Spännvidden löper från att man själv inte tror på Gud och därför inte kan vara med i Svenska kyrkan till att man upplever att kyrkan själv, eller dess företrädare, inte är gudfruktig nog.

Jag är inte religiös. Jag tror inte på Gud. Så därför finns det av den anledningen ingen anledning att vara kvar i kyrkan egentligen för det är ju ett religiöst samfund.¹⁰²

¹⁰⁰ Intervju nr 6.

¹⁰¹ Jonsson 2017.

¹⁰² Intervju nr 4.

Informanten ger en kort och koncis beskrivning av läget. Vederbörande är sannolikt en ganska god representant för dem som i en enkätstudie får kryssa för ett antal alternativ om varför man gått ur, och väljer alternativet: tror ej på Gud. En annan person lägger ut texten om vad tro egentligen är.

Jag tror inte på Gud, att det finns nån Gud. Jag är inte ateist. En ateist tror ju inte på nånting egentligen och jag har alltid sagt så här va. Man kan tro på vad man vill men ditt troende sitter här inne. Om du upplever en sak som exempel oj det finns här i din hjärna.¹⁰³

Svarspersonen avfärdar visserligen inte att människor är religiösa och menar inte att hen är ateist. Däremot menar informanten att det Svenska kyrkan står för inte är förenligt med den egna uppfattningen. En annan person kritiserar däremot kyrkan utifrån helt andra bevekelsegrunder.

Men jag kunde inte riktigt köpa det som stod i Bibeln ... Sen så la jag den åt sidan och sen så när jag senare, när jag fått barn, så börja jag läsa Bibeln mer noggrant från pärm till pärm och göra korsreferenser fram och tillbaka så kunde jag inte riktigt ställa upp på och där av till slut så kände jag att av traditionella skäl ja men det är inte riktigt jag. Därför valde jag att vara ärlig mot mig själv och samfundet.¹⁰⁴

Lite längre fram i intervjun fortsätter intervjupersonen att berätta:

... min uppfattning var att man väljer stycken ur i skriften och man applicerar på sin egen världsuppfattning och lever efter och väljer bort andra delar som inte passar överens med den världsbild som finns idag. Vilket känns ur en katolitisk synpunkt känns ärligt att säga att det är det här som gäller. Åh, medan Svenska kyrkan är mer liberal i sin framptoning även om inte skriften i sig som homosexualitet till exempel. Jag vet vad kyrkan säger men ur skriftens synpunkt är det ju tydligt att det väl inte är helt okej. Och jag ställer inte upp på det. Likväl som jag tycker att skriften i sig är lite för kvinnoförnedrande i min smak. Så därför så äh [tankepaus] det passar inte min världsbild.¹⁰⁵

Även om informanten i saklig mening ställer sig bakom Svenska kyrkans nuvarande inställning till homosexuella och dess jämställdhetsideal, skaver den liberaliseringen mot vad hen upplever som den grund varpå organisationen vilar. Vederbörande vet vad som står i skriften och upplever att det inte överensstämmer med vad kyrkan idag bekräftar. Berättelsen vittnar således om en dubbel kritik. Dels handlar

¹⁰³ Intervju nr 2.

¹⁰⁴ Intervju nr 7.

¹⁰⁵ Intervju nr 7.

den om att det kyrkan bygger sin existens på är felaktigt, dels om att kyrkan inte håller sig till det den bygger sin existens på. En helt annan berättelse framkommer i nästa citat.

Man lägger in för mycket Gud och Jesus. Alltså budskapet är fantastiskt det är helt rätt och det ligger i tiden och alltihopa och det går aldrig ur och det kan alla relatera till. Äh, men när man då sitter och lyssnar, och så blir det för mycket Gud. Budskapet hade ju funkad, hade budskapet och hela den här vart inriktad på budskapet och inte så mycket på avsändaren så hade jag, då hade jag nog inte valt att kliva av.¹⁰⁶

Här är inte avvikelserna från skriften det som skaver, utan snarare det faktum att man håller fast vid vissa helt centrala delar, såsom Gud och Jesus. Informanten är inte bara positiv till kyrkans verksamhet i allt övrigt väsentligt, utan uttrycker till och med att det är ”fantastiskt”. Kanske hade hen valt att stanna kvar om det inte vore för att den inte upplever sig kunna ta emot budskapet om Gud och Jesus. Ytterligare en person med teologiskt drivna skäl för sitt utträde resonerar om upplevelsen av att det finns en kravfullhet som drabbar en i kyrkliga sammanhang.

Jag är med i Friluftsförbundet, det är också en förening. Där kan jag välja att betala, bara så. Jag kan välja att gå på evenemang, jag kan också välja att engagera mig. Och jag betalar in och jag vet att det går till bra saker. Men när jag jämför med kyrkan så känner jag att ja, jag kan betala, jag kan gå på evenemang. Men jag kan liksom inte engagera mig. Därför det kräver någonting utav mig. De kräver ett slags teologiskt ställningstagande. De skulle kräva att jag tror på Gud, att jag tror på Jesus och att jag, att jag stödjer inte bara religionen utan liksom hela kittet. Kristendomen och Svenska kyrkan. Och där kände jag, att där kan jag inte vara med. Då ska jag betala, och ganska mycket mer än jag betalar till Friluftsförbundet, och ändå inte vara med.¹⁰⁷

I detta sammanhang blir det inte bara ett problem att kyrkan fokuserar på Gud och Jesus. Informanten upplever att i kyrkan är det skillnad i förhållande till andra engagemang. Man förväntas nämligen köpa hela paketet. Andra framför istället att kyrkan har för lite av religion och tradition. En intervjuperson anger som ett av flera skäl till varför hen utträdde:

Alldeles för lite om religionen mer om annat.¹⁰⁸

Även en annan av de intervjuade framför liknande kritik mot kyrkan.

¹⁰⁶ Intervju nr 0.
¹⁰⁷ Intervju nr 1.
¹⁰⁸ Intervju nr 3.

Och det har ju varit flera olika händelser som jag inte tycker riktigt om och som jag inte är riktigt nöjd med. Och dels är det här med dagens unga präster. Jag tror inte att dom är speciellt religiösa, inte speciellt kristna över huvud taget. Förr i tiden valde, ja inte alla, förr i tiden valde man kanske att läsa till präst för att man var intresserad av Gud. Intresserad av religion, intresserad av att föra fram den till andra människor. Jag ser inte det hos en del präster. Dom kunde lika gärna jobba precis var som helst. Informationen i kommunen. Dom kunde jobba precis var som helst med att stå och babbla inför folk, vara kursledare som står och pekar på tavlorna. [...] Ja, dom tar säkert sitt uppdrag på allvar. Det är det här inne va, som saknas. Dom är jätteduktiga präster, dom skulle kunna jobba som poliser och vaktmästare och vad som helst, dom skulle kunna jobba med precis vad som helst, företagsledare. Dom är jättebra. Det är det här som, det saknas ju det här, jag känner inte det här alltså, det här, kan vi säga, att dom är, att dom är liksom kristna, att dom är troende, det känner jag inte. Dom är säkert troende. Men jag känner inte att dom är troende. Utan det är, det är som vilket jobb som helst liksom. Och det är inte så att jag har jättelånga diskussioner med massor med präster, men jag har kommit i kontakt med dom i alla fall i olika kyrkor. Och jag läser också uttalanden som präster gör. Och jag läser framför allt i pressen så är det kanske inte så många präster som kommer fram utan då är det kanske mera dom som är lite högre upp i hierarkin. Jag retar mig flera gånger på dom som sitter lite högre upp.¹⁰⁹

Den här kritiken gäller såväl de unga prästerna vars gudstro informanten kraftigt betvivlar, som de äldre som kommit en bit upp i hierarkin. Informanten benämner sig inte själv som särskilt troende i svenskkyrkligt traditionell mening. I vardagstal skulle hen kategoriseras som New-Age:are. Men just upplevelsen av att bland annat de unga prästerna sviker kyrkans ideal innebär för den intervjuade att organisationen mister sin trovärdighet. Man skulle nog kunna hävda att informanten upplever att äktheten går förlorad.

Med dessa berättelser som underlag kan man lätt konstatera att kyrkoutträdarna ofta är teologiskt reflekterande inför sitt beslut. Givetvis kan man ifrågasätta bevekelsegrunderna som skäl att utträda. Men deras upplevelser av Svenska kyrkan och den kritik de har att framföra gör att de varken kan eller vill vara kvar som medlemmar.

EKONOMISKT MOTIVERADE UTTRÄDEN

Ett annat skäl för utträde har föga överraskande med ekonomi att göra. Redan initialt i denna studie konstaterades att utträdestopparna under året bland annat hänger samman med tiden för deklaration. Ekonomin

¹⁰⁹ Intervju nr 8.

är dock inte alltid ett avgörande skäl, men det finns ofta en ekonomisk komponent med i berättelserna. Ett ekonomiskt ställningstagande sätter ofta pengarna i relation till den utväxling man upplever att kyrkoavgiften genererar, oavsett om detta är för egen del eller andras och oberoende av om man har hög eller låg inkomst. Precis som de teologiskt drivna utträdena kan de ekonomiska skälen se olika ut. Inte sällan kombineras de med andra motiv. Endast en person har enbart anfört ekonomiska skäl för utträdet. Hen hade inte valt att lämna om de ekonomiska förutsättningarna att stanna kvar funnits.

Jag har varit långtidssjukskriven i två år och på grund av ekonomi så gick vi ur båda två för att då när jag gick ur hade jag varit sjukskriven i över ett år och fick sänkt sjukpenning och visste inte heller hur länge jag skulle va sjukskriven. Jag var ju sjukskriven ytterligare ett år sen eller nästan ett år till. Så att det var i första hand ekonomin faktiskt. Det är också orsaken till att vi säljer huset eftersom jag varit sjukskriven länge och har bytt arbetsplats vilket gjort att jag gått ner i lön. [...] Ja, vi satte oss ner och tittade på vad kan vi kapa eftersom vi hade nallat på det sparade kapitalet som vi hade dessutom. Då så fick vi ju titta då var kan vi sänka våra utgifter helt enkelt. Vi hade ju gjort det vi kunnat inman då och att va långtidssjukskriven är väldigt mycket på ekonomin så är det. Så jag är ju jätteglad att jag börjat jobba igen så att jag får inkomst även om jag har fått gå ner i inkomst då. Och då var ju det här. Jag tror att min sambo hade varit inne på det tidigare men inte gjort det. Jag har aldrig varit inne på det tidigare då utan jag har däremot argumenterat för att man ska va med i Svenska kyrkan under alla år med dom som prata om att gå ur. Lite, jag var väldigt tvåeggad i beslutet. Det var jag.¹¹⁰

Det här är en berättelse om ett tragiskt livsöde, där en längre tids sjukdom successivt naggat på ekonomin så mycket att informanten och även hans partner såg sig tvingade att lämna Svenska kyrkan. Den här typen av utträden är uteslutande motiverade av att ekonomin dramatiskt försämrats. Det kan följas av ett senare inträde, vilket en av återinträdarna som beskrevs i föregående kapitel vittnade om. Svårigheter att klara ekonomin nämns också i intervjuer med kyrkoherdar.¹¹¹ Hur omfattande detta är vet vi dock inte utifrån denna studie.

Om det i föregående citat handlade om att klara livhanken, relateras medlemskapet i nästa citat till vad vi skulle kunna kalla hobby-kontot. Det man brinner särskilt för. På frågan varför hen har utträtt kommer svaret:

För att dom pengarna täcker min försäkring på motorcykeln.¹¹²

¹¹⁰ Intervju nr 17.

¹¹¹ Intervju nr 24 och 26.

¹¹² Intervju nr 9.

Kyrkoavgiften motsvarar för en genomsnittsled medlem ungefär 3 000 kronor under ett år. För de pengarna kan man göra ganska mycket. Om medlemskapet inte är en självklarhet, blir dessa ekonomiska överväganden fullt begripliga. Nästa svars person befinner sig på en helt annan ekonomisk nivå än de föregående två, och när hen ”råkar” se på deklara tionsblanketen hur mycket som går till kyrkan fattas utträdesbeslutet.

Triggern var ju ganska krass för det var när jag fick, vad heter det, deklara tionen från Skatteverket och råkade titta på hur mycket skatt jag betalar till kyrkan och den var då, jag tror det var 23 000 kronor. Vilket jag tyckte var ganska mycket. När jag ändå hade tänkt på att gå ur tyckte jag men okej då kan jag ha bättre nytta själv av dom pengarna till utgifterna. 26 000 var det som gick till kyrkan. Jag har tänkt så tidigare att det var okej att betala skatt till kyrkan för att verksamheten och jag vet inte om det går till byggnaderna, bevara kulturella byggnader och så, men jag tyckte det var lite väl svettigt med den höga skatten så det fick mig att ta steget som jag egentligen tänkt göra länge ändå men inte blivit av.¹¹³

Från dem som knappt har råd att leva till höginkomsttagarna som absolut skulle ha råd, men anser att det blir en väl hög medlemsavgift relaterat till andra kostnader i livet. Den förstnämnda måste prioritera andra kostnader, den senare ställer kostnaden i relation till utkomsten. Endast en av de intervjuade skulle stå kvar som medlem om bara ekonomin vore en annan. För övriga är det annorlunda.

En annan typ av resonemang utgår snarare från kyrkans ekonomi än den egna. Att Svenska kyrkan redan har gott om pengar är ett motiv i nästa berättelse.

Jag tycker att kyrkan har god ekonomi. Kan överleva utan skattebetalare baserat på 2015 års resultat som jag har tittat på.¹¹⁴

Även om de ekonomiska skälen förekommer hos flera av respondenterna, framträder de sällan som enda motiv. Undantaget är när ekonomin blivit så ansträngd att man annars skulle få svårt att klara sig. I ett av de ovanstående citaten benämns det ekonomiska skälet som ”triggern”. För den intervjuade är det ett av i huvudsak tre listade skäl för utträdet. För hen med motorcykeln sker detta i kombination med en bristande tro. Poängen i detta sammanhang blir att ekonomi också handlar om en relation. Medlemmen gör en bedömning av den relation som finns mellan investering (kyrkoavgift) och det som kommer ut i form av ”nytta”. Blir den upplevda förlusten för stor finns det annat som kan vara mer värt att investera i, till exempel en motorcykelförsäk-

¹¹³ Intervju nr 4.

¹¹⁴ Intervju nr 3.

ring. Det är dock viktigt att poängtera att nyttan absolut inte behöver vara för egen del. Många talar fortfarande i termer av kyrkoskatt och skatt går till det allmänna. Likaså har det tidigare visat sig att många är med i kyrkan just för att den gör gott för andra.

MEDIALT DRIVNA UTTRÄDEN

Att media påverkar medlemsutvecklingen är inget att förvånas över. För många kan till och med media vara den kanske viktigaste källan till kunskap om Svenska kyrkan. Det betyder egentligen inte att media är orsak till kyrkoutträdena. Orsaken handlar i grunden om den enskilda individens bedömning av sin egen relation till Svenska kyrkan. Men media – i alla dess former – är en kraft som driver på utträdena och blir därigenom en arena som inte går att bortse från i detta sammanhang.

De utträden som kan tolkas som medialt drivna, kan delas in i två separata kategorier. Dels relaterar de till mediala granskningar som belyser etiska missförhållanden och felsteg inom Svenska kyrkan. Dels relaterar de till en ideologiskt eller snarare politiskt driven argumentation. Den bild som ges behöver visserligen inte vara korrekt i saklig mening. Det räcker med att den existerar och får tillräckligt stor spridning. Korrekt eller inkorrekt kan den utgöra skäl nog för att en individ ska påverkas av den. Självklart kan även de ekonomiska och teologiska skälen emanera ur ett medialt sammanhang. Unikt för det som här benämns medialt drivet är de händelser som ägt rum under 2016 och fått stor spridning via media.

ETISKT MOTIVERADE UTTRÄDEN

Av särskilt intresse för denna studie är på vilket sätt medias granskning av Svenska kyrkan under 2016 påverkat medlemsutvecklingen. Att det handlar om påstådda missförhållanden är uppenbart och spridningseffekten var största tänkbara. Huvudaktörer var två av landets mest betydelsefulla kanaler Aftonbladet och Dagens eko. Aftonbladets granskning var fokuserad på hur enskilda individer i högsta ledningen för Svenska kyrkan i utlandet bland annat utnyttjat reseförmåner för privata syften. Ekots granskning gällde en genomgång av hur pastorn hanterar sin ekonomi i fråga om representation, alkohol och studieresor. De två av varandra oberoende granskningarna sammanföll i tid, vilket sannolikt bidrog till att de fick extra kraftig magnitud och därmed betydelse för medlemmarnas utträdesbenägenhet, vilket också framkom i kapitel 2. Trots detta hade färre än hälften av medlemmarna noterat de mediala granskningarna av Svenska kyrkan under 2016. Även intervjupersonernas resonemang om dessa händelser varierar och långt ifrån alla av dem har ens noterat granskningen. Men att de fått betydelse är tvivelsutan korrekt.

Jag är inte helt säker på om inte alla dom här skandalerna, så kanske dom heter annorlunda inom kyrkan det vet jag inte, hade rullats upp med representationer och resor och så men. Åh, jag skulle nog säga att det var det som fick det att tippa över för jag har funderat på det i väldigt många år. Jag har funderat på vad är så att säga kyrkan för mig och så. Och med dom här debatterna så blev det inte svårare. Man pratar om att man reser hit och dit och det är representation. Men jag ska säga att det är inte det som ligger till grund. Det är sånt som tippas över, sista vattendroppen. Grunden är ju att jag inte har den här gudstron. Jag känner inte den relevansen till kyrkan. Men det har ju gjort att jag fortfarande varit kvar i säkert tio år efter att jag liksom funderat på att gå ur.¹¹⁵

Respondenten uttrycker granskningarna som en katalysator ("trigger") för det utträde som redan egentligen var beslutat. Den sista droppen som fick bägaren att rinna över skulle man nog kunna säga. En annan person är väldigt kortfattad, men beskriver tydligt kopplingen mellan den egna insatsen och till det den inbetalade kyrkoavgiften går.

Det stod ju lite om präster i tidningarna och då tänkte jag det vill jag inte betala. Det var lite orättvisor och det var lite bråk och lite annat som kom upp samtidigt.¹¹⁶

Effekten av den mediala granskningen har för denna respondent blivit särskilt stark eftersom kyrkoavgiften kan komma att användas på ett felaktigt sätt. Men hen har ingen detaljerad föreställning om vad det egentligen handlade om. Intressant i sammanhanget är att just för att det var flera saker som kom upp samtidigt, har det etsat sig fast. Kanske hade en händelse varit för lite för att bära ända till utträde. Det vet vi naturligtvis inte, men här var det "orättvisor", "bråk" och "lite annat" som dessutom kanaliserades "samtidigt". Nästa citat är mer kortfattat.

Det som tog skruv det var ju det här det var en kyrkoherde i Uppsala som går ut och svirar med sin fru och på resor och lät kyrkan betala.¹¹⁷

Även i detta exempel har detaljer och saklighet gått förlorade. Det var inte en kyrkoherde i Uppsala som åsyftades, utan en avdelningschef på kyrkokansliet i Uppsala. Däremot finns problemets essens väl bevarad, nämligen att det gjordes etiska felaktigheter och det var just det som "tog skruv". Nästa intervjuperson lägger ut texten mer, är både resonerande och förstående. Slutsatsen är dock att om det är på den här låga nivån Svenska kyrkans representanter befinner sig på, vill hen inte vara med och betala.

¹¹⁵ Intervju nr 0.

¹¹⁶ Intervju nr 9.

¹¹⁷ Intervju nr 2.

Jag lyssnade på P1. Och jag kommer ihåg ett tillfälle när dom grävde i det där. Det var en intervju där jag bara fick nog. Det var en person, och jag kommer inte ihåg när det var och vem det var, jag kommer inte ihåg vad hon sa. Jag kommer ihåg att det var en kvinna. Grävandet hade pågått ett tag, så det var inte nytt. Sen kan det ju vara så just den här personen var oförberedd. Men jag upplevde också att den här personen inte hade nån som helst förmåga att svara på frågor på ett sätt som lät trovärdigt och vettigt. Och vad fan, det är klart att alla är inte medietränade (skratt). Och det är ju väldigt befriande med folk som inte är det. Men den här, alltså, hur tänkte personens chef över huvud taget när de anställde henne. Förtroendet bara totalrasade. Hon hade ingen som helst förmåga att förklara någonting. Alltså det är klart, alla har inte alla processer på plats på alla arbetsplatser, så är det ju. Det är klart att det alltid finns luckor, man har omorganiserat eller gjort om någonting i processen som gör att man inte har koll på alla delar. Det är förklarligt, och försvarligt. Så är det ju även inom kyrkan. Och jag tycker inte att det liksom ska vara, det ska inte vara hårdare krav på kyrkan än på någon annan organisation som har hand om viktiga saker. Jag jobbar på bank, det är jätteviktigt att vi kan visa upp bra processer, säkra processer så att vi inte riskerar personer, våra kunders pengar på något sätt. Alltså jag tycker inte att det borde vara hårdare på kyrkan men här var det verkligen, det kändes som att det var, så fruktansvärt låg nivå. Det vill inte jag ge pengar till. Inte så mycket! Nej. Känns inget bra.¹¹⁸

Till skillnad från tidigare berättelser framträder här en speciell intervju och det är i samband med den som förtroende brast. Radiointervjun tas som intäkt för hur illa det är ställt inom Svenska kyrkan.

En av de intervjuade har en historia av att tidigt ha tagit avstånd från kyrkan. Hen var medlem i Svenska kyrkan sedan födseln, men valde att lämna i 20-årsåldern. Senare i livet omprövades beslutet på nytt i samband med giftermål, men efter 2016 års uppmärksammade granskningar av Svenska kyrkan valde hen att utträda en andra gång.

Första gången jag gick ur den anledningen mycket på grund av kyrkans agerande. Den hade aktier i Sydafrika då och de sålde de ju bort dem sen. Jag var väldigt, väldigt kritisk. En kyrklig verksamhet som håller på och tjänar pengar på apartheid det sa jag åt henne när hon intervjuade mig, det rimmar väldigt illa.¹¹⁹

Orsaken till utträdet i 20-årsåldern är till sin natur detsamma som informanten anger nu många år senare. Det handlar om vederbörandes uppfattning om att kyrkliga företrädare handlat oetiskt. Men utträdet hänger också samman med familjesituationens förändring. Den person

¹¹⁸ Intervju nr 1.

¹¹⁹ Intervju nr 2.

hen gifte sig med i anslutning till sitt kyrkoutråde har hen nu under 2016 också skilt sig ifrån.

När det gäller de utträden som genereras då kyrkan granskas medialt finns det särskilt två slutsatser man kan dra. Först handlar det om att det finns en upplevelse av den direkta kopplingen mellan det som granskats och den egna ekonomin. Det gör att granskningarna 2016 blivit av särskilt stark magnitud för medlemsutvecklingen 2016. Kanske skulle man kunna säga att just den typen av ”skriverier” ger en mer omedelbar effekt än vad andra för utträdesbenägenheten mindre bidragande orsaker skulle kunna göra. För ett antal år sedan tog teveprogrammet Uppdrag granskning upp hur kyrkogårdsarbetarna hanterade likkistor. Spridningseffekten var stor och den fick lokala uppföljningar, men utträdesnivåerna i anslutning till den granskningen var inte alls på samma nivå som 2016. Då gjordes heller inte en lika tydlig koppling mellan hanteringen av pengar och medlemsavgiften som man gjort i de nu aktuella fallen. Den andra slutsatsen handlar om att allt man upplever som negativt med kyrkan göder en process som till slut kan komma att leda till utträde. För somliga har 2016 års granskningar varit det som faktiskt fick bägaren att rinna över. Andra kanske fortfarande står kvar som medlemmar, men kommer att utträda vid nästa eller näst nästa tillfälle något händer. Denna ackumulerade effekt av händelser är naturligtvis högst individuella, men sannolikt har Svenska kyrkan fortfarande många medlemmar som tog del av de mediala granskningarna 2016 och därigenom påbörjat en process som kan leda till utträden längre fram.

IDEOLOGISKT MOTIVERADE UTTRÄDEN

Medialt drivna utträden kan även ta sin utgångspunkt i att Svenska kyrkan upplevs agera ideologiskt felaktigt. Dessa utträden skiljer sig från de teologiska på så sätt att de inte direkt refererar till Gud, Jesus eller Bibeln. Visserligen kan motiven vara teologiska, men argumenten handlar om vad som av vissa betecknas som kyrkans politisering. Det kan vara en upplevelse av att Svenska kyrkan företrädare ses som att stå till vänster på den politiska vänster-högerskalan. Bland annat anordnade den borgerliga tankesmedjan Timbro ett seminarium kring detta den 8 mars 2016. Under våren och sommaren kom sedan diskussionen kring ”Mitt kors” igång, vilken samtidigt anknöt till vad företrädare för Svenska kyrkan sagt om islam. Inför kyrkovalet 2017 hade Agenda i Kanal 1 en debatt kring ”kyrkans vänstervridning”.¹²⁰ Huruvida Svenska kyrkan i saklig mening har blivit mer vänstervriden eller politiserad är inte denna studies ambition att utreda. Att debatten förekommer och varit intensiv de senaste åren, är ett för detta sammanhang tillräckligt konstaterande.

¹²⁰ SVT 2017, Agenda den 10 september.

De ideologiskt motiverade utträdena är få i denna studie och även i tidigare enkätstudie.¹²¹ Det som framträder i intervjuerna handlar om en upplevelse av kyrkans vänstervridning, dess ställningstagande för flyktingars rättigheter och islam, dess miljöengagemang, samt ett ställningstagande som anses vara för propalestinskt i Israel-Palestina konflikten. Värt att erinra om är att somliga av dessa förhållanden anfördes som skäl för inträde i föregående kapitel.

En av de intervjuade tar sin utgångspunkt i vad som upplevs som en allt för öppen inställning till islam för att motivera sitt beslut att lämna Svenska kyrkan.

Jag skrev ner lite punkter [på en Ipad]. Jag har tre huvudpunkter egentligen. För kyrkan har enligt mitt tycke en för stark vänstervridning. [...] Och sen Antje Jackelén som ärkebiskop det fungerar inte för mig. Baserat på en del uttalanden som hon gjort i nyheter och press. Det har inte att göra med att hon är kvinna. [...] men det har jag ju känt ett tag det är ju en del av er profil att ta stor ställning i flyktingfrågan. Stor ställning till islam som jag inte riktigt förstår. Det är klart att religionen och kristendomen tar hänsyn till människor, människors värde. [...] fokus på islam och närhet till islam som inte är vår, en annan religion. Antje Jackeléns uttalande om jungfrufödsel. Det har inte med islam att göra. Men oklarheten om man jämför Jesus och Mohammed där hon är otydlig med, tycker att dom är lika högt upp lika nära Gud. Där den ene är Guds barn.¹²²

I nästa berättelse framkommer kyrkans internationella engagemang för den muslimska världen som ett drivande skäl till utträdet.

Och det som kanske blev den här sista droppen då så att säga, det var ju när kyrkan nu började vända sig mot muslimska delar och ska ha något samarbete. Det fattar jag inte över huvud taget. Det måste vara att det är något inne just nu. Jag vet inte vad man är ute efter. Är man ute efter att få nya medlemmar från den kategorin? Det går inte. Är man ute på någon populism, att man ska popularisera allting eller vad handlar det om, vad handlar det om? Det här var liksom sista droppen då. Och då har jag varit missnöjd under en tid här med att, det här fungerar inte bra.¹²³

Att kyrkans ställningstaganden i olika samhällsfrågor kan komma att reta många medlemmar är knappast förvånande. I jämförelse med de medialt drivna motiven som handlar om etik är dock de ideologiska utträdena väldigt få i denna studie.

¹²¹ Jonsson 2017.

¹²² Intervju nr 3.

¹²³ Intervju nr 8.

VAD ÄR ALTERNATIVET TILL UTTRÄDE?

Hittills har flera av utträdesberättelserna varit direkt kritiska mot Svenska kyrkan och det kyrkan står för. Men de som väljer att lämna organisationen är inte i alla stycken kritiska. Det är intressant, eftersom man trots detta valt att lämna organisationen. De som intervjuats har inte agerat på annat sätt än att just utträda. En annan strategi kunde vara att försöka ändra organisationen inifrån, men det avstår man helt ifrån. Ingen av de intervjuade uttrycker att de någonsin försökt att påverka Svenska kyrkan utifrån dess demokratiska kanaler, mer än att möjligen rösta i kyrkovalet. En respondent uttrycker det på följande sätt:

Hur ska man göra när man tycker att någonting är helt åt pipsvängen? Man skriver en arg insändare i lokaltidningen. Ingen läser. Man tar en sprayburk på natten och så skriver man könsord på kyrkdörren. Det är någon som har gjort det, det tycker inte jag om alls alltså. Det är helt snett, för man förstår inte budskapet. Så vad ska man göra då liksom? Vad är det som funkar bäst? Hur gör man för att liksom kunna få prata med människor om varför man har gjort det här valet? Jo man gör så här, som jag då helt enkelt, man går ur kyrkan. Och det är så det observeras. Jag kan skriva massor med insändare och jag kan gå och prata med en präst och tala om för honom att "det här funkar inte" och då säger han "jag vet inget ... jag jobbar bara med kyrkan här" säger han.¹²⁴

En annan säger:

Om jag tycker att det är någonting som går fel i NN-föreningen, att dom missköter sig, så kan jag välja att sluta betala och inte vara med, eller jag kan välja och engagera mig mer för att förändra. Det skulle jag inte kunna göra med Svenska kyrkan. Därför att det är en sån stor apparat, också, organisatoriskt, att jag skulle liksom försöka ta mig in där, och börja påverka till det bättre, när jag inte heller, själv liksom, är helt säker på vad jag tror på.¹²⁵

Båda intervjupersonerna har röstat med fötterna. Deras relation till Svenska kyrkan är så svag att det upplevs lönlöst att agera på annat sätt än att utträda. Svenska kyrkan upplevs vara en alltför krånglig materia för att man som enskild ska kunna påverka. Detta till trots är det intressant att se vad de som lämnat ändå uppskattar med organisationen.

Den person som gick ur på grund av försämrad ekonomi i anslutning till långtidssjukskrivning uppskattar kyrkan och hade gärna stått kvar om privatekonomin varit en annan. Hen uttrycker sig på följande sätt.

¹²⁴ Intervju nr 8.

¹²⁵ Intervju nr 1.

Nej, jag har alltid tyckt att man ska va med så det är ekonomin som har styrt faktiskt [...] Det måste jag säga på en gång då. Men för mig så står Svenska kyrkan också till viss del för dom traditioner och värderingar som man är uppvuxen med på något vis. Hur man ska va mot andra människor och vad jag tycker är viktigt egentligen i mitt liv och det tycker jag egentligen att kyrkan står för. Vilket är en av orsakerna till att jag tycker att man ska va med och jag tycker också kyrkan gör ett väldigt bra jobb ut till dom som har behov av hjälp och det är ju ett sätt att va med och bidra till det genom att man faktiskt betalar skatt till kyrkan.¹²⁶

Tillhörigheten till det som Svenska kyrkan står för och vad den gör, är det som för denna person skulle motivera till medlemskap. För många av dem som lämnat utgör dock kyrkobyggnaderna ett centralt värde. Följande berättelse vittnar alldeles särskilt om detta.

Jag måste säga att det är en del av min kristna identitet trots allt för man är uppvuxen i ett kristet samhälle om man säger så. Jag har dom tankar just nu att det som gjorde att jag gick ur var ekonomiska, skattsedel. Nu är det inte så mycket pengar egentligen och när man ser vad pengarna går till kyrkobyggnader osv. Självklart är det ett kulturarv som jag trots allt vill ha kvar. Jag skulle inte vilja ha en annan, jag skulle inte vilja bo i Nordkorea exempelvis där man river alla religiösa byggnader.¹²⁷

För respondenten är det den kristna identiteten och kulturarvet i kyrkobyggnaderna som är det mest värdefulla med Svenska kyrkan. En annan av respondenterna betonar byggnadernas andliga dimensioner, vilka hen gärna nyttjar även i framtiden.

Många kyrkor är ju väldigt höga energier i. Man kommer in och man känner bara att [djupt andetag]. Det är lugn och ro bara. Ett lugn, ett lugn. Santa Birgitta kyrkan i Vadstena, den där jättestora där, mitt ute i en liten håla så ligger det en enorm, en jättekyrka [...] Jag trivs bra att vara i kyrkorum.¹²⁸

Ett återkommande tema i intervjuerna handlar om huruvida man ska kunna nyttja kyrkan även efter utträdet. Det finns dock en vilja att ändå göra rätt för sig. En respondent förhandlar på följande sätt med sig själv om det rimliga i att fortsätta gå in i kyrkobyggnader och tända ljus.

Men jag kände liksom att, ja, om det känns för jobbigt så går jag väl med igen. Om det känns för mycket liksom hyckleri när jag springer där och tänder ljus i kyrkor. Det var då jag tänkte, jag tänkte

126 Intervju nr 10.

127 Intervju nr 6.

128 Intervju nr 8.

också så här, att om jag gillar kyrkor så betalar jag i kyrkan. Och det gör jag också. Jag lägger alltid pengar när jag har besökt en kyrka. Utöver att jag redan har betalat medlemskap, i flera år. Då får jag väl lägga lite mer, tyckte jag. Och ser jag att det är något speciellt projekt som ni gör, det var en bra grej liksom. Ja men då betalar jag lite, precis som jag kan lägga extra pengar till Amnesty som jag inte är med i för tillfället. När jag ser att dom gör någonting. Eller att jag länge, under en period, betalade till Greenpeace men jag var ju inte alls engagerad eller medlem.¹²⁹

Flera har benämnt just kyrkobyggnaderna och kyrkorummet som värdefulla. Utifrån ovanstående berättelse, och även andra, är det inte heller orimligt att tänka sig att betala extra för detta. Förutom att kyrkobyggnaderna upplevs som positiva, vittnar flera berättelser om att intervjupersonerna har egna positiva erfarenheter av sin kontakt med Svenska kyrkan. Att den som har knappa ekonomiska omständigheter och egentligen skulle vilja kunna stå kvar, har särskilt positiva bilder av Svenska kyrkan är sannolikt lättbegripligt. Vederbörande uttrycker sig på följande sätt.

Ja, men jag känner så här alltså. Jag använder kyrkan när jag har fött eller döpt mina barn. Jag vill gärna kanske va begravd i kyrkan. Vi har haft ... Jag tycker att kyrkan, jag är inte regelbunden kyrkbesökare. Det måste jag säga på en gång då. Men för mig så står Svenska kyrkan också till viss del av dom traditioner och värderingar som man är uppvuxen med på något vis. Hur man ska va mot andra människor och vad jag tycker är viktigt egentligen i mitt liv och det tycker jag egentligen att kyrkan står för. Vilket är en av orsakerna till att jag tycker att man ska va med och jag tycker också kyrkan gör ett väldigt bra jobb ut till dom som har behov av hjälp och det är ju ett sätt att va med och bidra till det genom att man faktiskt betalar skatt till kyrkan. Ja, så har väl jag sett på det liksom. Och sen det är ju liksom ingen ideologi eller nånting sånt som ligger bakom mina känslor för att jag tycker att man ska va med utan det är mer värdegrunden skulle jag vilja säga som har varit det som påverkat mig mest.¹³⁰

Men även andra har egna positiva erfarenheter av sin kontakt med Svenska kyrkan.

Alltså stödverksamhet tycker jag är omfattande. I det militära hade vi mycket samarbete med Svenska kyrkan i missioner och dom fyller en alldeles ypperlig roll stödsamtal. Jag har haft flera med präster som varit helt underbara. Äh, och sen så handlar det också om såna saker som Estonia till exempel stöd och krisverksamhet. Det ska inte stickas under stolen med det är en väl fungerande organisation.¹³¹

129 Intervju nr 1.

130 Intervju nr 10.

131 Intervju nr 7.

I citatet benämns inte minst kyrkans krisverksamhet som särskilt positiv, vilken respondenten kommit i kontakt med genom sin yrkesverksamhet. Vederbörande menar till och med att det är en välfungerande organisation. Nästa respondent är också nöjd med diakonin eller den stödjande verksamheten.

Det som kan va bra är om man har välgörande verksamhet eller vad det nu kallas för. Dom svaga i samhället. [...] Ja, diakoni att man hjälper dom svaga i samhället och om man nu ska ha en kyrka så är det ju det som skulle va det viktigaste att syssla med [...] men det är onödigt med den kyrkliga överbyggnaden. Det kunde vara på annat sätt.¹³²

Respondenten uppskattar att kyrkan hjälper samhällets svagaste grupper, men ogillar den religiösa överbyggnaden. Man kan nog säga att för det stora flertalet utträdare är det just det direkt kyrkliga som står i vägen. Teologin helt enkelt. Eftersom man inte upplever sig dela kyrkans tro, är det annat som benämns i positiva ordalag.

AVSLUTNING

Skälen för att avsluta sitt medlemskap har varit flera. Men såväl statistiskt som i intervjuerna är avsaknaden av gudstro det skäl som framträder hos de flesta. Av dem som intervjuats i denna studie har ingen varit särskilt angelägen att försöka ändra kyrkans inriktning för att den ska bli som man själv vill. Det engagemanget saknas helt enkelt. Att kyrkan har positiva konnotationer saknar betydelse för att vidmakthålla medlemskapet. Det underliggande skälet för utträde handlar om gudstron. Eftersom man inte upplever sig dela tro med Svenska kyrkan upplevs det mest rakryggt och konsekvent att gå ur, trots att man uppskattar kyrkobyggnaderna och även har andra positiva bilder av organisationen.

Inte heller konfirmationen är en garant för att vidmakthålla medlemskapet över tid. Flera av de intervjuade är både döpta och konfirmerade, även om de bara undantagsvis har en starkare kyrklig prägling med sig från uppväxtåren. Utifrån studien kan man således dra slutsatsen att varken vad som skulle kunna kallas kyrklig socialisation eller positiva bilder av vad kyrkan gör i nutid vaccinerar mot kyrkoutträde.

Utträdena under 2016 har i flera fall börjat ta form flera år dessförinnan. Beslutet har bara inte övergått i handling. Det gör att Svenska kyrkan sannolikt har kvar många medlemmar som redan fattat ett sådant beslut. Exekveringen av detta kan komma att ske om flera år och vad som då blir den utlösande faktorn kan vi omöjligt säga något om i denna rapport. Däremot ökar den risken väsentligt vid mediala granskningar, kyrkoval och vid deklarationstider.

¹³² Intervju nr 4.

Visserligen är få av utträdarna troende, åtminstone i en mening som de anser kan matcha vad som krävs inom Svenska kyrkan. Detta hindrar dock inte att man är kritisk mot vad man upplever som att Svenska kyrkan sviker sina ideal och avviker från vad Bibeln föreskriver. På detta sätt anser man att organisationen mister sin trovärdighet.

Återutträdarna utgör än så länge en minoritet bland dem som valt att lämna Svenska kyrkan. Det beror på att basen för just dessa är mindre än för både återinträdare och förstagångsutträdare. I den statistiska analysen kunde vi dock konstatera att detta utträdesbeteende förekommer. Kanske ska man heller inte hålla för osannolikt att denna grupp på sikt kommer att växa i antal, precis som också återinträdarna blir fler över tid.

Kapitel 5

Församlingens möte med in- och utträdare

I intervjuerna med både dem som valt att bli medlemmar och med dem som valt att lämna Svenska kyrkan framkommer det att tankarna på handlingen har funnits där en tid. Ibland har det varit en process under flera år. Oavsett om detta är fallet eller inte är det tydligt att individen upplever att den passerar en gräns. Denna gräns är förknippad med tankar kring tro, att ha en tillhörighet, med frågor kring solidaritet och inte minst identitet. Den innefattar även en aktiv handling. I detta kapitel behandlas hur in- och utträdet rent faktiskt går till och hur församlingarna kommunicerar med dem som får sin ansökan om medlemskap beviljad eller att de efter sin ansökan om utträde avregistrerats som medlem. Därtill studeras anställdas syn på medlemskapet och dess förändring. Kapitlet bygger på intervjuer med anställda i utvalda församlingar samt enkäter till kyrkoherdar i samtliga pastorat, där cirka 400 av 673 har svarat.

BLANKETTER SKA FYLLAS I OCH TAS OM HAND

”Lämna kyrkan på 10 sekunder” var den tjänst webbsidan offentligt.se erbjöd från och med september 2016. Detta är dock ännu inte möjligt i praktiken. Den som vill gå in i eller ut ur Svenska kyrkan behöver egenhändigt underteckna sin anmälan och lämna in den eller skicka in den med vanlig post till sin församling. Den fysiska underskriften är till för att säkerställa att individen själv fattat beslutet.¹³³ Det finns på andra områden teknik för säkra digitala underskrifter, exempelvis bankID. Dessa används dock ännu inte inom Svenska kyrkan, men både i Norska kyrkan och Evangelisk-lutherska kyrkan i Finland finns exempel på möjligheter till inträde och i det förra fallet även utträde via hemsida på nätet.¹³⁴

133 Se Svenska kyrkan ”Digital underskrift räcker inte för att gå ur Svenska kyrkan”, <https://www.svenskakyrkan.se/default.aspx?id=1516732>, och 29 kap. 5 § kyrkoordningen.

134 Evangelisk-lutherska kyrkan i Finland, Bli medlem i kyrkan, <http://evl.fi/EVLSv.nsf/Documents/1D062B9779F09646C22570FC002B7981?OpenDocument&lang=SV>. Den Norske Kirke, <https://kirken.no/nb-NO/om-kirken/medlemskap/inn--og-utmelding1/skjema-for-inn--og-utmelding/>.

Åtta av tio av de pastorat som har besvarat enkäten har stående information om hur man som vuxen kan bli medlem i Svenska kyrkan. Av dessa har sju av tio informationen på sin hemsida. Andra kanaler för information är församlingsblad, annat tryckt material och sociala medier. Merparten av pastoraten har inte några regelbundna informationskampanjer. Några sticker dock ut och har årliga kampanjer, eller till och med flera kampanjer per år.¹³⁵ En femtedel av de svarande pastoraten har riktade kampanjer för att nå en specifik målgrupp. De kan vända sig till familjer med nyfödda barn, konfirmander och deras föräldrar eller till nyinflyttade. Vissa församlingar riktar sig särskilt till dem som just blivit myndiga eller till unga vuxna födda på 1990-talet. Andra riktar sig främst till dem som redan deltar i någon gruppverksamhet. Invandrade är en målgrupp, där en del församlingar riktar sig till alla nyanlända medan andra främst till dem som kommer från de nordiska grannländerna, Nederländerna eller Tyskland. Några vänder sig specifikt till personer som tidigare har trätt ut. Ibland kan riktade satsningar göras genom arbetsplatsbesök eller vid deltagande i olika evenemang, exempelvis i samband med kyrkoyal eller Pridefestival.¹³⁶

De flesta av de pastorat som svarat på enkäten har däremot inte någon information om hur utträden ska göras, endast en dryg tredjedel. Hälften av dessa ger informationen på sin hemsida och hälften har skriftlig information på pastorsexpeditionen.¹³⁷ Information och blankett finns dock lättillgängligt på nätet via Svenska kyrkans gemensamma hemsida med hjälp åt den som vill träda ut att hitta till sin församling. På hemsidan ges först exempel på det arbete som församlingen bidrar med lokalt och på Svenska kyrkans internationella arbete. Därefter ges information om hur utträdet praktiskt går till och att det, till skillnad från vad som erbjuds på de kommersiella hemsidorna, är gratis att lämna kyrkan.¹³⁸

När blanketterna inkommit till pastorsexpeditionen tas de om hand av kyrkoherden och kanslipersonal centralt. De ska efter kontroll att alla uppgifter är korrekta ifylla skrivas under av kyrkoherden. Här har det dock varit svårt att efterleva regelverket under perioder med stora utträden, då ett pastorat under den värsta perioden 2016 kunde ha omkring 500 utträden under en månad. I varje enskild ansökan om medlemskap görs en bedömning av kyrkoherde eller av den präst hen delegerat det till.¹³⁹

¹³⁵ 62 % uppger att de inte har regelbundna kampanjer, 14 % har kampanjer med flera års mellanrum, 15 % årliga kampanjer och 10 % flera gånger om året. 326 svarande.

¹³⁶ Svenska kyrkans interna enkät till kyrkoherdar 2017. 393 svarande på frågan "Hur informerar församling-en/pastoratet om hur man som vuxen kan bli medlem i Svenska kyrkan?". Av dessa har 86 riktad information där exempel på målgrupp angavs i fritextsvar.

¹³⁷ Svenska kyrkans interna enkät till kyrkoherdar 2017. 67 % uppger att de inte har information om utträden, 17 % ger denna information via hemsida och 17 % ger skriftlig information. 393 svarande.

¹³⁸ Svenska kyrkan, "Utträde ur Svenska kyrkan", https://www.svenskakyrkan.se/uttrade_ur_svenska_kyrkan.

¹³⁹ Telefonintervju nr 7 bitr. kyrkoherde, 23 mars 2017.

VARIATION I RUTINER FÖR KONTAKT MED DEM SOM GÅR IN OCH DEM SOM GÅR UR

Den som blivit upptagen som medlem i Svenska kyrkan får upptagningsbevis eller annat förtryckt material per post. Detta utskick kombineras ibland med böcker om kristen tro, församlingsblad eller annan information om församlingens verksamhet. Häften av pastoraten uppger att de gör ytterligare insatser för att välkomna nya församlingsmedlemmar. Oftast sker det i form av ett personligt brev. I knappt vart tionde pastorat bjuds den nya medlemmen in till ett personligt möte och i några fall hälsas den nya medlemmen välkommen med ett telefonsamtal. I vissa fall görs olika kombinationer av ovan eller medskick av någon liten gåva i form av allt från stickade sockor till en kokbok för barn. Välkomsthälsningen kan även vara en inbjudan till gudstjänst och förbön.¹⁴⁰ Välkommandet kan skilja mellan församlingar inom samma pastorat om man beslutat sig för att hålla kvar den lokala traditionen som funnits före en sammanläggning.¹⁴¹

En kyrkoherde beskriver hur den nya medlemmen får en personlig hälsning i flera steg: I postlådan, via ett telefonsamtal och den som har uppgivit en e-postadress får även ett mejl med en länk till en enkät på webbplatsen. Där får den nya medlemmen pricka för vilka grupper och aktiviteter som den är mest intresserad av. Därefter skickar församlingen ett mejl med ett erbjudande och information, beroende på hur man har svarat i enkäten. Alla som svarar får en lunchkupong i postlådan.¹⁴² En annan församling har tidigare provat att bjuda in till särskilda välkomstmöten, men slutat efter att de upplevts för påträngande. Många av dem som träder in är dock redan aktiva i församlingen när de ansöker om att bli medlemmar i Svenska kyrkan. En del är konvertiter men inte alla. Medlemskapet i Svenska kyrkan är här ofta ett uttryck för att det är en nystart i livet. Det blir då en själavårdsfråga hur det manifesteras. Det varierar från att papperet med det formella beviset på medlemskapet lämnas över i handen till att välkomnas i kyrkan under en gudstjänst med applåder.¹⁴³

Rutinerna i samband med utträden vittnar också om viss variation i församlingarnas förhållningssätt kring dem som lämnar kyrkan. I nio av tio pastorat som besvarat enkäten är den enda kontakten med den som träder ut ett brev som bekräftar utträdet, ett sådant finns i kyrkobokföringssystemet. En tiondel av pastoraten tar en mer personlig kontakt med den som valt att träda ut ur församlingen. Detta görs via telefonsamtal, i några fall inbjuds den som valt att lämna kyrkan till

140 De svarande angav att den som beviljats inträde får inbjudan till personligt möte (7,5 %), telefonsamtal (4,3 %), personligt brev (28,2 %), förtryckt material (25,3 %), upptagningsbevis (26,5 %), annat sätt, nämligen ... (8,3 %) där exempel gavs i fritextsvar. 400 svarande.

141 Telefonintervju nr 6 församlingssherde 23 mars 2017.

142 Telefonintervju nr 2 kyrkoherde 23 mars 2017.

143 Telefonintervju nr 6 kyrkoherde 24 mars 2017.

ett personligt möte. Somliga skickar ett tackbrev för det som individen bidragit till under sin tid som medlem och en hälsning att den är välkommen tillbaka. Några församlingar skickar även en kort enkät med frågor om skäl till utträde eller mer inriktat på hur församlingens verksamhet kan utvecklas, men få svarar.¹⁴⁴

I spåren av webbsidor som erbjudit hjälp med att träda ut upplevde många församlingar en ökning av ogiltiga ansökningar om utträde. En församling mötte detta med att skicka ett brev till alla som försökte gå ur genom webbsidan offentligt.se och liknande sajter. I brevet som skickades till 74 medlemmar, som på detta sätt begärt utträde, talade man om hur man går ur och en utträdesblankett bifogades. I brevet berättade församlingen också om varför man vill ha medlemmen kvar. ”Tänk om NN kyrka är stängd för dop, bröllop, vigsel och begravning? Vem ska ta hand om öppna förskolan eller Härbärgen om inte vi gör det?” Syftet var att man ville försöka få medlemmen att överväga sitt beslut en gång till. Budskapet tycks ha tagits emot då församlingen uppger att endast ett drygt tiotal av de 74 fullföljde sitt utträde under året.¹⁴⁵

ANSTÄLLDAS SYN PÅ MEDLEMSKAP OCH DESS FÖRÄNDRING

Att diskutera medlemskap i Svenska kyrkan är mer komplext än vad man i vid mening kanske tror. I grunden handlar det om vad det är att vara kyrka eller för vilka kyrkan är till. Kyrkoordningen tydliggör i inledningen till andra avdelningen att det vilar ett ansvar på de kyrkotillhöriga (tillsammans med vigda och förtroendevalda).

De förtroendevalda och andra som tillhör kyrkan har tillsammans med dem som innehar vinningstjänsten del i det gemensamma uppdraget att förkunna det kristna budskapet.

De kyrkotillhöriga ses således som en resurs i att vara kyrka. Vid sidan om ansvarstagandet för de demokratiska processerna har de kyrkotillhöriga också ett ansvar att förkunna det kristna budskapet. Av kyrkoordningen framgår också att församlingen har ett uppdrag för alla som vistas i församlingen, det vill säga oavsett om de är medlemmar i Svenska kyrkan eller inte.¹⁴⁶

Svenska kyrkans församlingar spänner över en stor variation vad gäller antal medlemmar, socioekonomi, befolkningens kyrkliga förankring etc. Hela den variation som finns i det svenska samhället, finns också i Svenska kyrkan. Det har varit angeläget att försöka fånga hela den

¹⁴⁴ Svenska kyrkans interna enkät till kyrkoherdar 2017. 90 % skickar brev med information, 6 % återkopplar med personligt telefonsamtal, 4 % inbjuder till personligt möte, 8 % uppger annat och ger exempel i fritextsvar. 383 svarande.

¹⁴⁵ Telefonintervju nr 2 kommunikatör 23 mars 2017.

¹⁴⁶ Kyrkoordningen 2 kap. 1 § (s. 6).

variationen i studien. Även om de utvalda församlingarna är få, har det varit möjligt att identifiera stor variation i kyrkoherdarnas inställning till medlemskapet. Likaså är pastoratens demografiska struktur skiftande. Självklart utgör inte kyrkoherden hela församlingens profil. Men vederbörande är tvivelsutan en viktig aktör då hen enligt 5 kap. 1 § i kyrkoordningen har ansvar för att leda församlingens och pastoratets verksamhet.

Intervjuerna med kyrkoherdarna, och med dem av hen utsedda personer, har tydliggjort att frågan om medlemskapet och medlemsutvecklingen ges väldigt olika dignitet. Några ser medlemstappet som omöjligt att påverka och som en naturlig process, medan andra utvecklar strategier för att försöka bryta medlemsminskningen. Den senare hållningen kan handla om att få befintliga medlemmar att stanna kvar, men också att få dem som valt att lämna kyrkan att komma tillbaka. Någon bedriver också en aktiv information till specifika målgrupper, exempelvis bland invandrare som redan deltar i församlingens gudstjänster och verksamhet. En annan grupp som några kyrkoherdar nämner är svenskar som bott utomlands och återvänder till Sverige, där problemet med för kort tidsfrist för den hemvändande att bekräfta viljan att vara medlem i Svenska kyrkan lyfts fram som ett problem.

Andra menar dock att frågan om medlemsutvecklingen i allt väsentligt är en ickefråga. Svenska kyrkans kärnverksamhet handlar nämligen om något annat: Gudstjänst, undervisning, diakoni och mission.

Alla intervjuade är eniga, och likafullt medvetna, om att ett vikande medlemstal påverkar Svenska kyrkans ekonomi och därmed vilken verksamhet som kan bedrivas. Men beroende av hur man tolkar kyrkans roll och uppgift (det man kan kalla kyrkosyn) landar rådande utveckling i olika slutsatser. Vissa blir frustrerade, medan andra accepterar förhållandet och förbereder sig på andra förutsättningar. Några lyfter fram att det går att vara kyrka med betydligt mindre pengar än vad Svenska kyrkan är van att hantera. Andra poängterar vikten av att på sikt hitta nya former för finansiering utöver kyrkoavgiften. Frågan är dock inte lika aktuell för alla pastorat som ingår i undersökningen, eftersom deras ekonomiska förutsättningar skiftar och medlemsminskningen inte beräknas få ekonomiskt negativa effekter för dem än på ett tag.

Församlingarnas demografiska olikheter leder naturligtvis till att såväl inträdare som utträdare bär på olika karaktäristika. I någon församling bor det många immigranter, i en annan tappar frikyrkligheten kraft. Undersökningen har representation i såväl avfolkningsbygd med en i huvudsak äldre befolkning som inflyttningsområden med en yngre befolkning. Både församlingarnas egna strategier och dess befolkningsmässiga olikheter påverkar sannolikt medlemsstockens utveckling. Men låt oss nu höra hur kyrkoherdarna resonerar i stort kring medlemskapet i Svenska kyrkan.

... vi är glada åt alla som är med, men vi kan ju inte hålla på och bekymra oss över alla som går ur. Vi har ju ingen möjlighet att påverka det. Utan för oss gäller det ju att hitta andra relationer, att bygga andra relationer som är långsiktigt hållbara och som folk är intresserade av att ha med oss. Och då är det ju att sälja saker över disk. Det är ju liksom att ha ett utbud av varor och tjänster som folk uppskattar och som dom vill ha för att dom vill ha dom, inte för att dom är med i någonting. I fredags hade vi 183 lunchgäster som var här och åt lunch. Det var bara 20 som var förbeställda, som var konferenser. 160 personer stövlade in här och äter sin lunch här. Och då träffar dom ju mycket personal, personalen äter ju också mycket här. Vilket gör att vi har en massa lågröskelverksamheter som gör att folk har lätt att få tag på kyrklig verksamhet, om dom vill.¹⁴⁷

Denna syn på kyrkan präglas i allt väsentligt av att den ska ge människor vad dom vill ha. Man är en aktör på en konkurrensutsatt marknad. Därigenom skapas relationer. Relationen kan indirekt leda till ett medlemskap men det är inte medlemskapet som står i fokus då denna kyrkoherde berättar om sin syn på kyrkans uppgift. Eftersom man erbjuder sådant människor idag eftersöker skapas relation och det är relationen som är den viktiga. Med den här typen av kyrklig ingång blir inte församlingen beroende av intäkter från kyrkoavgiften. Sårbarheten inför en eventuell minskning av medlemstalet är därför liten och frågan om medlemskap blir i hög grad relativiserad.

Detta är något annat än det som framkommer hos en annan av kyrkoherdarna, vilken argumenterar för en snävare tolkning av uppdraget. Om så blir nödvändigt får man istället göra om organisationen för att bättre passa en mindre ekonomi. På frågan om medlemsminskningen diskuteras i arbetslaget svarar hen som följer.

Ja, snarare i kyrkorådet. Jag tillhör ju dom som inte ser särskilt allvarligt och bekymmersamt på det, för det är en ekonomisk fråga framför allt. Kyrkans uppdrag är detsamma oavsett om man är tillhörig kyrkan eller inte. Uppdraget är detsamma. Det är den ekonomiska styrkan som möjligtvis försvagas eller kommer försvagas. Jag har tittat på 2030, hur det ser ut då, och räknar med under 50 procent som tillhör då. Hur behöver vi organisera oss för att möta det, hur kan vi göra det i lugnt och bra tempo [...] jag är mer bekymrad över att kyrkan är så rik som hon är. Det tycker jag i sig är ett större problem [...] Jo att kostymen behöver minska på sikt. 2030 behöver vi ha mindre kostym och hur ska den kostymen se ut? Det vet vi inte riktigt än men vi håller på och avyttrar dom fastigheter vi äger som vi inte behöver för den verksamhet vi bedriver idag. Vi har sålt ett 20-tal fastigheter sedan jag kom hit. Någonting i den storleksordningen. Först se över allt det onödiga. Alla bra-att-ha-grejer.¹⁴⁸

¹⁴⁷ Intervju nr 29.

¹⁴⁸ Intervju nr 25.

Vi möter här en kyrkoherde som inte är särskilt orolig för varken medlemstapp eller ekonomiska förluster. Kyrkan är snarare för rik och man kan i citatet ana uppfattningen att organisationen skulle må bättre av att faktiskt få kämpa lite mer för att få ekonomin att gå ihop. Hen är också medveten om att om ekonomin blir sämre, vilket man kalkylerat med att den kommer att bli, och att organisationen måste förändras. Arbetet har också inletts med att man frigör medel genom att sälja fastigheter. Citatet indikerar också den spänning som kan finnas mellan kyrkorådets ekonomiska perspektiv och kyrkoherdens teologiska.

Visserligen har de båda citerade kyrkoherdarna olika kyrkosyn och uppfattning om kyrkans uppdrag. Däremot leder deras argumentation till en likartad uppfattning om medlemskapet. Medlemskapet är inte i sig det intressanta. För den första på grund av att relation byggs genom att ”sälja varor över disk”, det vill säga att ge människor vad de efterfrågar. För den andra genom att erbjuda en snävare definition av det som är kyrkans grundläggande uppdrag med gudstjänst, diakoni, undervisning och mission. I de hittills två citerade församlingarna har man inga direkta strategier för att minska medlemstappet. Det ligger inte i linje med kyrkoherdarnas kyrkosyn att agera så. Men båda kyrkoherdarna menar ändå att det händer att de pratar med dem som väljer att lämna, eller att inträda. De har ibland också påverkat kyrko-utträdarna att ompröva sina beslut.

Andra kyrkoherdar är mer proaktiva eller skulle i alla fall vilja vara det när det gäller just medlemsfrågan och inte minst medlemsrekrytering.

Om man engagerar mycket människor i församlingen så kanske man när 5 procent av de församlingstillhöriga. Medan 95 procent tillhör, eller när man inte över huvud taget, fast det är fullt i kyrkorna. Och dom 95 procenten måste man också kunna kommunicera med. Och dom upplever sig ofta som andrahandskristna, eller definierar sig som ”jag har ju min egen tro, men jag går ju inte i kyrkan”. Och deras självbild är att man inte riktigt platsar i gänget. Och både kommunicera vad man får för pengarna, men det är lite egocentriskt, jag brukar, jag brukar göra det på ett annat sätt. Alltså Amnesty International är du inte med i för att du är rädd att hamna i fängelse, utan för att du tycker dom gör ett viktigt arbete för att människor orättvist inte ska hållas fängslade. Man ska ha samma attityd till Svenska kyrkan. Svenska kyrkan är du inte med i för att du eventuellt dör, behöver själavård eller service för din egen del, utan om du tycker att kyrkan står för bra värderingar och gör ett bra jobb, lokalt och globalt, så stöttar du det. Och därför är det mera fokus på, vilka vi är och vad vi gör än vad du får för pengarna. Och jag tycker det skulle vara en egen mission för kommunikatörer och så att kommunicera så att dom här 95 procenten känner att ”vi bidrar, tillför något med vår medlemsavgift”. Och egentligen, istället för att skicka pengar till cancer- och internationellt bistånd och allting, är

du med i Svenska kyrkan så får du hela kittet. Ungdomsarbete lokalt så att dom inte kladdar på din garageport, diakonalt arbete lokalt och ett globalt arbete. Vi tar hand om människor i ditt närområde, vi finns där när du behöver oss, eller är nyinflyttad i stan eller nåt. Så att vi skulle kunna bli mycket bättre på att marknadsföra varför det är bra att tillhöra Svenska kyrkan och att man får nåt för pengarna. Eller bidrar. Precis som man bidrar till Amnesty. Jag blir en – det låter cyniskt – men jag blir en god människa därför att jag är med och bidrar och stöttar det här arbetet. Så tror jag att man ska tänka, för det är så man engagerar sig i andra föreningar.¹⁴⁹

Den intervjuade har ett annat tilltal gällande medlemsfrågan än de två första. Medlemskapet är inte på samma sätt något oväsentligt. Snarare bedöms det som angeläget att människor ska få en bättre bild av vad kyrkan är just för att de ska vilja vara med och stödja. Medlemskap i kyrkan blir som ett mål, just för att Svenska kyrkan ska kunna bedriva allt det goda den faktiskt gör. I berättelsen ska Svenska kyrkan (för de mindre kyrkoaktiva) marknadsföras som en förening som gör gott. I den externa kommunikationen är det således främst den solidariska dimensionen av medlemskapet som bör lyftas fram.¹⁵⁰

De tre i detta sammanhang citerade kyrkoherdarna har alla (i andra delar av intervjun) refererat till – och sympatiserat med – vad som benämns som folkkyrkotanken. Men deras strategier och förhållningssätt till medlemskapet varierar. Det kan i hög grad bero på att när folkkyrkotanken etablerades var de flesta medlemmar i Svenska kyrkan och relativt få funderade över att lämna. Medlemskapet var heller inte knutet till varken ekonomi eller dop. Det visade snarare på en relation med kyrkan och därmed staten. Kanske är det därför inte så konstigt att de teologer som här refererats kommer till delvis olika slutsatser rörande hur man bör förhålla sig till medlemstappet.

Mot bakgrund av de olika synsätt som här kommit till uttryck är det rimligt att mötet med utträdare och rekrytering av inträdare sker på olika sätt i församlingarna.

... vi har inte några medlemsförmåner annat än den som är reglerad i kyrkoordningen. Nej, för vi vill inte göra skillnad mellan våra tillhöriga eller inte tillhöriga för uppdraget är ju detsamma. Det Gud har gjort har han gjort för alla oavsett om man tillhör kyrkan eller inte. Det är det på nått sätt som är vår grundhållning. Här finns det en slitning. Det finns ju andra synpunkter. Det finns ju synpunkter att dom som är med dom ska veta, få nånting för att dom är med som medlemmar. Det gick ju bra från början att inte ha registrerade medlemmar. Jag tror att det bär på samma sätt.¹⁵¹

¹⁴⁹ Intervju nr 26.

¹⁵⁰ Jfr Bromander 2005 och Bromander 2011.

¹⁵¹ Intervju nr 25.

Eftersom medlemskapet inte ger några direkt särskilda förmåner i förhållande till icke-medlemmarna kan man inte fokusera mer eller mindre på den ena eller andra gruppen. I en annan församling har man däremot utformat en av tjänsterna på ett sådant sätt att den ska vara inriktad på att särskilt välkomna de nyinträdda. Citatet nedan är hämtat från just den tjänsteinnehavaren. Det är således inte kyrkoherdens ord.

Ja, det är inträderna som är min grej höll jag på att säga. Ja, då är det så att så fort vi får ett inträde så får jag en kopia på den av kyrkoskrivaren. Automatiskt sker det. Ja, då ringer jag upp den personen och så säger jag välkommen och ja undrar över om det är något de undrar över. Ja, och då berättar de ofta om varför de gått med eller så. Ja, så lite om att vi erbjuder att vi har samtalsgrupper och så, men jag går inte på så hårt. De får ändå en bild av oss och att de kan höra av sig. En del har ju frågor och en del har inte så mycket frågor, men alla blir ju väldigt glada när man ringer och säger välkommen och så säger man att jag ringer till alla som gått med och hälsar välkommen. Ett trevligt jobb på så sätt att dom ofta aktivt sökt sig så vet man att de har en positiv inställning till oss eller hur ska man säga. Så det är min grej, mitt jobb med det hela.¹⁵²

Här finns en tydlig ambition att särskilt fånga upp och välkomna de som valt att inträda. Citatet handlar inte om nyrekrytering, utan det är snarare fråga om ett särskilt välkomnande av nya medlemmar. Men just denna församling informerar om kyrkointräde bland sina aktiva, eftersom många av dem kommer från andra länder än Sverige och inte känner till att man ska ansöka om medlemskap för att bli medlem. I en annan församling har man velat inrikta sig på dem som valt att utträda, men det har inte varit helt enkelt att genomföra bland medarbetarna.

Ja. Men det som förvånade mig hos medarbetarna, och nu pratar jag bara om de församlingsvårdande, tar bort expedition, administrativ personal, kyrkogård och förskola, dom präster, diakoner och pedagoger. Nu sa jag att nu ska vi ringa upp i första hand och skicka brev i andra hand till dom som har trätt ur och det knöt sig i magen hos flera av medarbetarna. Detta var liksom öhhh, åhhh, det är bara Jehovas vittne som tränger sig på så här. Öhhh jag känner mig som en jädra försäljare. [...] jag tror att vi måste tänka nytt. Alltså vi är inte en myndighetskyrka. Det är inte en självklarhet att tillhöra Svenska kyrkan och jag tror att i framtiden så måste detta kunna anses vara en normal arbetsinsats. Vi har i valda delar ibland publicerat predikan, men det är ibland svårt. Oj, jag vill inte att den ska publiceras, men vad sysslar vi med? Om folk läser min predikan och den berör dom, nä, nä, nä. Alltså jag har mött det så många gånger så det finns nånting djupt osunt i Svenska kyrkan.¹⁵³

¹⁵² Intervju nr 27.

¹⁵³ Intervju nr 29.

Kyrkoherden bär själv på uppfattningen att medlemstappet måste brytas. Men menar att hens strategier ibland möter motstånd från medarbetarna. Deras motstånd bottnar dock inte i en teologisk övertygelse, utan handlar snarare om en osäkerhet inför situationen. Att ”tränga sig på” på detta sätt genom att ringa känns helt enkelt olustigt. Motståndet är förväntat, eftersom bilden av Svenska kyrkan är att den inte är påträngande.

Även om arbetet med nyrekrytering och aktiviteter för att bromsa utträden inte är högprioriterat hos alla församlingar, menar man dock att arbetet med att gynna medlemsutvecklingen görs indirekt genom den grundläggande uppgiften. Exempel som nämns är att utveckla konfirmationsundervisningsmetoder som appellerar särskilt till pojkar, eftersom vanliga konfirmationsgrupper framför allt lockar flickor. Unga män är dessutom mer utträdesbenägna på grund av sin relativt svaga relation till Svenska kyrkan. Andra exempel är att lägga särskilt fokus på kvaliteten i kyrkliga handlingar eftersom det är Svenska kyrkans största kontaktyta med ”passiva” medlemmar. I korthet kan man säga att gott arbete i stort, förväntas leda till en bättre medlemsutveckling.

Ytterligare en faktor som lyfts av några kyrkoherdar är att man upplever konvertiterna, såväl de med bakgrund i islam som i andra kristna kyrkor, ha betydelse för församlingens gudstjänstliv. Inte minst lyfter man fram att mångfalden blir större och att man i faktiska tal blir fler gudstjänstfirare upplevs som positivt. Att kristenheten är global lyfter man också fram som berikande. Det gör, menar man, även att äldre församlingsmedlemmar vidgar sina vyer.

Nej, alltså, det är ju en styrka i gudstjänstlivet när det finns människor med olika bakgrund. Det är, det påverkar positivt bara att man är flera med olika bakgrund som sitter i bänkarna tillsammans. [...] Ja men, jag tror att – nu gissar jag, eller funderar, eller försöker tänka, så, varför folk säger att dom tycker det är trevligt – jag tror att det är känslan av att kyrkan är större än bara det här lokala sammanhanget, och det syns när folk kommer från Afrika eller Mellanöstern eller vart du nu är ifrån, att det finns något stärkande av att vi som kyrka är universell, och inte bara vi i det lilla sammanhanget. Jag tror att det är nog, det är nog, en huvudkänsla tror jag.¹⁵⁴

Ytterligare en kyrkoherde lyfter de positiva sidorna som invandringen innebär för gudstjänsten.

Det är viktigt både för dom som individer att höra till en kristen gemenskap, och det påverkar församlingen väldigt mycket för att det kommer nya engagerade människor med sina traditioner in i kyrkan. Jag hade gett upp hoppet om högmässans överlevnad, för femton år sen. Men här firar vi högmässa och dom flesta människorna

¹⁵⁴ Intervju nr 31.

kan inte dom liturgiska alternativen vare sig det är -86:an eller nya handboksförslaget, men man känner igen mönstret från sina egna kulturer. Och det bär gudstjänsten. Och det liknar inte en högmässa i Svenska kyrkans ordning. För folk står upp och sitter ner, det behövs inga stjärnor för folk gör ändå som dom vill, och en del går och tänds ljus och en del går och knäböjer vid altaret och det är en rörelse och hälften av kyrkobesökarna är på plats när gudstjänsten börjar. Och det kanske är fullt i kyrkan efter 20–25 minuter. Och kulmen är nattvarden, då är alla där. Och sen direkt efter nattvarden så börjar det droppa av, och en del går under postludiet medan andra sitter och socialiserar länge på kyrkkaffet och det är också en viktig stund. Så det är nattvarden och sen är det gemenskapen efter som är viktig. Så att vi har alltid dubbla gudstjänster och alltid kyrkkaffe både NN och i NN för att det kommer så mycket folk. Och vi har volontärer som sköter det här. Så att kaffet är lika viktigt. Men den, jag menar, om man är svenskkyrklig så tänker man ju igenom psalmvalet, att psalmerna ska hänga ihop och texter och predikan och alltihop, men här kommer ju folk på det dom tycker är viktigt för dom, och sen går dom när det inte är så viktigt längre. Jag har sett människor som tar emot nattvarden, går försvinner och är borta, och sen när man kommer till välsignelsen då blir det fullt i dörrhålen, då kommer folk tillbaka för att ta emot välsignelsen, imman man går ut och fikar igen. Så man går och gör lite andra saker runt i kring. Och det gör att det blir mer liv i gudstjänsten. Och man tar med sig barn och man kommer och går. Så att.¹⁵⁵

Citatet speglar att nya impulser tar plats i Svenska kyrkan som ger liv åt gudstjänsten. Mycket av vitaliseringen tycks ske organiskt. Samtidigt har kyrkoherdarna också att hantera de kulturkrockar som aktualiseras i dessa möten.¹⁵⁶ Kvinnans ställning och synen på homosexuella kan bli problematiskt. Flera kyrkoherdar betonar därför vikten av gedigen dopundervisning och fortsatt lärande om Svenska kyrkan.

Och sen så välkommar man dom i en gudstjänst, har åtta träffar på ett år, till det är det fyra föreläsningkvällar, två retreatmöjligheter, två, tre bibelstudiegrupper som rullar som man också kan delta i, och sen så avtackar man dom, ja, när man har gått dom där åtta gångerna då. För det är ju också när det kommer så mycket nysvenskar, man tycker att man är kristen och man går in i samma tradition, men dom har ju med sig massa islamofobi, en annan kvinnosyn och en massa saker som inte är lutherska eller svenskkyrkliga, så att när man liksom går med i Svenska kyrkan så måste vi ju, ja, dela trosörfarenheter och prata om vad Svenska kyrkan står för. Att vi är för samkönade äktenskap och har kvinnor och män som präster och så här. Så därför så ser vi väldigt mycket, det är viktigt med utbildningsinsatser när man kommer från olika kulturer då.¹⁵⁷

¹⁵⁵ Intervju nr 26.

¹⁵⁶ Se även Helgesson Kjellin 2016 och Hellqvist & Sandberg 2017.

¹⁵⁷ Intervju nr 26.

Det som beskrivs i citatet är verksamhet i en stadsförsamling med låga tillhörighetstal och många immigranter. Där har man konvertiter i en sådan omfattning att den här typen av initiativ kan ske med kontinuitet. Behovet är inte av samma magnitud i mindre församlingar där man kanske inte har mer än någon enstaka konvertit ibland.

Hur Svenska kyrkan ska möta konvertiter är en högaktuell fråga just nu. Många människor med invandrarbakgrund söker sig till Svenska kyrkan för att man har behov av sammanhanget. I ovanstående citat framträdde hur kyrkoherden resonerade kring fördelarna med detta nytillskott i gudstjänsten. Frågan om medlemskap är dock mer komplex. Svenska kyrkans biskopar har uttryckt sig restriktivt när det gäller konversion av asylsökande: man menar att om dopkandidaten snarare söker sig från än till något genom sitt önskemål om att bli medlem bör man hjälpa vederbörande att försonas med sin egen trostradition.¹⁵⁸ Som noterats i denna studie kan det dock vara en svår avvägning. Konsekvensen för den enskilda individen kan bli stor vid konversion från islam, om vederbörande blir återsänd till ett muslimskt land med sträng lagstiftning kring detta.

AVSLUTNING

Med nu föreliggande genomgång skulle man kunna dra några grundläggande slutsatser. För vissa utgör medlemmarna ett medel, där pengarna de genererar genom den kyrkoavgift de betalar, leder till att församlingarna kan upprätthålla en mångfacetterad verksamhet. Eller kanske snarare att fullfölja sin grundläggande uppgift att fira gudstjänst, bedriva undervisning samt utöva diakoni och mission i samma form som tidigare. Räcker inte pengarna skalas sådant som är mindre viktigt bort. För andra innebär det ett mål i sig att ha många medlemmar. Genom medlemmar erhålls ett kvitto på att kyrkan upplevs relevant. Det gäller att få medlemmarna (och även de som skulle kunna bli medlemmar) att förstå att Svenska kyrkan är värdefull att tillhöra. För andra håller medlemskapet på att spela ut sin roll. Medlemmarna behövs varken som mål eller medel, man förmår ändå att upprätthålla en verksamhet i paritet med övriga församlingar. Det är relationen till människor som är det centrala, oavsett om vederbörande är medlem eller inte. Kanske skulle ingen av de deltagande församlingarna hålla med om en sådan kategorisk beskrivning som den här ovan. Men intervjuerna har gjort det tydligt att kyrkoherdarna lägger accenten på olika ställen i detta avseende.

Oavsett hur de anställda förhåller sig till medlemmarna, är deras resonemang i allt väsentligt instrumentellt och i hög grad präglad av en ekonomiserad språkdräkt. Resonemangen kretsar kring att kyrkan har

¹⁵⁸ De kyrkliga handlingarna i en mångreligiös kontext – ett brev från Svenska kyrkans biskopar 2012.

medlemmar och om de pengar kyrkan förlorar genom att medlemmarna blir färre. Men att medlemskapet som sådant kan ha en betydelse och ett värde för den som är medlem benämns inte. Inte heller verkar de kyrkotillhörigas ansvar som trosförmedlare bli ett aktuellt samtalsområde då frågor om medlemskapets ställning diskuteras. Det kan naturligtvis bero på att det gjorts få intervjuer eller att frågorna som ställts inte givit anledning till att resonera i dessa banor. De nya medlemmarna är dock eniga i att medlemskapet har betydelse för dem själva. Många av dem vill också vara del av Svenska kyrkans gudstjänstgemenskap, även om det inte i första hand gäller dem som benämns återinträdare. Därför är det motiverat att ta resultatet som en intäkt för att Svenska kyrkans företrädare bör ställa sig frågan om vad kyrkotillhörigheten egentligen ska stå för.

Kapitel 6

Slutsatser

Både den statistiska genomgången och analysen av intervjumaterialet visar att Svenska kyrkan befinner sig i rörelse. Utifrån att människor både vänder sig till kyrkan för att söka medlemskap och från kyrkan för att avsluta sitt medlemskap, antar organisationen hela tiden en ny skepnad. Rörelserna är inte alltid helt entydiga, men klart är att Svenska kyrkans medlemsammansättning i allt högre grad håller på att bli något annat än ett tvärsnitt av befolkningen.

I en tid av ökad urbanisering skiljer medlemmar i Svenska kyrkan ut sig genom att något mer sällan bo i en storstad. Detta gäller främst bland unga, där endast 45 procent av 90-talisterna i Stockholm, Göteborg och Malmö är medlemmar jämfört med 70 procent av de jämnåriga i mindre städer och på landsbygd. En viktig orsak är att storstädernas tillväxt till stor del får sin kraft av invandring av utlandsfödda.¹⁵⁹ Den största skillnaden mellan kyrkotillhöriga och befolkningen i stort är, som förväntat, födelseland. En betydligt större andel inom Svenska kyrkan än i befolkningen i stort är svenskfödda, och skillnaderna är särskilt uttalade i de yngre åldersgrupperna.

Rörelserna i medlemskap bidrar till att långsamt göra gruppen kyrkomedlemmar både mer homogen och mer heterogen. I statistisk mening är inträdaren kvinna och utträdaren man. Bland inträdarna är de utrikes födda överrepresenterade och bland utträdarna de svenskfödda. Med undantag för dem som döps i anslutning till konfirmation är inträdarna något äldre än utträdarna. Inträdesbenägenheten är relativt jämnt fördelad under året, medan utträdena i huvudsak sker under april, maj och oktober. Att utträdena kulminerar under dessa månader, som sammanfaller med tiden för deklaration och slutskattebesked, talar för att benägenheten att lämna Svenska kyrkan drivs på av ekonomiska orsaker. Det gör också det faktum att de som utträder har högre inkomst än vad som är fallet för såväl inträdarna som medlemskåren i sin helhet. Samtidigt är ekonomi inte det skäl som främst framförs. Det är istället tron, eller snarare bristen på Gudstro som lyfts fram.¹⁶⁰ Detta kan å ena sidan tyda på att ekonomi inte längre upplevs som ett legitimt skäl för utträdet. Å andra sidan behöver det inte utesluta att det är de

159 IVA 2017, *Den urbana utvecklingens drivkrafter och konsekvenser: IVA-projektet Framtidens goda stad*.

160 Jämför med Bromander 2003. Vid 2003 års analys av kyrkouträdarna framträdde kyrkoavgiften och kvinnoprästmotståndet inom kyrkan som de mest frekvent framförda skälen till kyrkouträdandet.

som har höga inkomster, men inte anser att de får ”nytta” för egen eller andras del i paritet med sitt bidrag via kyrkoavgiften, som väljer att utträda. Å andra sidan finns de som utträder för att de befinner sig i en utsatt ekonomisk situation och tvingas skära ned alla utgifter, inklusive kyrkoavgiften, trots att medlemskapet upplevs som viktigt för dem. Inkomstskillnaderna mellan de som inträder och utträder kan snarare bero på andra bakomliggande faktorer – de ofta unga vuxna som väljer att lämna är i högre grad storstadsbor med både en mer sekulariserad livsstil och högre lönenivåer. Här behövs dock vidare studier.

Som redan konstaterats var 2016 ett speciellt år vad gäller rörligheten i Svenska kyrkans medlemskår. Fler utträden och i viss mån även aktiva inträden är ett faktum. Det står också klart att ökningen i utträden till viss del hänger direkt samman med de mediala granskningarna av Svenska kyrkan. Att lämna kyrkan på grund av att man upprörts över något är dock inget nytt. Ilska och upprördhet över vad som upplevts som kyrkliga företrädares bristande etik har uppträtt även i andra sammanhang, såväl lokalt som nationellt. Under 2016 genomförde Dagens Eko och Aftonbladet två av varandra oberoende granskningar, vilka offentliggjordes i stort sett samtidigt. Därigenom blev träffyten stor: under juni och juli då vanligtvis några tusen träder ut lämnade nästan 20 000 Svenska kyrkan. Bland dessa fanns betydligt fler äldre med en lång relation till kyrkan än föregående år. Denna ökning förklarar dock inte den totala omfattningen av medlemstappet, där de utträdesbenägna åldersskullarna (födda i slutet av 1980-talet och början av 1990-talet) lämnade kyrkan i än högre grad än tidigare år. Detta trots att få unga vuxna tycks ha uppmärksammat den mediala granskningen. Här måste även andra förklaringar sökas.

Det råder ingen tvekan om att vad som kan upplevas som missförhållanden eller oetiska ageranden i en organisation har ett högt pris. Men för dem som intervjuats i denna studie har inte granskningarna varit det mest avgörande för deras beslut. Möjligen var det den droppe som fick bägaren att rinna över. Granskningarna av Svenska kyrkan hade snarast en katalysatoreffekt, vilket även tidigare studier visat. Det framgår också att långt ifrån alla intervjupersoner hade uppmärksammat granskningarna och kunde därmed inte ha dem som skäl för utträdet. När det gäller debatterna om ”Mitt kors” och processen med att ta fram en ny kyrkohandbok för Svenska kyrkan, som debatterats såväl inomkyrkligt som i riksmidierna, nämns dessa endast vid något enstaka tillfälle i intervjuerna. I de fall de nämns anges de inte heller som bärande skäl för utträdet. Med detta inte sagt att dessa debatter inte alls lett till att människor lämnat Svenska kyrkan. Det har de.¹⁶¹

¹⁶¹ Se t. ex. Kyrkans tidning webbutgåva den 14 augusti 2016 som informerar om att prästen Johanna Andersson lämnat Svenska kyrkan i anslutning till ”Mitt kors”-debatten. Den 17 januari 2017 berättar tidningen Dagen om att också debattören teologie doktorn Ann Heberlein lämnar Svenska kyrkan.

I tidigare studier har tre skäl för medlemskap i Svenska kyrkan identifierats. De handlar om att man har en gudstro (med tillhörande gudstjänstgemenskap), att man värdesätter Svenska kyrkan som kultur- och traditionsbärare samt att man uppskattar kyrkans sociala arbete. De som inte anför något av dessa skäl har betraktats som mest utträdesbenägna, näst mest de som bara anför ett skäl.¹⁶² Utträdena i den nu aktuella intervjustudien delar inte vad man bedömer som kyrkans tro, däremot uppskattar de flesta kyrkan som traditionsbärare eller dess sociala insatser. Att man har en positiv bild av Svenska kyrkan är således inte ett tillräckligt skäl för att dessa individer ska stanna kvar som medlemmar. Avsaknad av tro upplevs som ett alltför starkt skäl att lämna. Samtidigt tycks återinträdena inte se avsaknaden av tro som ett hinder för medlemskap. Ett i princip likartat förhållande tolkas således på helt olika sätt. Inträdena lyfter särskilt fram kyrkans sociala arbete som ett starkt skäl till att bli medlem. Med undantag för återinträdena är dock Gud och gudstjänstgemenskapen för de intervjuade inträdena centrala delar av inträdesprocessen.

Denna studie vittnar om att utträdena har ökat kraftigt 2016 och 2017, samt riskerar att fortsätta ligga på högre nivå än tidigare. Samtidigt visar studien att återinträden är vanligt förekommande och också kan antas öka. Det är ett förhållande som ses i den Evangelisk-lutherska kyrkan i Finland där inträdena de senaste åren har varit betydande. Liksom i civilsamhället i stort har därmed medlemskåren blivit mindre stabil över tid, där engagemang ofta följer en fråga och inte alltid leder till medlemskap i en organisation. Således kan man tänka att samma individer, beroende av dagsform och livssituation, kommer att välja att ompröva sitt medlemskap i Svenska kyrkan flera gånger under en livscykel. En utträdare är därmed en potentiell medlem.

Lite talar dock för att individer generellt blir mer religiösa med åren.¹⁶³ Istället betonar tidigare studier socialisation och religiös fostran under barndomen. Denna socialisationshypotes som diskuterades inledningsvis har till viss del bäring även för det material som diskuteras i detta sammanhang. Statistiken visar att utträdesbenägenheten är starkare hos dem som inte konfirmerats. Däremot kan man inte säga att konfirmation vaccinerar mot utträde. Ungefär en tredjedel av utträdena är konfirmerade. Påverkan av flytt har inte studerats i denna studie, men den indikerar att det inte heller är så enkelt att man kan säga att de unga vuxna som flyttar, bildar nytt hem och därmed bryter upp på flera plan i livet är de som främst utträder. Eftersom fler kvinnor än män flyttar och fler män än kvinnor utträder är mönstren inte entydiga. Klart är dock att kvinnor över tid knutit en starkare relation till kyrkan än vad män har gjort och därmed i högre grad väljer medlemskap. Utifrån mönstren i konfirmation samt in- och utträden är det tydligt

¹⁶² Bromander 2004 och 2010.

¹⁶³ Se Voas & Crockett 2005.

att Svenska kyrkan inte lyckats upplevas som relevant för framför allt unga män.

Även det kvalitativa materialet indikerar att den tidiga socialisationen haft betydelse för viljan att engagera sig kyrkligt. Såväl de med frikyrklig bakgrund som konvertiter har i allt väsentligt också socialiserats in i religiösa sammanhang sedan barnsben. Flera av de utträdare som intervjuats har visserligen konfirmerats och döpts, men det motiveras i termer av att så gjorde ju alla på den tiden. Endast en av de intervjuade uppvisar ett kyrkligt engagemang under uppväxten som är mer omfattande än att vederbörande konfirmerats. Däremot kan sägas att de många gånger ganska tidigt i livet fjärmat sig från kyrkan. Ett antal berättelser har tydliggjort att beslutet att lämna Svenska kyrkan egentligen togs för ganska länge sedan.

Utöver socialisationen påverkas valet av kyrkotillhörighet av de specifika sociala arenor och livshändelser människor i nutid befinner sig inom. I somliga fall kan dessa gynna kyrkomedlemskapet, men i andra fall stjälpa det. Fikabordssamtal på jobbet, innehåll i sociala medier, giftermål, skilsmässor och livspartners uppfattningar är faktorer som har betydelse då den enskilda individen fattar sitt beslut om medlemskap i Svenska kyrkan. Både kyrkoherdar och andra som intervjuats benämner sådana situationer eller arenor som viktiga. Likaså har det visat sig att enskilda individers engagemang och tillmötesgående i allt väsentligt haft stor betydelse i valet att gå in som medlem i Svenska kyrkan. I princip samtliga inträdare har haft en speciell relation till en person i kyrkan som, även om det ligger långt tillbaka i tiden, påverkat beslutet.

För såväl inträdare som utträdare är medlemskapet i Svenska kyrkan starkt förknippat med den egna identiteten. Oavsett om man valt att gå med i eller att lämna Svenska kyrkan är ställningstagandet oftast betydelsebärande. Det är något som i grunden gör skillnad och sällan görs det lättvindigt. I denna studie har inträdare som omprövat ett tidigare utträdesbeslut framträtt, men även de som väljer att tillhöra trots att priset kan vara högt i form av socialt anseende eller familjens dom över beslutet. Här är konvertiter en särskilt utsatt grupp. Utträdarna å sin sida har många gånger fattat sitt beslut för länge sedan, men ändå valt att stå kvar. Olika händelser har reaktiverat deras minne av medlemskapet och till slut gjort att de valt att lämna. Det främsta skälet för dem är oftast att de inte tror på Gud och därmed upplever att de inte kan vara del av en gudstroende gemenskap, hur bra man än anser att kyrkan är i övrigt. Det upplevs som oärligt. Den rättrådigheten går på djupet.

De intervjuade medlemmarnas och före detta medlemmarnas djupa personliga och existentiella engagemang vid gränsövergången kontrasterar mot församlingarnas hantering av och kommunikation i samband med in- och utträden samt den beskrivning av medlemskapet som de

intervjuade kyrkoherdarna ger. Alla pastorat har inte skriftlig information om hur den som vill bli medlem ska bära sig åt, och färre än sex av tio som besvarat enkäten har sådan information på sin hemsida. Ett av fem pastorat har riktade kampanjer för att möta nya medlemsgrupper. Hälften av församlingarna kompletterar förtryckt material med en mer personlig välkomsthälsning till dem som tagit steget och trätt in. I nio av tio av de svarande pastoraten är den enda kontakten med den som träder ut ett brev som bekräftar utträdet. Samtidigt finns exempel på att en kontakt från församlingen i utträdesprocessen lett till att beslutet omprövats och förekomsten av återinträde visar på att man kan återinträda senare i livet. Detta kan tolkas som att många församlingar har ett passivt förhållningssätt till medlemsförändringar.

Medlemskapet står inte heller i fokus för de intervjuade anställda. Istället är det relationen till människor som är det centrala, oavsett om vederbörande är medlem eller inte. Hur detta kommer till uttryck varierar. För en del innebär det ett mål i sig att ha många medlemmar eftersom det visar att Svenska kyrkan är relevant och ger resurser att fortsätta utveckla kyrkans roll i samhället. För andra håller medlemskapet på att spela ut sin roll. Medlemmarna behövs varken som mål eller medel, man förmår ändå att upprätthålla församlingens grundläggande uppgift: att fira gudstjänst, bedriva undervisning samt utöva diakoni och mission. Ingen av de intervjuade lyfter fram de nya medlemmarna som resurser när det gäller Svenska kyrkans trosförmedling som beskrivs i kyrkoordningen. Undantaget är de immigranter som deltar i gudstjänst och på så sätt berikar församlingslivet, men det gäller oberoende av om de är medlemmar eller inte. Oavsett kyrkosyn använder de församlingsanställda en ekonomiserad språkdräkt i berättelserna om medlemskapet. Det kan vara bilden av medlemskapet som en källa till kyrkoavgifter, men där det antingen tydliggörs att vistelsebegreppet står i centrum eller att en kyrka med mindre resurser inte behöver vara ett problem.

Möjligen indikerar den beskrivna bilden att Svenska kyrkan, i likhet med många andra organisationer, betraktar sina medlemmar allt mer som konsumenter av olika kyrkliga tjänster. Tjänster som de anställda i hög grad tillhandahåller. Om bara pengarna strömmar in går det att upprätthålla verksamheten. Men det gör sannolikt något med kyrkans självbild att förhålla sig på detta sätt. Medlemmarnas ansvar för kyrkans trosförmedling kan antas försvagas när de inte tas i anspråk av dem som arbetar i församlingen.

Medlemskåren i Svenska kyrkan är fortfarande relativt ung. Snittåldern är bara något högre än för befolkningen i sin helhet. Fortfarande är också stora delar av medlemskåren barn, unga och unga vuxna. De äldre har dock i allt väsentligt en närmare relation till kyrkan än de yngre. Men bara inom några decennier, allt annat lika, kommer bilden att ha förändrats dramatiskt. De ökande inträdestalen är ännu inte på

den nivån att de påverkar bilden i stort. Vikande dop- och konfirmandtal i kombination med höga utträdestal bland unga vuxna kommer att leda till än mer vikande dop- och konfirmandtal. Om trenden inte bryts och Svenska kyrkan varken upplevs som relevant för unga kvinnor eller män kan förändringar ske betydligt snabbare än tidigare prognostiserat.

KYRKANS UTMANINGAR

Mot bakgrund av vad som framkommit i studien är det angeläget att försöka identifiera några för Svenska kyrkan specifika utmaningar. Organisationen befinner sig i en brytpunkt. Möjligen mattas medlemsminskningen av, efter att de stora kullar unga vuxna som nu är i utträdesbenägen ålder har blivit äldre och inte ser det som lika angeläget att lämna kyrkan. I dagsläget talar dock det mesta för att Svenska kyrkan på sikt kommer att bli betydligt mindre och att banden till kyrkan i övrigt försvagas. Detta ger anledning till eftertanke och självrannsakan.

Framtidens medlemmar kommer inte att vara kyrkotillhöriga av slentrian. De väljer i vilka sammanhang som det är värt att finnas med. Vissa kommer att välja Svenska kyrkan, andra inte. Somliga har sannolikt redan fattat sitt utträdesbeslut, men står fortfarande kvar som medlemmar. Utmaningen för Svenska kyrkan blir i detta sammanhang att underlätta för människor att göra ett rimligt val. Måste man lämna kyrkan bara för att man inte tror på Gud? Kyrkoordningen är tydlig på den punkten. Svenska kyrkan ska vara till för alla oavsett hur långt man kommit på trons väg.¹⁶⁴

Studiens resultat uppmanar också till reflektion kring medlemskapets ställning. Är det något mer än ett instrument för att organisera upptagandet av kyrkoavgiften? Både för utträdare och inträdare är medlemskap i Svenska kyrkan något mycket större än så. Det är värt att lyssna till och dra lärdom av. Risken om man inte kommer tillrätta med vad medlemskapet egentligen ska stå för är att man utvecklar en säljar-kundrelation, i likhet med hur många andra organisationer fungerar. De medlemmar, och före detta medlemmar, som kommit till tals i denna studie har inte uttryckt sin relation till Svenska kyrkan på det sättet. Däremot ligger det nära till hands att de anställda som kommit till tals i studien gör det. Eftersom ordet ofta formar tanken är det således inte bara viktigt att vi i framtiden kommer fram till vad medlemskapet står för, utan också hur vi talar om medlemskapet.

¹⁶⁴ Kyrkoordningen, Sjätte avdelningen: Kyrkotillhörighet, inledning andra stycket sista meningen.

Referenslista

- Ahlin, Lars 2005. *Pilgrim, turist eller flykting? En studie av individuell religiös rörlighet i senmoderniteten*. Stockholm: Brutus Östling Bokförlag Symposium.
- Bromander, Jonas 2011. *Svenska kyrkans medlemmar*. Stockholm: Verbum.
- Bromander, Jonas 2005. *Medlem i Svenska kyrkan. En studie kring samtid och framtid*. Stockholm: Verbum.
- Bromander, Jonas 2003. "Utträden som utmanar. Analys av processer som leder till utträde ur Svenska kyrkan". *Svenska kyrkans utredningar* 2003:2. Uppsala: Svenska kyrkan.
- Carlsson, Jan 1990. *Region och religion: En regionindelning utifrån den kyrkliga sedens styrka på 1970-talet*. Lund: Lunds universitet.
- Connor, Philip Carey 2010. *A Theory of Immigrant Religious Adaptation: Disruption, Assimilation, and Facilitation*. Ann Arbor: ProQuest.
- Davie, Grace 1990. "Believing Without Belonging: Is This the Future of Religion in Britain?" *Social Compass* 37(4):455-69.
- Einstein, Mara 2007. *Brands of faith: Marketing religion in a commercial age*. New York: Routledge 2007.
- von Essen, Johan, Jegermalm, Magnus & Svedberg, Lars 2015. *Folk i rörelse – medborgerligt engagemang 1992–2014*. Stockholm: Ersta Sköndal högskola.
- Harding, Tobias 2012. *Framtidens civilsamhälle. Underlagsrapport 3 till Framtidskommissionen*. Stockholm: Regeringskansliet.
- Helgesson Kjellin, Kristina 2016. *En bra plats att vara på. En antropologisk studie av mångfaldsarbete och identitetsskapande inom Svenska kyrkan*. Skellefteå: Artos Academic.
- Hellqvist, Kristina & Sandberg, Andreas 2017. *En tid av möten. Arbetet med asylsökande och nyanlända i Svenska kyrkans församlingar 2015–2016*. Uppsala: Svenska kyrkan.
- Hytönen, Maarit 2017. "Hur den kristna traditionen förmedlas" s. 111-147 i Ketola, Kimmo et al. (red) *Luthersk delaktighet. Evangelisk-lutherska kyrkan i Finland 2012–2015: En undersökning om kyrkan och finländarna*. Helsingfors: Kyrkans forskningscentrals publikationer nr 126.
- IVA 2017. *Den urbana utvecklingens drivkrafter och konsekvenser: IVA-projektet Framtidens goda stad*. Stockholm: Ingenjörsvetenskapsakademien.
- Jonsson, Pernilla 2016. "Ut- och inträden – en ökad rörlighet i medlemskapet" s. 17-35. *Nyckeln till Svenska kyrkan – en skrift om organisation, verksamhet och ekonomi* 2016. Uppsala: Svenska kyrkan.
- Jonsson, Pernilla 2017. "Utträdesmönster" s. 59-71. *Nyckeln till Svenska kyrkan – en skrift om organisation, verksamhet och ekonomi* 2017. Uppsala: Svenska kyrkan.

- Ketola, Kimmo & Sohlberg, Jussi 2017. "De religiösa samfundet i Finland" s. 15–47 i Ketola, Kimmo et al. (red) *Luthersk delaktighet. Evangelisk-lutherska kyrkan i Finland 2012–2015: En undersökning om kyrkan och finländarna*. Helsingfors: Kyrkans forskningscentrals publikationer nr 126.
- Klingenberg, Maria 2014. *Conformity and Contrast: Religious Affiliation in a Finland-Swede Youth Context*. Helsingfors: Helsingfors universitet.
- Lövheim, Mia & Bromander, Jonas 2012. *Religion som resurs: existentiella frågor och värderingar i unga svenskars liv*. Skellefteå: Artos förlag.
- MacMullin, Steve 2011. *Social Aspects of Religious Decline. New Brunswick*: University of New Brunswick.
- MUCF 2014. *Fokus 14 – om ungas fritid och organisering*. Stockholm.
- NatCen 2011. *British Social Attitudes 28*. London: NatCen Social Research.
- Niemelä, Kati 2015. "No longer believing in belonging" – A longitudinal study of Generation Y from confirmation experience to church leaving." *Social Compass* Vol. 62(2) 172–186.
- Passarelli, Alessia 2007. *Insights into Migrants' Experiences in Active Participation in Churches in Europe*. Bryssel: Churches' Commission for Migrants in Europe.
- Pettersson, Per 2000. *Kvalitet i livslånga tjänsterelationer – Svenska kyrkan ur tjänsteteoretiskt och religionssociologiskt perspektiv*. Stockholm: Verbum.
- Rambo, Lewis R 1993. *Understanding Religious Conversion*. New Haven/London: Yale University Press.
- Reimers, Eva 1995. *Dopet som kult och kultur*. Bilder av dopet i dop-samtal och intervjuer. Stockholm: Verbum.
- Salminen, Veli-Matti 2017. "Kyrkans hjälparbete som samhällelig delaktighet" s. 148–172 i Ketola, Kimmo et al. (red) *Luthersk delaktighet. Evangelisk-lutherska kyrkan i Finland 2012–2015: En undersökning om kyrkan och finländarna*. Helsingfors: Kyrkans forskningscentrals publikationer nr 126.
- Skoog, Margareta 2001. *Det religiösa Sverige*. Stockholm: Libris förlag.
- Sandberg, Andreas 2013. "Utträden bland unga flyttare." s. 45–53. *Nyckeln till Svenska kyrkan – en skrift om organisation, verksamhet och ekonomi 2013*. Uppsala: Svenska kyrkan.
- Sandberg, Andreas 2014. "Församlingar i en segregerad stad." s. 87–96 *Nyckeln till Svenska kyrkan – en skrift om organisation, verksamhet och ekonomi 2014*. Uppsala: Svenska kyrkan.
- Sjödin, Daniel 2011. *Tryggare kan ingen vara. Migration, religion och integration i en segregerad omgivning*. Lund: Lunds universitet.
- Storm, Ingrid 2017. "Does Security Increase Secularity? Evidence from the British Household Panel Survey on the Relationship between Income and Religious Service Attendance." *Journal of religion in Europe* 10 (2017) 328–349.
- Sundback, Susan 1991. *Utträdet ur Finlands lutherska kyrka. Kyrkomedlemskapet under religionsfrihet och sekularisering*. Åbo: Åbo Akademi förlag.

- Thomson, Ida 2017. *Medborgerligt engagemang och föreningsstöd. Ett kunskaps- och diskussionsunderlag med fokus på barn och unga*. Kulturförvaltningen Stockholms stad.
- Thurfjell, David 2015. *Det gudlösa folket: De postkristna svenskarna och religionen*. Stockholm: Molin & Sorgenfrei Förlag.
- Voas, David & Crockett, Alasdair 2005, "Religion in Britain: Neither Believing nor belonging" *Sociology* vol. 39(1):11–28.
- Voas, David & McAndrew, Siobhan 2012. "Non-religion and Secularity." *Journal of Contemporary Religion*. Volume 27, 2012 – Issue 1: 29–48.
- Wallman Lundåsen, Susanne & Trägårdh, Lars 2017. *Civilsambälle, social sammanhållning och tillit*. Kommissionen för ett socialt hållbart Stockholm.
- Wijkström, Filip (red) 2012. *Civilsambället i samhällskontraktet. En antologi om vad som står på spel*. Stockholm: European Civil Society Press.
- Willander, Erika 2009. *Konsten att räkna kyrkostatistik: om Svenska kyrkans statistikdatabas som arbetsverktyg och kunskapskälla*. Uppsala: Svenska kyrkan.
- Willander, Erika (kommande). "Civilreligion och socioekonomisk status: Omprövning av ett klassiskt begrepp för en sekulär och mångreligiös samtid." *Sociologisk forskning*.
- Erika Willander (2016), "Ung ledare i Svenska yrkan: En fråga för alla?". *Nyckeln till Svenska kyrkan – en skrift om organisation, verksamhet och ekonomi* 2016, s. 31–43. Uppsala: Svenska kyrkan.

DIGITALA KÄLLOR

- Aftonbladet 2016-05-30. "Biskopen åkte på lyxsemester – kyrkan fick betala." <https://www.aftonbladet.se/nyheter/article22911607.ab>.
- Dagens Nyheter 2016-08-16. "Håller vi på att bli ett mindre engagerat folk?" <http://fokus.dn.se/foreningsliv/>
- Dagens Nyheter 2016-09-26. "Elektronisk underskrift kan ta dig ut ur Svenska kyrkan." <https://www.dn.se/nyheter/sverige/elektronisk-underskrift-kan-ta-dig-ut-ur-svenska-kyrkan/>
- Danska T2 2016-05-11. "Busreklamer har skabt affolkning i Folkekirken: 100 færre hver dag." <http://nyheder.tv2.dk/samfund/2016-05-11-busreklamer-har-skabt-affolkning-i-folkekirken-100-faerre-hver-dag>
- Den norske kirke 2016-09-01. "25 743 ut av kirken i august." <https://kirken.no/nb-NO/om-kirken/aktuelt/25743-ut-av-kirken-i-august/>
- Evangelisk-lutherska kyrkan i Finland 2016-01-04. "Inträderna i kyrkan fortsätter öka." <http://pastori2.evl.fi:8080/EVLUutiset.nsf/Documents/04786A713A74CB90C2257F30003BB142?OpenDocument&lang=SV>
- Evangelisk-lutherska kyrkan i Finland. Inträde i kyrkan 2017-04-07. <http://evl.fi/fakta-om-kyrkan/medlemskap/bli-medlem-i-kyrkan>

- Kirkeministeriet, kirkestatistik. <http://www.km.dk/folkekirken/kirkestatistik/>, https://www.ssb.no/kirke_kostr, <http://evl.fi/fakta-om-kyrkan/statistik> hämtad 2017-06-02
- Kyrkans tidning 2017-01-16. "Över 50 000 lämnade evangelisk-lutherska kyrkan i Finland." <http://www.kyrkanstidning.se/nyhet/over-50-000-lamnade-evangelisk-lutherska-kyrkan-i-finland>
- Kyrkans tidning 2017-01-04. "Norska kyrkan satte rekord i in- och utträden." <http://www.kyrkanstidning.se/nyhet/norska-kyrkan-satte-rekord-i-och-uttraden>
- NatCen 2016-04-12. "Is Scotland losing its faith?" <http://www.natcen.ac.uk/blog/is-scotland-losing-its-faith>
- NatCen 2015-05-31. "British Social Attitudes: Church of England decline has accelerated in past decade." <http://www.natcen.ac.uk/news-media/press-releases/2015/may/british-social-attitudes-church-of-england-decline-has-accelerated-in-past-decade/>
- NRK 2016-09-01. "Masseflukt fra kirka." <https://www.nrk.no/trondegag/masseflukt-fra-kirka-1.13115943>
- Sveriges radios ekoredaktion, 2016-05-31. "De reser för miljoner – Ekot granskar Svenska kyrkan." <http://sverigesradio.se/sida/artikel.aspx?programid=83&artikel=6443385>.
- SST Statistik. <http://www.sst.a.se/statistik.4.7501238311cc6f12fa580005236.html> hämtad 2017-04-07.

Bilaga 1

Källor, urval och metod

Den här studien bygger på statistiska registerdata, intervjuer och enkäter. Det statistiska materialet baserar sig på data hämtad ur Svenska kyrkans verksamhetsstatistik och medlemsregister 2000–2017 samt SCB:s individbaserade registerdata och offentliga statistik 2005, 2010 och 2015. Intervju- och enkätstudierna fokuserar på förhållandena 2016. Nedan beskrivs datakällor, urval och metod mer ingående.

SVENSKA KYRKANS MEDLEMS- OCH VERKSAMHETSSTATISTIK

Statistik för att beskriva förändringar i medlemsantal samt utvecklingen i religiös praktik i kapitel 2 har hämtats från Svenska kyrkans statistikdatabas och medlemsregister (den så kallade Kbok 2004) för perioden 2000–2017. Statistiken inhämtas årligen från Svenska kyrkans samtliga församlingar. De variabler som undersökts är medlemsantal, in- och utträden totalt och i förhållande till befolkning och ålder. Som inträdare räknas här den som är över tolv år då ansökan om medlemskap i Svenska kyrkan beviljas. Till aktiva inträden räknas även inträden genom dop av personer över 18 år. Utträden inkluderar ansökningar om utträde i alla åldrar. För minderåriga barn fattas beslutet av föräldrarna, men om barnet har fyllt tolv krävs barnets samtycke. Uppgifterna om in- och utträden under 2017 är preliminära. Detta innebär att de står för en miniminivå i in- och utträden eftersom församlingarna successivt lägger in bifallna ansökningar i sina system och det kan bli eftersläpningar vid stora volymer.¹⁶⁵

Svenska kyrkans verksamhetsstatistik finns tillgänglig via analysenheten vid kyrkokansliet i Uppsala. Andelen som låter döpa sina barn och som väljer att konfirmeras har studerats totalt i befolkningen och bland medlemmar. I det förra fallet relateras antalet barn födda till minst en kyrkotillhörig förälder och i det senare fallet i relation till antalet kyrkotillhöriga 15-åringar. Från Svenska kyrkans verksamhetsstatistik har även uttag av uppgifter gjorts om antal gudstjänster, gudstjänstbesök, öppen och regelbunden gruppverksamhet för vuxna samt barn och unga. I den senare verksamheten ingår allt från körsång, sorgegrupper och syföreningar till scoutgrupper och språkkafé.¹⁶⁶

165 Svenska kyrkan, <https://www.svenskakyrkan.se/statistik>. För församlingar finns statistik tillgänglig via analysenheten vid kyrkokansliet i Uppsala eller via intranät <http://statistik.svenskakyrkan.se/statistiksidor/App/#/>.

166 För mer information om Svenska kyrkans verksamhetsstatistik se Willander 2008 och instruktion för vad de olika kategorierna avser på analysenhetens hemsida <http://intern-www.svenskakyrkan.se/statistik/anvisningar-for-redovisning-av-verksamhetsstatistiken>.

SCB:S INDIVIDBASERADE REGISTERDATA

SCB tillhandahåller avidentifierade registerdata genom MONA-systemet (Microdata-Online-Access) för att på ett säkert sätt kunna tillgängliggöra mikrodata. Datamaterialet lagras fysiskt hos SCB, men synliggörs på den enskilde forskarens dataskärm via internet. På så sätt lämnar aldrig individdata SCB.¹⁶⁷ För att få tillgång till mikrodata har detta projekt etikprövats och blivit godkänt av den regionala etikprövningsnämnden i Uppsala.¹⁶⁸

De variabler som har använts för denna studie är:

- Ålder
- Kön
- Bostadsort fördelat på SKL:s kommungruppsindelning 2017: Landsbygdskommun, Landsbygdskommun med besöksnäring, Lågpendlingskommun nära större stad, Mindre stad/tätort, Pendlingskommun nära mindre tätort, Pendlingskommun nära storstad, Pendlingskommun nära större stad, Storstäder, Större stad.
- Födelseland/region enligt följande regionala indelning: Sverige, Norden utom Sverige, EU28 utom Norden, Nordamerika, Afrika, Asien, Oceanien, Sydamerika.
- Utbildningsnivå, det vill säga högsta utbildning enligt följande indelning: Forskarutbildning, Eftergymnasial utbildning två år eller längre, Eftergymnasial utbildning kortare än två år, Gymnasial utbildning, Förgymnasial utbildning nio år, Förgymnasial utbildning kortare än nio år.
- Disponibel inkomst (kr), det vill säga summan av alla skattepliktiga och skattefria inkomster minus skatt och övriga negativa transfereringar.
- Medlemskap i Svenska kyrkan – medlem/ej medlem (underlag rekviderat från Svenska kyrkan, Kbok 2004)
- Döpta (underlag rekviderat från Svenska kyrkan, Kbok 2004).
- Konfirmerade (underlag rekviderat från Svenska kyrkan, Kbok 2004).

Resultat redovisas på aggregerad nivå så att bakåtsparning inte är möjlig. För uppgifter om befolkningen som helhet har motsvarande uppgifter som nämnts ovan hämtats ur SCB:s offentliga statistik.

¹⁶⁷ För mer information om SCB:s MONA-data se SCB <https://www.scb.se/sv/Varianter/Bestalla-mikrodata/MONA/> och <https://www.registerforskning.se/>.

¹⁶⁸ Regionala etikprövningsnämnden, Uppsala bifall dnr 2016/506 2017-03-15 för forskningsprojekt. Kyrkotillhörighet under förändring – en studie av demografiska och socioekonomiska faktorer och medlemskap i Svenska kyrkan 2004–2016, i vilken denna delstudie ingår.

INTERVJUSTUDIEN

Till grund för undersökningen i kapitel 3 och 4 av vad som påverkat individer att gå in i och ut ur Svenska kyrkan 2016 har intervjuer genomförts med medlemmar som tillkom eller lämnade kyrkan under just detta år. Därtill har intervjuer gjorts med kyrkoherdar eller anställda med ansvar för att hantera medlemskap i församlingen, som kyrkoherde hänvisat till. Resultaten av dessa presenteras i kapitel 5.

Totalt har 31 intervjuer genomförts inom denna del av studien. Av dessa är tolv inträdare, elva utträdare och sju kyrkoherdar och en annan anställd. Intervjuerna genomfördes under maj och juni 2017. En jämn fördelning mellan män och kvinnor har eftersträvat men då flertalet utträdare är män återspeglas det även i fördelningen bland informanterna.

Inledningsvis gjordes ett strategiskt urval av tio församlingar som valdes för att få en geografisk spridning i landet, samt en spridning utifrån kommutyp (SKL:s kommungruppsindelning) samtidigt som de utvalda församlingarna skulle ha tillräckligt många inträden och utträden under året (minst 100 utträden). I de utvalda församlingarna gjordes ett obundet slumpmässigt urval bland dem som trätt in i eller ut ur Svenska kyrkan under 2016 för att ta fram individer att intervjua. Uttaget gjordes ur Svenska kyrkans medlemsregister Kbok 2004 av personer över 18 år som inträtt eller utträtt som medlemmar under 2016 och som därefter inte ändrat sin medlemsstatus. Strävan har även varit att uttaget skulle vara stratifierat så att alla månader är representerade. För inträden gjordes ett uttag på tio slumpvis utvalda individer per församling och för utträden 20 per församling. Skillnaden i urval gjordes för att kompensera att intresset för att delta i undersökningen kan antas vara lägre bland utträdare. I de fall inträdarna understeg tio individer togs samtliga inträdare med i urvalet, och kom ibland därmed att understiga det önskade antalet per församling. Det totala slumpurvalet bestod sammantaget av 200 utträdare och 84 inträdare. Förankring av projektet skedde först bland de församlingsanställda, därefter påbörjades arbetet med att tillfråga individer i de utvalda församlingarna. Även berörda representanter för respektive stift har informerats om projektet innan intervjustudien inleddes.

När urvalsprocessen var klar, kontaktades inledningsvis in- och utträdare i fem av de utvalda församlingarna: 34 inträdare och 93 utträdare. De fick per post en förfrågan om medverkan. Brevet innehöll en beskrivning av projektets syfte och vad deras deltagande skulle komma att innebära. Ett neutralt kuvert användes men av brevet framgick tydligt att Svenska kyrkan var avsändare och att deltagandet var frivilligt. Vidare informerades om att den som ställer upp när som helst kan avbryta sin medverkan utan att ange någon anledning. Svar kunde lämnas via e-post, sms eller telefon. Efter en dryg vecka skickades en påminnelse till dem som inte svarat på förfrågan. Av de tillfrågade svarade tio

inträdare att de ville medverka i studien och nio utträdare. I syfte att få ett större antal informanter skickades därför en förfrågan till 14 inträdare i ytterligare två församlingar och till 37 utträdare i tre församlingar. Av de tillfrågade svarade en inträdare och tre utträdare att de ville medverka i studien. Tillvägagångssättet var detsamma vid båda tillfällena. När en individ tackat ja till medverkan etablerades en kontakt. Därigenom fick deltagarna utrymme och möjlighet att ställa frågor om projektet och om sin roll i projektet. Samtliga deltagare har fått skriva under ett informerat samtycke. En utträdare har efter det att intervjun var genomförd meddelat att hen inte vill delta i studien.

För att även komma i kontakt med inträdare som är personnummerlösa, det vill säga asylsökande och nyanlända som ännu inte fått svenskt personnummer, har urvalet kompletterats med ett strategiskt urval. För att få tillgång till individer att intervjua har hjälp tagits av vissa utvalda församlingsmedarbetare. Informanter som rekryterats denna väg har antingen intervjuats på svenska eller engelska. Även i dessa fall har deltagarna givits ovan anförda information.

Urvalet av församlingar användes även för att få en bild av hur församlingen arbetar med in- och utträden. En förfrågan har skickats till kyrkoherden om vi skulle kunna få intervjua hen eller någon medarbetare som denne utsåg.

De berörda församlingarna/pastoraten ställde lokaler till förfogande och intervjuerna genomfördes på plats av två intervjuare. Vid intervju-tillfället informerades deltagarna åter om projektet och innan intervjun inleddes undertecknades samtyckesblanketten. Intervjuerna spelades in och har därefter transkriberats. Informanten har fått ta del av texten och haft möjlighet att godkänna den innan publicering. Två av intervjuerna som ingår i studien har genomförts via telefon. Åtkomsten till transkriberingar är begränsad till forskningsprojektet. Inspelningarna samt utskrifterna har under projektiden förvarats inlåsta på en av forskarnas arbetsplats. Inspelningarna kommer att förstöras efter publicering och utskrifter av intervjuer förvaras i anonymiserad form. Vid redovisningen av materialet i denna rapport har de intervjuade avpersonifierats och för att undvika möjlighet att spåra enskilda individer är rapporteringen återhållsam med information som kan användas i sådant syfte.

Intervjustudien gör inga kvantitativa anspråk. Syftet är i stället att återge den variation som finns inom de komponenter som alldeles särskilt påverkar Svenska kyrkans medlemsutveckling. Intervjuerna har varit fokuserade på att fånga respondentens egen berättelse. Det innebär att förfarandet har genomförts enligt halvstrukturerad metod.

Tillvägagångssättet har därför varit att med övergripande frågor få fram berättelser av relevans för undersökningens syfte. Vid intervjuerna

med in- och utträdare har berättelsen behandlat bakgrund, det direkta in- eller utträdet, relationen till Svenska kyrkan och tro. Den inledande frågan inom varje område har sedan vid behov följts upp med kompletterande frågor. Vid intervjuerna med kyrkoherde eller den hen utsett har frågor ställts om informantens yrkesmässiga bakgrund, erfarenheter av utträden och av inträden.

INTERVJUGUIDER

INTRÄDARE

Frågor som rör inträdet

- Berätta varför har du valt att bli medlem i Svenska kyrkan?
- Varför bestämde du dig för det just nu?
- När började du tänka på det?
- Är det något särskilt som har varit avgörande? Vad? (händelse, upplevelse, person)
- Vilka förväntningar har du på ditt medlemskap?
- Frågor som rör tidigare och nuvarande relation med Svenska kyrkan
- Var dina föräldrar medlemmar i religiöst trossamfund under din uppväxt? Har det påverkat ditt beslut? Hur?
- Har du varit medlem i annat religiöst trossamfund tidigare? I Svenska kyrkan tidigare?
- I vilka sammanhang har du mött Svenska kyrkan? (dop, konfirmation, vigsel, barn- och ungdomsverksamhet, körsång, diakoni, begravning etc.)
- När hade du senast kontakt med Svenska kyrkan? På vilket sätt?
- Hur har du upplevt de kontakter du haft med Svenska kyrkan?

Frågor som rör tro (tro, värdering och praktik)

- Hur skulle du beskriva din tro?
- Hur kommer din tro till uttryck i ditt liv?
- Går du i gudstjänster eller deltar du i församlingens verksamhet på något annat sätt?

UTTRÄDARE

Frågor som rör utträdet

- Berätta varför har du valt att gå ur Svenska kyrkan?
- Är det något särskilt som har varit avgörande? Vad? (händelse, upplevelse, person)
- Varför bestämde du dig för det just nu?
- När började du tänka på det?

Frågor som rör tidigare relation med Svenska kyrkan

- Var dina föräldrar medlemmar i religiöst trossamfund under din uppväxt? Har det påverkat ditt beslut? Hur?
- Har du varit medlem i annat religiöst trossamfund tidigare? I Svenska kyrkan tidigare?
- I vilka sammanhang har du mött Svenska kyrkan? (dop, konfirmation, vigsel, barn- och ungdomsverksamhet, körsång, diakoni, begravning etc.)
- När hade du senast kontakt med Svenska kyrkan? På vilket sätt?
- Hur har du upplevt de kontakter du haft med Svenska kyrkan?

Frågor som rör tro (tro, värdering och praktik)

- Hur skulle du beskriva din tro?
- Hur kommer din tro till uttryck i ditt liv?
- Går du i gudstjänster eller deltar du i församlingliv på något annat sätt?

Möjlighet för inträde igen

- Finns det något som skulle kunna få dig att bli medlem igen?

KYRKOHERDE/ANSTÄLLD I FÖRSAMLING*Frågor som rör utträden*

- Vilka erfarenheter har församlingen/pastoratet av utträden?
- Görs någon uppföljning av dem som begär utträde ur Svenska kyrkan? (Om ja: På vilket sätt i så fall? Vad har uppföljningen visat? Vilka grupper är det främst som utträder? Går det att se några mönster? Om nej: Varför görs ingen uppföljning?)
- Har det funnits några lokala händelser det senaste året som drivit på utträden?
- Det finns vissa förlagor i kyrkobokföringssystemet (Kbok) som rör utträden, bl.a. information till en medlem som skickar utträdesansökan via e-post, bevis på utträde. Har ni synpunkter på dessa förlagor?
- Har medlemstappet påverkat församlingen?
- Arbetar hela arbetslaget aktivt med frågor om utträden? På vilket sätt?

Frågor som rör inträden

- Vilka erfarenheter har församlingen/pastoratet av inträden?
- Görs någon uppföljning av dem som begär inträde i Svenska kyrkan? (Om ja: På vilket sätt i så fall? Vad har uppföljningen visat? Vilka grupper är det främst som blir medlemmar? Går det att se några mönster? Om nej: Varför görs ingen uppföljning?)
- Har det funnits några lokala händelser det senaste året som drivit på inträden?

- Gör församlingen särskilda satsningar för att uppmuntra till medlemskap? Hur ser de ut i så fall? Till vilka grupper vänder ni er främst? (Konfirmander?)
- Har församlingen erfarenhet av konvertiter från andra kyrkor eller religioner bland dem som begär inträde? Personer som döps i församlingen i samband med ansökan om medlemskap? Föranleder det i så fall en särskild förberedelse eller uppföljning?
- Det finns vissa förlagor i kyrkobokföringssystemet (Kbok) som rör inträden, bl.a. upptagandebevis och en mall till ett välkomstbrev. Använder ni välkomstbrevet? Har ni synpunkter på dessa förlagor?
- Vad har de nya medlemmarna betytt för församlingen?
- Arbetar hela arbetslaget aktivt med frågor om inträden? På vilket sätt?

ENKÄTSTUDIE OCH TELEFONINTERVJUER MED KYRKOHERDAR

Enkätfrågor har ställts till kyrkoherdar för att studera hur församlingarna kommunicerar med den som fått sin ansökan om medlemskap beviljad eller avregistrerats som medlem med anledning av sin egen begäran om utträde samt i vilken mån riktade insatser görs för att aktivt informera om medlemskap och möjlighet att träda in i Svenska kyrkan. Dessa frågor är en del av Svenska kyrkans interna enkätundersökning, vilken är en årligt återkommande omnibusenkät till anställda och förtroendevalda i församlingarna. Frågorna är ställda till kyrkoherdar i alla Svenska kyrkans pastorat, där adressuppgifter hämtats ur Svenska kyrkans adressregister Kyrksam som kontinuerligt uppdateras av församlingarna själva vid personalförändringar.

Enkätfrågorna sändes ut i form av en webbenkät via e-post och besvarades under perioden 4 oktober till 19 november 2017. Enkäten skickades ut till 668 pastorat. Av dessa besvarade knappt 60 procent de frågor som är aktuella för denna studie. Svarsfrekvensen varierar dock. Variationen i svar mellan frågorna utgör inget större problem. Frågor och antal svarande anges i anslutning till redovisning av frågorna i kapitel 5. Däremot gör en svarsfrekvens på knappt 60 procent där bortfallet mellan olika delar av landet (stiften) varierar mellan 33 procent och 66 procent att resultatet måste tolkas med försiktighet. Svaren är relativt jämnt fördelade mellan pastorat i olika typer av kommuner, det vill säga såväl små glesbygdsförsamlingar som storstadspastorat finns representerade bland de svarande.

För validering av frågor och en fördjupad kunskap om församlingars arbete med in- och utträden genomfördes även sju telefonintervjuer med församlingar av olika storlek och karaktär. Dessa intervjuer genomfördes mellan den 23 och 28 mars 2017.

Bilaga 2

Tabellbilaga

Genomsnittlig disponibel inkomst, nominellt värde i tkr									
Män	2000-tal	90-tal	80-tal	70-tal	60-tal	50-tal	40-tal	30-tal	20-tal
Befolkning	-	186	297	364	363	333	255	213	-
Medlemmar	-	122	261	351	365	346	287	220	203
Inträdare	-	80	271	302	329	333	313	305	206
Utträdare	-	190	299	379	441	341	303	215	214
Kvinnor	2000-tal	90-tal	80-tal	70-tal	60-tal	50-tal	40-tal	30-tal	20-tal
Befolkning	-	165	242	286	279	249	180	168	-
Medlemmar	-	115	224	288	291	267	202	163	164
Inträdare	-	87	225	255	272	245	212	165	159
Utträdare	-	159	245	306	298	259	209	176	152
Andel med eftergymnasial utbildning ≥ 3 år, i procent (inkl forskarutbildning)									
Män	2000-tal	90-tal	80-tal	70-tal	60-tal	50-tal	40-tal	30-tal	20-tal
Befolkning	-	3	23	27	18	17	17	-	-
Medlemmar	-	4	22	23	14	13	13	10	9
Inträdare	-	1	37	34	22	20	21	18	26
Utträdare	-	10	33	28	14	13	14	13	12
Kvinnor	2000-tal	90-tal	80-tal	70-tal	60-tal	50-tal	40-tal	30-tal	20-tal
Befolkning	-	5	36	41	26	21	17	-	-
Medlemmar	-	7	39	40	24	18	15	10	6
Inträdare	-	9	49	41	32	26	25	18	14
Utträdare	-	12	45	40	23	16	14	12	0
Konfirmerade, andel i procent									
	2000-tal	90-tal	80-tal	70-tal	60-tal	50-tal	40-tal	30-tal	20-tal
Befolkning	-	31	36	48	55	66	75	74	77
Medlemmar	-	43	54	67	71	79	84	80	81
Inträdare	-	42	28	33	45	56	66	64	62
Utträdare	-	30	46	59	64	75	81	73	66
Utrikesfödda, andel i procent									
	2000-tal	90-tal	80-tal	70-tal	60-tal	50-tal	40-tal	30-tal	20-tal
Befolkning	15	26	25	20	18	13	13	10	7
Medlemmar	86	80	68	76	78	81	80	83	79
Inträdare	17	34	37	39	29	26	21	22	25
Utträdare	5	1	3	4	6	6	7	10	10
Andel som bor i storstad, i procent									
	2000-tal	90-tal	80-tal	70-tal	60-tal	50-tal	40-tal	30-tal	20-tal
Befolkning	20	16	18	26	20	17	16	14	13
Medlemmar	12	11	14	22	16	14	13	11	11
Inträdare	14	20	32	24	22	19	20	17	21
Utträdare	15	18	27	16	13	12	12	18	8

År 2016 och 2017 har varit speciella för Svenska kyrkans medlemsutveckling – båda dessa år har över 90 000 medlemmar aktivt valt att lämna kyrkan. Det betyder att antalet kyrkouträden åter tagit fart, från att tidigare ha stabiliserat sig på en lägre nivå. År 2016 var också speciellt för att Svenska kyrkan hamnade i medialt fokus genom ett par stora granskningar, debatt kring förslag till ny handbok och diskussioner på sociala medier om det som benämndes Mitt kors.

Med en kraftig ökning av utträden, men också fler inträden, är det intressant att ta reda på vilka motiv som låg bakom dessa beslut. Hur mycket påverkade de mediala händelserna och hur mycket kan förklaras av andra förhållanden? Vem är egentligen den typiska inträdaren och den typiska utträdaren?

Syftet med *Medlemmar i rörelse* är att fördjupa kunskapen om de faktorer som ligger bakom att människor väljer att inleda eller avsluta medlemskap i Svenska kyrkan. Men också på vilket sätt församlingar agerar för att bemöta dem som inleder eller avslutar sitt kyrkomedlemskap. Studien är unik, eftersom ingen tidigare studie på ett motsvarande sätt kunnat kombinera ett kvalificerat statistiskt material med intervjuer av anställda i Svenska kyrkan, inträdare och utträdare.

Detta är den första rapporten från forskningsprojektet ”Kyrkotillhörighet under förändring – en studie av demografiska och socioekonomiska faktorer och medlemskap i Svenska kyrkan 2004–2016”.